
BIBLIOTECA NAZIONALE
VITTORIO EMANUELE
6
6 B
53

R. P.

IOHANNIS VOELLI

SOCIETATIS IESV.

GENERALE ARTIFICIVM ORATIONIS cuiuscunque componendæ longè facillimum, &

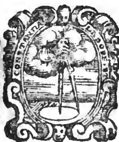
DE RATIONE CONSCRIBENDI Epistolas præceptiones vtilissimæ, ipso Voello & IVSTO LIPSIO. Auctoribus.

ACCESSERVNT INSCRIPTIONVM aliquot exempla in gratiam Puerorum confecta, ac præterea.

Regulæ artificiosæ pronunciationis, & actionis ex Cicerone potissimum, & Quintiliano singulari iudicio collectæ.

CVM PRIVILEGIO.

VENETIIS, M. DC. XVIII.

Apud Georgium Valentinum.

15

CLARISSIMO DOMINO,

D. ANTHO. VILLONOVANO CATHOLICI REGIS AVREI Velleris equiti nobilissimo,

NEC NON DOLANÆ VRBIS militiæ præfecto.

IOHANNES VOELLVS societatis IESV, Vitam cum Christi gratia diuturnam.

ABSVRDVM cuipiam fortasse videbitur (clarissime Dynasta) vnum te inter omnes a me delectum, cui sagato & arma tractāti, res togatorum magis propria & pacis alumna, ornatè copioseque quidque dicendi ratio potissimum dicaretur. Silent enim plerunq; ut leges, sic & artes, & artiū exercitationes inter arma. Omnia nobis literarum studia de manibus excutiuntur, simulatque motus aliquis nouus bellicum canere cepit inquit * eloquentiæ parens. Promulgatis enim tympani strepitu prelijs, iuuentus rei bellicæ cupidior, quam literariæ studiosior pro ludi magistro, militiæ ducem eligere: sagū, pro toga induere: pro stylo, gladium accingere: pro theca & cornu, sclopos & coniophacum assumere cōsueuit. Quo fit, vt vix vlla bonarū artium disciplina videatur posse in militiæ regno consistere. Sic sanè illi iudicēt, qui te nūquam viderint, qui tuam humanitatem singula-

* Cicer. in oratione pro Murena.

rem nunquam sint experti. Quę profectò tanta est, vt & ab omni disciplina humanitatis profecta, & in vno eodemq; animo, nedum in vno eodemq; regno & militiæ (si qua est) immanitas, & humanitas disciplinæ locum habere videatur. Quod vt non ita sit: duæ tamē sunt facultates in dissimili genere persimiles, quę ad mortalium salutem conspirant omnino: vna imperatoris, altera oratoris boni. Vtrique porrò huic animorum, illi corporum est proposita victoria. Alter enim administrator belli gerendi, alter peritus benè dicendi. Hic argumētis in oratione, ille militib. in acie prudenter dispositis tendit ad victoriam. Nihil de castris dico, nihil de agminibus, nihil de signorū collationibus: de oppidorum oppugnationibus, de commeatu, de insidijs faciendis atque vitandis, de reliquis rebus, quæ sunt belli administrandi proprię, dico nihil. Quibus multa esse in eloquentia quę respondeant, quis non videt? Nam aduersariorum orationes tanquā castra & oppida munitissima, argumentationum machinis oppugnantur: militum agmina, argumentorū agminibus, signis quasi collatis, opponuntur: testimoniorum commeatu atque subsidio omnia confirmantur. Quinetiam cautus et prudens orator, non secus ac prudens imperator, omnes aduersariorum tendiculas obseruat, agnoscit, vitat. Milites, vt ille diuinus ait * Plato, feroces hostibus subiectis mites, vrbē custodiunt: quod idē nisi prestarent qui hastas argumētorū splendidè vibrāt, Phillippus Macedo Atheniēsiū oratores Athenis abducere nunquā tentauisset. Omnes vrbanæ res, oīa huius Academiæ Dolanæ præclara studia, & forēsis sapientissimorum senatorū labor, latēt in tutela ac præsidio bellicę virtutis: simulatq; increpuit suspicio tumultus, artes illico nostrę conticescunt. Alexander* interrogatus qua via tā celeriter orbis totius imperiū obtinuisset: consilio, inquit, eloquētia, & militari disciplina. Parua.n. sunt foris arma, si non est consilium domi: & consilij vis exigua, quod non facundè explicare possis. Optimus certè imperator

*Plato in Timæo.

*Plut. in l. Anselmi administrāda rei publ.

tor ille. vt Cæsar, qui & militari disciplina. & eloquẽtia splẽdescit. Tãta est harum facultatũ cognatio: tanta est armorũ, & argumentorũ affinitas. Nullus ergo miretur librũ oratoriũ, artificium, inquam, instituẽdæ quauis de re orõnis, homini rẽ bellicã sectãti cõsecratum. Nec enim, vt quidam * Pyrrho, sic nos tibi, Vir illustrissime, aciem instruendi rationem proponimus: ne idem, quod ille responsum feramus, imperatore tibi non esse opus, cuius aures litui sonus nunquam perculserit. Neque id quod peripateticus ille * Phormio Annibale audiente fecit plures horas de imperatoris officio, & de omni re militari, te audiente, disputaturus sum: ne tibi meritò, vt ille Annibali, delirare videar. Sed quod ante annos circiter quatuordecim in vniuersitate nostra Turnonia, cum illic rhetoricã profiteor, vtcũque dolaueram componendæ orationis artificium, id nunc, superiorũ meorum iussu, mandandũ typis, recognitum & auctum, sub nominis tui vexillo in solem prodire volui, quod & nobilitati studiosæ ad legationes obeundas, ad milites excitandos, ad seditiones comprimendas, adiumentum: & mei erga te, tuique vicissim erga me amoris argumẽtum esse posset. Nã & ego in ditione tua sum natus: & tu pro tua pietate fratrem de fonte sacro suscepisti: & singularẽ quandã in me meosque humanitatem semper ostendisti & literatos omnes, eos pręsertim, qui cum literis religionem coniunxissent, coluisti. Quæ cum ita sint, clarissime vir atq; humanissime, perge nos amare vt cępisti, & hoc munusculum, quantillum idcunque est, eo sit loco apud te, vt studiosi oẽs magis, ac magis ad eloquentiam inflammentur. Nam & imperator bonus fouet oratorem bonum: & bonus orator imperatori bono præsidium, & ornamentum affert.

* Thucid. li. 6. incõciane Alciabiadis.

* vide Cic. de ora. 75.

Bene vale. Ex ædibus nostris vij. Idus Iunij. 1588.

*re perfunctos arbitrentur. Sed quàm longè ab hoc absint, illi facilè iudicent, qui eloquentia plenè imbuti, & noua peritè ipsi componere, & in aliorum scriptis artificium solerter obseruare norunt. Atque vt sint nonnulli, qui nec inscitè, nec indicertè illa præstent, deformitate tamen agendi fœdant omnia. Demus etiam reperiri nonnullos, quibus horum nihil omnium desit, vt & artis præcepta perfectè norint, & iisdem vtantur scienter: hoc illis tamen vnum deest, quod ex eorum eloquentia, & oratione, omnibus (vt ita dicam) numeris absoluta, nullus eloquens, nullus artificiosè dicendi, non perspectò eloquentis artificio, peritus euadit. Faciem enim orationis multi cernunt: intima verò corporis, & succum, & sanguinē per totum corpus diffusum, aliaq; id genus, nec minima, nec obuia, perpauci. Quoniam ergo tria * vidēda sunt oratori, quem hoc artificio instructum volumus, quod dicat, & quo quidq; loco, & quomodo (quippe qui rem oratione tractandam sagaciter perpendere, ad tractandum adhibendam subtiliter munire, inuentam ordinatè distincteq; disponere, dispositam splendore verborum, & actionis illustrare debet) dicendum omnino est, quid sit ei spectandum in singulis: sed aliquanto secus atque in tradenda arte dici solet. Nulla enim artis ordine præcepta ponemus (neq; enim id suscepimus), sed artificiosæ orationis speciem, & formam adūbrabimus: quidq; in ea componenda sequendum quid fugiendum sit, exprimere conabimur.*

* Cicer. in Orato. sectio. 43.

DE

DE QVAESTIONE PENITVS COGNOSCENDA.

CAP. I.

QVICVNQE igitur, vel meditando, vel scribendo de re quapiam conficere orationem parat; hoc ei primùm præcipiemus, quod præcepit a Antonius ei, qui causas ciuiles acturus est, Quamcunque quæstionem sibi tractandã sumpserit, id est quamcunque rem, de qua disserere liceat, tractaturus erit, vt eam diligenter penitusq; cognoscat. Quod b Fabius, & Rodulphus c Agricola faciendum prudenter admonent, remq; totam copiosius explicant. Eam nos paulò, & breuius, & planius aperire conabimur. Ille igitur quæstionem, meo quidem iudicio, facilè perspectam habere poterit: si, quam vim habeant eius partes, quid valeant, perspexerit. Nisi enim quæ vocibus quæstionis omnibus subiecta notio sit intelligat, non poterit, nisi fortuitò, qui imprudens in res à proposito prorsus alienas frequenter impingat. Planum fiat exemplo, quòd dici-

a Apud Cic. in 2. de Or. 99.

b Fab. lib. 12. cap. 8. c Rodolp li. 2. de inuet. Dial cap. 10.

mus,

mus, & quæstio in vtram libet partem disputanda ponatur huiusmodi.

An literarum studia sunt amplectenda?

Subiecta pars quæstionis huius duobus ex vocabulis constat, vnicum pars habet attributa. Nã sæpenumero accidit, vt non duæ modò: sed plures etiam in vtraq; parte quæstionis voces reperiantur, vt etiam docet Aristoteles d terminos complexos communes differendi doctores vocant. Sed quotquot erunt, eas sigillatim expendere oportebit, quidq; potestatis vnaquçq; habeat, diligente exquirere. Quapropter in proposita quæstione videndum est quid studiorum, quid literarum nomine, quid denique participio, quę pars est attributa quęstionis huius, declaretur. Nam studia, etsi alijs locis aliter interpretari licet, hic tamen idem valent atq; exercitationes. Literę autem significat bonas artes, quæ literarum monimentis cõtinentur. Alibi hoc ipsum nomen alio sensu variè vsurpant autores. Porrò amplecti propriè circumnectere, & circumligare significat, cum iunctum id verbum sit ex, am, quod est, circũ, & plecti, quod nectere, & ligare est, a πλέκω, idest, necto, plico, ligo. Sed hæc significatio ab hoc loco aliena est: metaphorica est huius loci propria, quę est vehementer amare, aut amare simpliciter. Amplexus enim amoris indicium est, cum quos charos habemus eos amplecti subinde soleamus, Quinetiam nexus, aut vinculum, rectè amor, & beneuolentia dicatur. Neq; verò hæc otiosa trãslatio

d Ari. l. 1. prioris Analyt. cap. 33.

ratio est; propterea quod in ipso cursu orationis, vel similitudines, vel argumenta alia ex locis cōparatorum deprompta suppeditare poterit. Tanti refert sæpenumero quibus vocibus in quæstione, quæ tractanda est, vtamur. quòd si perfectissimā, & ad reliqua vtilissimam quæstionis cognitione habere volet, non satis habebit vim vocum ambiguarum (quando tales inciderint) propriā eius loci, quē tractet, ab alijs distinxisse: sed hoc iacto quasi fundamento, quæ definitio sit cuiusq. rei per quanque quæstionis vocem significatæ, quæ partes, idest, quæ quasi membra, vel species: quæ cōiugata sint, quæ notatio cuiusque verbi: quæ item similia, vel dissimilia singulis respondeant, quæ vt maiora, vel vt minora, vel vt paria illis comparentur, quæq́; contrarie sint, quave repugnent: quæ adiuncta quasq; proprietates habeant, quę subiecta, quod genus, quod totum: qui deniq; sint earum effectus, quæ causæ reperiantur: hæc inquā, vel omnia, vel plæraq;, quod singulæ quæstionis voces ferent, ex hominum doctissimorum sententia, diligenter inquiret: & ad ea intelligenda studium saltem mediocre adhibebit: atque ita perfectam quęstionis cognitionem assequetur. Quanquam a tyronibus tanta forsitan accuratio, tamque subtilis rerum inuestigatio non est requirēda. Exemplis omnia superiora illustraremus, nisi paulò post commodius, ne his eadem repetere cogamur, essent proferenda. Sed cum quæstiones, partim infinitę sint, quæ ex vocabulis, idest, nomini-

bus appellatiuis, vt loquuntur grammatici, constant, & Græcè theses, Latinè consultationes, aut proposita nominantur: partim finitæ, quæ ex nominibus proprijs constant, & hypotheses Græci, Latini causas, vel controuersias appellant. Cumq; ad vtrumque genus cognoscendum, quæ adhuc exposita sunt conueniant: si tamen finita quæstio tractanda proponatur, diligentius peruestiganda erunt omnia, quæ ijs rebus, quæ proprijs nominibus significatæ sunt, peculiariter tribuuntur, siue personæ demum illæ sint, siue loca, siue aliæ cuiuscunque generis, vt Quintilianus e *admonet: quò item referre licet ea, quæ peculiaria causarum ab eo, et a Cicerone locis ante notatis tradita, & præcepta sunt. Exempli gratia, ex proposita thesi, fiat in hunc modum hypothesis in oratione tractanda.* Sunt ne studia literarum amplectenda Petro Turnoni? *Huius, & personæ, & Vrbis attributa, seu circunstantiæ omnes diligentius erunt spectandæ, & peruestigandæ: quæ tametsi maxima ex parte ad locum adiunctorum referantur: tamen vel ex alijs cognoscere hæc oratorem oportet cum testimonijs, & literis; vt causa olim à litigatoribus accipiebatur, vel ex histori js, vel certè ex conuictu, & ipso sensu perspecta omnia habeamus. quod cùm in alijs quæstionibus id genus, tum in personarum laudationibus omnino est necessarium. At quæstionis infinitæ cognitio ex ingenio potius, & rerũ cognitione pẽdet, quæ doctorũ scriptis cõprehẽsa modo pscripto parari debet.*

e Quinti. lib. 5. cap. 10. sub finem.

De

De cognoscenda quęstionis natura.

CAPVT. II.

CVM rem penitus quæstionēq; cognorit, proximum est, vt eius naturam, genusq; videat: cōiecturalis ne sit, an definitiua, an qualitatis. Fuerit cognitio hæc ad promptiorem argumentorū inuētionem, vt post melius intelligetur. Hoc est secundum etiam Antonij præceptū de causa in 2. de a Oratore: Sed cōiecturales quæstiones, quibus de rei (vt ita dicam) existentia, vel facultate quæri solet, dictæ sunt à coniecturis, quæ sunt signa quędam, quibus animus peruenit ad cognoscendam veritatem. Etenim coniecturæ, vt Quintilianus est autor, à coniectu, id est à directione rationis ad veritatem, nomen acceperunt. Ad hoc genus primùm pertinent omnes illæ quæstiones, quibus quæritur: Sit ne aliquid? fuerit? futurumve sit? vel an fiat? an factum sit? an futurum sit, vt fiat? vt, An sit ius in rerum natura? an fuerit Hercules aliquis? an mundus sit interiturus? & an hostes classes ædificent? an patrem necarit Sextus Roscius? an Turcæ nobis bellum sint illaturi? Ad hoc genus referendæ sunt quæstiones de volūtate, & animo cuiusque. Nihil enim aliud quæritur, nisi quæsit, aut fuerit, aut futura sit mēs alicuius. Vt an regnum affectet Mālius? Quo animo Pyrrhus pacē petat? Quæ fuerit voluntas scriptoris, uel legislatoris, uel testatoris? Quo animo testi-

a Apud Cice. in 2. de Ora. 103. 10. & 232.

vestiterit in Africam Ligarius? Quo animo Cæsar sit laturus Pompeij mortem? ad hoc idem genus, quod tempora tria comprehendit, pertinent etiam quæstiones illæ, in quibus quæritur quid esse vel fieri possit, aut non possit, vt Cicero in partitionibus declarat. Vt, ecquisnam verè, & perfectè sapiens esse possit? An populo Romano possit esse pax cũ M. Ant. an Cæcilius rectè possit accusare verrẽ? an hostes facilè vinci queant? an Christi cultor tẽtationes hostium, quibus impugnatur, possit superare? Aliaq; sex centa eiusdem generis. 2. Deinde cõiecturales sunt quæstiones omnes, quibus origo, & initium cuiusque rei perquiritur. Vt, vnde oriatur pestilẽtia? an ab ira Dei? an a causis naturalibus? Ut ex aeris grauitate, an ab aquis corruptis? an à noxio terræ halitu? amicitia ab indigentia ne, an à natura sit orta? 3. Præterea numerantur in coniecturalibus quæstiones illæ, quibus exquiritur causa efficiens, & ratio cuiusq; rei. Vt, quæ res conficiant eloquentiam? natura ne, an ars? an exercitatio, & imitatio? cur doctissimi homines de maximis rebus dissentiant? cur hostes flumen traiecerint? an ab alijs fugati, an sedes nouas occupaturi, an regionem intactam vastaturi? cur hostis humani generis pomum vetitum Eua comedẽdum proposuerit 4. Denique, cum quæritur possit ne res aliqua mutari, aut interire, quæstionis hoc genus de mutatione totum coniecturæ est. Vt possit ne interire virtus? an in vitiũ verti? an cõmutatione aliqua eloquentia in infantiã verti possit?

b Ci. 3. de Ora. 1 1 2.

odium

odiū in amorem? Has 4. coniecturæ partes constituit Cicero in 3. b de Oratore, & in c Topicis, quas tamē ī d Partitionibus ad duo genera reuocauit, possit ne aliquid effici, & quemadmodum quidq; fiat. Atque hoc genere posteriore duas mihi partes complecti videtur, de origine, & de causa efficiente. Nā siue simpliciter quæras, quę quamque rē causa efficiat; siue longius cogitatione progressus, exquiras, quæ sit prima origo cuiusque rei: hoc profectò quæris, quemadmodum quidque fiat, & oriatur. Priore verò genere reliquas duas partes videtur comprehendisse, an sit, fuerit, futurum vt sit: & de immutatione. Cū.n. quæritur, an interire quid possit, aut in aliud conuerti, sanè quæritur, quid fieri possit, aut non possit. Quæstiones autem illæ, an sit aliquid, an fuerit, an futurū sit, vix explicari solent, aut possunt, quin coniunctè tractetur illa quæstio, an potuerit, aut possit esse. Itaque qui probat nō esse patrem à Sexto Roscio necatū, illud coniunctè explicat, ne interfici quidem potuisse. Et qui contendebāt nullos esse Antipodas, probabant esse non posse. Et qui conantur ostendere mūdum numquam interiturum illud addūt, ne interire quidē posse vlla ratione. Propter hanc igitur tantam cōiunctionem potuerunt illæ qōnes ad quęstionem de eo, quod fieri potest, aut non potest, vtcunq; reuocari. Hæc de cōiecturę partibus.

b Cice. 3. de Orato. 112.
c Idem in Top. 82.
d In Partit. 64.

Definitiua quæ vis à definitione traxit nomen, quod hinc omnis tota pēdeat: Sed hoc nomine descriptiones etiam comprehendi volumus, vt in ra-

tione inueniendi, vbi agitur de loco definitionis. Quæstionis autem definitiuæ genera quatuor sunt à Cicerone, & in 3. de Oratore lib. & in Topicis: vnum nationis, alterum proprietatis, tertium diuisionis, & partitionis, quartũ descriptionis. Quæstiones notionis dicuntur, in quibus quæritur quid in communi mente, quasi impressum sit: & quę sit verbo subiecta notio, quem conceptum vulgo dicunt, neque aliud quicquam est, nisi quod celeriter animo occurrit audito verbo, & vocabulo cuiusque rei. Vt, sit ne ius, quod maximè parti vtile est? an quod ei, qui plus potest? Hoc enim quæritur, quę sit iuris notio in mentibus hominum impressa, & quid intelligant, qui audiunt nomen iuris. Ex eodem genere illa sunt, An sit Deus mens quædam soluta, & libera, segregata ab omni concretione mortali? an vita beata sit secretis omnibus malis, cumulata bonorum complexio? Proprietatis quæstiones appellantur cum quid cuiusque proprium sit exquiritur. Vt an bene dicere proprium sit oratoris? an in solos homines cadat ægritudo? Diuisionis, & partitionis quæstiones vocantur, cum res distribuitur in genera, aut in partes, & quasi membra. In genera: vt, an tria sint genera bonorum externa, corporis, & animi? In parte, vt, an sint quinque partes eloquentiæ, inuētio, dispositio, elocutio, memoria, pronuntiatio? Descriptionis quæstiones dicuntur, cum quæritur, quæ sit forma, & quasi naturalis nota cuiusque, & totius generis quasi species quædam, imagoq; describitur: vt

quæ

qua sit species auari, quę seditiosi, quæ gloriosi, quæ timidi, quæ audacis, quæ assentatoris, & alia generis eiusdē, in quibus natura, & vita discribitur. Aristoteles in e Topicis, & Cicero in f Partitionibus, quæstionem de eodem & alio, in qua disputatur aliud an, idem sit, subijciunt quæstioni definitionis, & rectè quidem. Quia si quæratur, idem ne sit, an diuersum definitionibus iudicandum est, vt ipse Mar. T. g in Top. scriptum reliquit: Tametsi aliam causam h Arist. explicat. Nam cum ille questiones definitionis appellet, non quæ definitionibus explicantur, sed in quibus quæritur, an hæc sit illius definitio? & ad has quæstiones refellendas firmissima sit quæstio de eodem, & alio (nā cuius non eadem est diffinitio, idem esse nō potest) ideo quæstionem de eodem, & altero definitioni dixit esse subiectam. Sed de eodem, & alio quæstiones huiusmodi sunt: sitne idem metuere, & vereri? an idem sit rex & Tyrannus? an aliud sit perseuerantia, aliud pertinacia? Inter quæstionis autem descriptionis, & quæstiones notionis, illud interest: quòd in questionibus notionis, quæ sit vis, & natura, siue essentia cuiusque rei quæritur: in quæstionibus autem descriptionis qualis sit cuiusque rei forma, speciesq; perquiritur: alio tamen modo, quàm in quæstionibus qualitatis, de quibus mox dicetur. Nam in his sigillatim quæruntur cuiusque rei qualitates; in descriptione autem colliguntur vniuersæ, vt proprijs quasi notis, atque signis cuiusque rei forma, et species quasi dipingatur. Quod

e Arist. in Top. lib. 7. cap. 1.
f Cicer. In Partit. 65.
g Cicer. in Top. 87.
h Arist. in eodem li & capite.

cum genus quoddam sit definiendi, nó quidem exquisitum, atque subtile, sed sæpe tamen etiam philosophis necessarium, rectè descriptionis quæstiones in quæstionibus definitionis numerantur.

Restant questiones qualitatis, in quibus quæritur quale, quidque sit: vt an appetenda virtus? an vitium fugiendum? sed qualitas hic latius patet, quàm in tertia categoria Aristotelis. Nam omnia omnino accidentia complectitur. Ita quæstiones qualitatis, & quæstiones accidentis pro eodē dicere poßumus. Earū species duæ a Cicerone fiunt. Omnes enim consecutiones, idest, qualitatis quæstiones, aut sunt simplices, aut comparatæ. Simplices dicūtur, in quibus sine vlla comparatione quæritur qualis vnaquæque res sit, vt an sit vtilis virtus? an rotunda terra? an globosum cœlum? an vtiles populi honores? æquumne sit persequi iniurias? liceatne vim vi repellere? Honestumne sit gloriæ causa mortem oppetere? An sit vtilis pax cum Antonio? an honesta? an æquum fuerit occidi Tyberum Gracchum a Scipione Nasica? Comparatæ verò quæstiones appellantur, in quibus duæ res, aut plures inter se comparantur. Vt eloquentiane sit vtilior, an iuris ciuilis sciētia? an sol maior terra? vtrum sit vtilius, omnes copias in Italia retineri, an copiarum partem in Africam a Scipione transmitti? vtrum sit æquius a Cicerone, an à Cæcilio acccusari Verrem? vtrum honestius respondere de iure, an p reipublicæ dignitate pugnare? Quid maximè sit vtile, hosti se dedere, an oppidum defēdere

uere an omnia suis manibus delere? Quid sit maximè honestum, respondere de iure, an in foro causas agere, an pro repub. bellum gerere? Quid sit maximè æquum, ab eo ne accusari reũ, quem ipse uelit: an ab eo, quem velint, quibus iniuriæ factæ dicantur: an ab eo, quem neque velit reus, neque ij, qui reum in iudicium vocent? eadem ratio est in omnibus alij quæstionibus comparatis, quæ consecutione continentur. Vt an Luna sit maior sole? an Sol maior terra? an eloquentia dignitate præstet iuris ciuilis scientiæ? Vtra optabilior vita, actuosane, an ea, quæ tota in contemplatione consistit? Quæ præstantissima sit earum virtutum, quæ Thologicæ nominantur, Fidesne, an Spes, an verò Charitas? & aliæ questiones infinitæ generis eiusdem. Nec enim tantùm quæstiones de iure, & iniuria, vt antiquis causarum auctoribus, sed omnes omnino quæ oratione explicari possint, & debeant perfectò tractandæ sunt oratori. Quapropter omnes omnium superiorum generum species in orationem cadere aliquãdo possunt. Verùm Aristotelis decreta M. Tullij sententiæ repugnare videntur. Nam is initio libri 2. de Demõstratione quatuor affirmat esse, quæ quærantur, duo simplicia, totidemq; cõiuncta: simplicia, an sit, & quid sit: cõiuncta, an ita sit, & cur ita sit. Et quoniam, An sit, cõiectura, Quid sit definitione continetur, necesse est reliquas duas quæstiones coniunctas, aut ad solam qualitatem, aut partim ad qualitatem, partim ad alias quæstionũ species reuocari: vel fatẽdum plura tribus esse quæ

stionum genera. Illa ergo quæstio copulata, in qua cur ita sit ambigitur, tota coniectura est, pertinet enim ad eam partem, in qua rei causa perquiritur: ut, cur Sol aliquando deficiat? an oppositione Lunæ cũ lucis amissione? Illa verò quæstio, an ita sit, partim coniectura continetur; ut an luna deficiat? an cælũ conuertatur? partim qualitate: Ut an virtus sit laudabilis? an vitium fugiendum. Quæstiones etiam cognitionis, & actionis tribus iisdem generibus comprehenduntur. De quæstionibus quidem cognitionis, quarum finis est cognitio, dubitari non potest, cũ i *Cicero id apertè tradat. Questiones autem actionis omnes, quæ referuntur ad agendum aliquando in coniecturam, aliquando in id genus cadere videtur, in quo quale quidq; sit quæri solet. Vt, an depositum furioso reddendum? an sit expetẽda virtus? Ex quo perspicitur nõ esse p ures quæstionis gradus, qui licèt in controuersiis ciuilibus, & criminum causis maxime appareant: tamen iisdem tribus gradibus omnes quæstiones continentur, & infinitæ, & finitæ siue sint exornationis, siue deliberationis, siue iudiciorum, ut M.* k *Antonius, &* l *Quintilianus disertissimis verbis confirmant. Iam verò ex his, quæ dicta sunt qui propositam à nobis in exemplum quæstionem (An literarum studia sint amplectenda) iudicare velet, facile perspiciet, quonam ea genere contineatur attributi distinctione adhibita. Si enim id ad futurum* m *tempus referas, ut sit Participium, coniecturæ quæstio in deliberationem cadens, erit, cum de*

i Cic. 3. de Orato. 112. & in part. 62.

k Apud Cic. 2. de Orat. 104.

l Quintil. lib. 3. c. 6.

m Vide Cicero in T P.

de re facienda, futura ve quęratur. Sin idem sumatur vt nomen, quasi dicas digna quę amplectamur aut amemus, seu, amabilia, quęstio, ad exornationem referenda, qualitatis.

De argumentis, & amplificationibus quærendis ad quæstionem tractandam. Cap. III.

CVm igitur accepto quæstionis genere, & cognito rem tractare cæperit, nihil prius constituat, quàm quibus eam rationibus probari, explicariue oporteat. Deinde illa duo diligentissimè consideret, pręsertim ecclesiasticus orator: quorum alterum pertinet ad eos, qui audiunt honestis rationibus, ac sententiis, non scurrilibus dictis, sibi conciliandos: alterum est accommodatum ad eorundem animos in quemcunque salutarem quæstio postulabit motum sententiis ad hoc ipsum idoneis, commouendos. Verùm de conciliandi, permouendique ratione infra suo loco commodius præcipietur: nunc de probandi ratione disserendum est. Vbi ergo naturam quæstionis orator viderit, quę nunquam lateat, sit ne res quęratur, an qualis sit, an quod nomen habeat: quęrere rationes, & argumẽta debet, ad eam explicandam. Quorum inuentiò lõge faciliorìs futura est, qui nouerint rationum, & argumentorum locos, eosq; legendis autoribus bonis, & probatis omni rerũ copia referserint, ne petentibus fortè nihil suppeditent, si vacui relin-

quantur. Horum verò & naturam explicare, & vsum ostendere, & vt vno verbo dicam, vniuersã inueniendi artem singulis locis enucleandis tradere, non est huius loci, nec temporis. Diem enim longiorem, & spatium temporis liberioris ad id efficiendum sumi opportet. Interim tamen, nè quis omnino se hic fuisse destitutum iure queri possit, neue à facilitate nobis proposita discedamus: agedum, quàm facillimam rationes inueniẽdi viam, quàm breuissimè fieri poterit, ostendamus.

Cognita igitur quæstione, & ui singularum eius partium perspecta, nec ipsius genere ignorato, natura ve incognita, videat diligenter qui orationẽ ea quæstione tractanda compositurus est, quæ sint causæ vel effectus, quod totum, vel pars, quod genus, vel species, quod subiectum, quæ adiũcta, quæ contraria, vel repugnantia, quæ maiora, vel minora, vel paria, quæ similia, vel dissimilia, quæ notatio, vel coniugata, quæ partes (quo nomine formas etiam, siue species complectimur) quæ definitio sit subiecta partis, vel atributæ quæstionis. Eandem inueniendi ad explicandam quæstionem argumẽti, seu medij rationẽ, sed paulò aliter, & subtilius, & obscurius tradit a Aristoteles, cum de paranda pronuntiatorum copia disputat. Et cum earum quæstionis partium alterutra ex pluribus uocibus constare queat, de singulis quæ hanc discussionem ferre possint eadem quærantur: vt cum vel vnumquodque eorum, quę iam sunt exposita ratio ipsius rei propositæ eße valeat; cum percurrerit omnia,

a Arist. li. 1. prioris Analy. ca. 26. & aliquot sequẽtibus.

expen-

expendat, & seligat vnum argumentum, vel plura ad ipsam quæstionem explicandam, & probandā maximè idonea. Præterea quid vel Deus aliquando per se, aut Angelos, aut Propheta, cæterosque homines diuino spiritu afflatos: quid ve doctores ecclesiæ, & patres, aut alij homines autoritate aliqua præditi de repropofita pronuntiarint. Huiusmodi enim testimonia, quæ argumēta remota dicuntur, sunt etiam rationes, quibus illa comprobetur. Quod si diuina testimonia sint, & eo spiritu, quo dicta sunt intelligantur, omnium sunt argumentorū firmissima, atq; certissima. Deus enim mentiri non potest. Quo circa hæc omnia testimoniorum genera erunt hinc inde conquirenda oratori, vt illis in orationis cursu suis locis vtatur. Sed diuinis, & doctorum Ecclesiæ, ac patrū testimonijs, in sacris orationibus, quas conciones vocant, ecclesiastici oratores creberrimis vtentur: adhibita cuique vel tot, quot opus erit ex doctorum consensu, vel ex ecclesię sensu, quæ in hoc genere officij errare non potest, cum sit columna, & firmamētū veritatis, vel breuiori, vel copiosiori, vt res feret interpretatione. Hac ergo via inuestigandæ rationes erunt, & in quendam quasi cumulum cōgerendæ, si minus ex omni genere locorum, saltē ex aliquot locis deprōptæ, vt ex omnibus firmissimæ, nec non vberrimæ seligantur, quales esse solent inter cæteras, quę depromūtur ex loco partium enumerationis. Et quoniam illustriora fiunt exemplis omnia, propositum thema, quod quidem sterile alioqui videtur,

detur, quantam argumentorum copiam ferat, admota falce diligentis, & accuratę discussionis ostēdere tentemus: vt in aliis rebus idem facere hinc tyrones doceantur. Tria sunt autem verba discutienda, duo in parte subiecta, Studia literarum; tertium in attributa, quod est, Amplectenda. *Quamobrem ex singulis quemadmodum rationes, & argumenta eruantur, orsi à primo, videamus, ordinemq́ argumentorum paulò ante à nobis enumeratorum sequamur.*

Studiorum ideſt, exercitationum literariarum.

F*Inis, Cognitio firma disciplinarum siue artium ad salutem vtilitatemq́ & suam, & reipublicæ directa, quæ cum sit cuique studioso amplectenda, etiam disciplinarum seu literarum exercitatio amplectenda erit. MATERIA præcepta literis, & doctrinis comprehensa, Quæq́ sunt subiecta ipsis artibus, in quibus ipsæ versantur, quæ certe sunt amplectenda. Ergo & studia & exercitationes quæ huiusmodi rerū sunt, erunt amplectenda. Hic latus sese aperit campus ad confirmandā in oratione componenda hanc propositionem, ex enumeratione partium, ideſt, ex materia cuiusque artis liberalis, & quęcunque in proposito themate, poteſt intelligi. FORMA, nulla hic alia quærenda, nisi fortè modus exercitationis literarię, quo hęc, ab aliis exercitationibus diſtinguatur.*

EFFI-

EFFICIENS, *Princeps; cupiditas discendi; naturalis, & innatus nobis amor scientiæ: quã cum Deus ingenerauerit mentibus nostris, amplecti debemus: proinde et exercitationes literarias, quibus scientiam adipiscimur. Aliæ sunt efficientes causæ adiuuantes minores, cuiusmodi sunt (ut instrumenta prætercam) Doctores artium qui auditores exercent, exercitationum socij, mutuæ cohortationes eorundem ad subeundas alacriter huiusmodi exercitationes: quinetiam audacia quædam & quasi os munia scholastica, quæ pudorem afferre plærisque solent, præstãdi: quæ omnia, &c. quæ omnia patet esse amplectenda, magniq; faciẽda. Ad hæc sunt causæ procreantes & conseruantes studiorum nempe Collegiorum, & Academiarum institutores atque authores, siue ut vocant, fundatores, in quibus artes exerceãtur: Leges itẽ, & regulæ præscribentes locum, tempus, horam, modum, &c. Literas frequenter exercendi; quas res cum nemo sanus amplectendas neget. Et ipsa literarum studia amplecti oportere concedat necesse est. His omnibus accedunt causæ efficientes aliæ, quæ interimentes, aut corrumpentes vocantur: quibus nimirum literaria exercitatio perit: quale est otium, inanis metus, & pudor immodicus exercendi artes atque discendi: quæ quidem cum fugienda sint, certè exercitationes amplectamur. Hoc genere causarum, causæ impedientes possunt contineri. Sunt autem impedimenta multa studiorum alia.*

EFFE-

EFFECTVS varij: Vt, promptam paratamq; disciplinarum facultatem, atque habitum gignere, errores ex animo euellere, dubitationibus liberare, in veritate confirmare, animum excolere, vt tanquam ager subactus diligenter vberes fructus ferat: huc pertinent vtilitates fructusq; omnes assiduarum exercitationum literariorum, qualia sunt bona facere meliora; non optima aliquo modo acuere, & corrigere, &c.

GENVS, est exercitatio animi, Sunt enim et aliæ animorum exercitationes in quibus, & praua sunt pleræq; : nonnullæ itē quam literarum nobiliores, & meliores, magisq; salutares, qualis est oratio diuina sola mentis actione sæpe tamen etiā voce constans. Deinde exercitationis animi genus est exercitatio, cuius duo prima sunt genera, vnū animi, alterum corporis. Cæterùm genus hic infirmum est ad quæstionem concludendam. Nec enim omnis exercitatio animi, uel studium amplectendum est, nec si aliquod amplecti conuenit, ideo rectæ argumentandi forma concluseris studium literarium amplectendū eße. Nisi genus ponas, exercitationem animi laudabilem. Tum enim a genere vniuersè sumpto rectè concluseris.

FORMA vel species, lectio optimi cuiusque authoris: quæ cum sit studiosis literarum amplectenda, etiam literaria exercitatio, vel studium literarum amplectendum erit. Cum sint autem multæ species, quas infra in loco enumerationis recensebimus, vel hanc, vel illam pro arbitrio sumere

mere cuiq; licebit, siquidem vna tantùm, vt argumentũ ex loco formæ ductum dicatur, sumẽda est.

SVBIECTVM vel subiecta res, Collegiũ, seu Academia, & locus omnis huic generi exercitationis destinatus: sunt autem hæc amplectenda: igitur, & literarum exercitationes, quę illorum adiuncta sunt amplecti decet.

ADIVNCTA: diligentia in ediscendis artibus, labor comes exercitationis, & studij, feruor eorum, qui seipsos exercent, animi honesta oblectatio, quam inde spectatores seu auditores capiunt, quanquam hæc potest in effectis numerari. Publica, & honorifica magistri commendatio ad honestam æmulationem, præmia item proposita, & proponenda victoribus in quouis genere exercitationis, præmia esse possunt præter illam copiosiorem ex ore magistri laudationem, sessio insignior, libelli auro picti, & alia multa generis eiusdem, quæ omnia cum fateantur adolescentes amplectenda; cur ipsa studia negabunt amplectenda?

CONTRARIA prætermisso seu priuatio exercitationis non est amplectenda ergo, &c. Item vt negantia siue contradicentia priuatibus adiungamus, non exercitatio vel non studium, aut vt latinius loquar, non studere literis, & non exercitare artes, non amplectendum est. Igitur ipsa exercitatio amplectenda erit. Aduersa non inuenio, nec relata, nisi pro his res quæ studijs agitari solent sumantur.

REPVGNANTIA, negligẽtia, frequentatio

tatio nimia ludorũ, odium literarũ, fuga laboris, & honesti, & vtilis, & iucũdi, aliaq; id genus, quæ fugienda esse constat: quod cũ ita sit, studia exercitationesque artium erunt amplectendæ.

MINORA *(nã ex maiori nihil hic efficitur) si exercitationes corporis moderatæ quibus, et valetudo cõseruatur, & eius robur augetur sunt amplectendę: quanto magis eæque mentem excolunt eiq; sanitatem afferunt, &c. Item aliud. Exercitationes artiũ illiberalium, quæ in faciendo versantur: hæ autem sunt amplectendæ: ergo multo magis literarum studia amplectenda erunt.*

PAR, *exemplũ a pari, vt, viri clarissimi qui priscis tẽporibus floruerunt, & seipsos & alios in literarũ studijs diligenter exercuerunt: quod vel immortalia eorum monimenta posteris relicta testantur: ergo, & nos huiusmodi studia amplecti debemus.*

SIMILE, *vt diligens agrorum subactio: sic literarum exercitatio amplectenda est.*

DISSIMILE, *cætera studia, neq. temporum sunt, neque ætatũ omnium, neque locorum: Hæc studia seu literarũ exercitationes adolescentiam alunt, senectutẽ oblectant, secundas res ornant, aduersis perfugiũ, ac solatium præbent, delectant domi: non impediunt foris, pernoctant nobiscum, peregrinantur, rusticantur.*

NOTATIO, *festinata & diligens tractatio, vel seria & diligens operæ collocatio in re aliqua, quæ est notatio studij: nam studiũ a nomine*

Græ-

Græco σπουδὴ significante inter alia studium, & diligentiam, propriè tamen σπουδὴ est festinatio, acceleratio, ἀπὸ τοῦ σπεύδειν, idest, a festinando. Latini ergo detracta τῷ, π, altera tibia, vt grecū nomen suum facerent, pro σπουδὴ ατουδὴ & vt latinum plane videretur studium dicere voluerunt. Hanc Etymologiam confirmant variæ σπουδῆς significationes, quibus latini vocabuli potestates respondent. Iam verò sic argumentari licet, festinata & diligens literarum tractatio, vel seria, & diligens operæ collocatio in literis amplectenda est: ergo, &c. Quod si exercitationis notationem adiungere libeat, hæc esse poterit. Frequentatio artes exercendi, vel actio frequentata artium: quæ est amplectenda.

A σπεύδω factum est per metathesim σπυδέω. vt à φεύγω φυγέω vnde fugio. Atque hinc etiā constat cur prima vtriusque verbi sylaba corripiatur apud latinos.

CONIVGATA, studere literis amplectēdum est: ergo &c. Item exercitare, seu exercere literas & artes amplectendum. Igitur, &c.

ENVMERATIO partium, vt formarū, quæ diuisio dicitur, vel partes, idest species enumeratæ, quæ sunt, compositio, idest noui operis confectio, & Analysis hoc est iam confecti explicatio, & quasi enucleatio opus compositum retexens lectio item optimorum authorum, imitatio, examinatio, siue discussio eorundem, & commendatio, vituperatio, comprobatio item eorum quæ dicuntur ab illis, & contra interdum reprehensio, commentatio preterea & scriptio declamatio, disputatio auditio, & si quæ sunt aliæ: hæ autem sunt amplectendæ, ergo &c.

DE-

DEFINITIO, applicatio animi vehemens & frequens ad literas exercendas: quam certe amplectendam esse constat. Quamobrem studia literarum erunt amplectenda. Vel numero multitudinis, applicationes, &c. Quoniam studia, non studium, in quæstione dicitur.

b Cic. lib. 2. epistol. ad atticũ.

Testimonium, Cic. Trebatio nulla ars literis sine interprete, & aliqua exercitatione percipi potest, vel potius ut idem b *Attico, Incumbamus, ò Tite noster, ad studia.*

Literarum idest artium, ac disciplinarum.

FINIS perfectio & absolutio functionum hominis, quæ operationes humanę dicuntur: qui sanè finis amplectendus est. MATERIA circa quam (quæ & obiectum dicitur) pro cuiusq; artis varietate: vt obiectum Theologiæ, Deus: Metaphysicæ, Ens, Physicæ, res naturales, siue corpus mobile: Ethicæ, Virtus, Logicæ, argumentatio: Rhetoricæ, oratio ornata, vel res omnes: Musicæ, Soni, &c. Atqui harum rerum studia exercitationesq; amplectendæ sunt, ergo &c. FORMA: Modus proprius siue proprietas esse poterit, res videlicet quibus præcipitur, qua tales, vel tales sunt: vt Deus, vt Deus: corpus mobile, vt mobile, vel vt naturale: ornatus orationis, aut res omnes, vt ornatè explicantur, &c. EFFICIENS absoluta Deus, qui scientias potest animis hominum

absq;

absq; industria eorum instillare, & infundere: quanquam vt plurimum est adiuuans, sine qua, & reliquæ nihil: sed inter humanas adiuuãs princeps est natura idest cupiditas naturalis cognoscendi, homines enim natura scire desiderant: minores adiuuantes sunt exercitationes, quibus cõparantur habitus artium, de quibus paulò ante: authores primi seu inuentores ipsarum, præterea scriptores omnes, & perfectores; atque illustratores egregij, qui hoc modo sunt optimè de humano genere meriti: libri quoque optimi quibus literæ, & artes continentur, & pręcepta ipsa literarum monumentis prodita, aut etiã viua voce tradita: quæ sunt profectò amplectenda.

EFFECTVS *varij. Nam literæ, ac scientię animum excolunt, ornant, & illustrant, rempubl. tuentur, ciuibus, atque adeo generi mortalium vniuerso prosunt: rudes ad virtutẽ instituunt: improbos, & facinorosos ex cõmunitate, & societate expellunt: errantes in rectam viam reducunt, &c.*

GENVS *habitus animi, sed huius infirma argumentatio est. Quanquam si sumatur, Bonum, valebit, genere, vt supra, vniuersè sumpto.*

SPECIES *seu forma: Rhetorica, verbi causa: quæ cum sit expetenda, etiam ars aliqua saltẽ amplectenda erit. Nec enim aliter ex forma rei subiectæ concludere licet.*

SVBIECTVM, *animus: est enim subiecta res Artium in qua sunt.*

ADIVNCTA, *honestas, vtilitas, iucunditas:*

genti iter præbeat. Priorem etymologiam si sequamur, literæ notatio, quæ vim vocabuli exprimat erit hæc, quòd scribendo chartæ illinitur, linimentum vno verbo aliter exprimere licet. Sin posteriorem, hæc, quòd legent, uel etiam legẽdi præbet iter, aut quòd legendo iteratur. Verum huiusmodi notationes propriæ literarum significationi commodatæ sunt. Hic aũt literas pro artibus, ac disciplinis accipiẽdas esse diximus: quãquam non nihil etiã ad rem faciunt. Quod attinet ad notationem artis; varia ea est, & multiplex pro varia origine huius vocabuli. Veteres .n. vt D. Aug. refert in lib. de ciuitate Dei c. 21. Artem ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, idest, à virtute, latinos traxisset putauerũt Id quod donatus in Andriam Terentij scripsit, idq; per Syncopen fieri confirmat. Hinc artis notatio erit hæc; res optabilis; ἀρετή namq; tamquam ἐρατή, idest amabilis, seu optabilis dicta est autore Eustachio in primum Homeri Iliad. pag. 46. vers. idest in his .n. quedã est, inquit, ut in literis, sic in sensu, rebusq; significatis affinitas. Mihi verò, vt ab ἁρπάξω futuro verbi ἁρπάζω, ἅρπαξ: & à lego, lex, à rego rex, imo lex à futuro λέξω, manauit quòd est à λέγω significante eligo, quod confirmat Cicer. qui legem à legendo, idest ab eligendo dictã tradit: sic à futuro æolico ἄρσω, pro communi ἀρῶ, hoc nomen ars ductũ videtur, ἀπὼ τοῦ ἄρσαι τοὺς ἀνθρώπους, idest à toliandis, & euehendis hoibus: quòd videlicet artes, eos in quibus insunt tantum tollant, & euehant supra cæteros carentes artibus,

bus, quantum hi belluis præstant; vel certè, quòd homines ad magnos altosq; dignitatis gradus euehãt. Aut ἀπὸ τοῦ ἄρσαι τὰς ἐνεργείας καὶ τὰς πράξεις τῶν ἀνθρώπων; idest ab aptando, & componendo functiones hominũ, et actiones, nã per artes actiones nostræ aptantur, diriguntur, & absoluũtur, vt in fine dictum est. Ratio huius varietatis est, quòd futurũ æolicũ ἄρσω vel ab ἄρω, idest tollo, euehеo; vel ab ἄρω, idest apto adapto deriuari potest. Quamobrem notatio erit ex hac origine duplici saltẽ duplex, quæ perfacile colligi, & ad rẽ propositam accommodari possit. Nam si harum rerum studia, & exercitationes amplectenda sunt: etiam studia literarum, & artium. CONIVGATA *literati, & artifices, qui cum sint in pretio habendi, artium studia amplectenda qui neget?*

PARTES *enumeratæ per diuisionem, si nomine bonarum artium liberales intelligamus, erunt hæ Grammatica, Rhetorica, Dialectica, Musica, Arithmetica, Geometria, & Astronomia, quæ & bonæ literæ, & disciplinæ, liberales, & ingenuę artes nominantur. Vnde latissimus patet Oratori campus, vel ad quæstionẽ ipsam copiosus explicandam, ita vt ad id hęc vna ratio sufficiat; vel certè ad aliquam ex supra positis rationibus cumulatissimè confirmandam: sic aliter bonas artes enumeremus, ita vt à grammatica orsi ad sacrosanctam vsque Theologiam progrediamur, quàm vestum Pelagus, Deus bone, nauigandum?*

DEFI-

DEFINITIO, siue definiatur ars congruenter Stoicorum sententiæ, σύστημα ἐγκαταλήψεων, &c. idest ordo consentiens per ceptionem quæ exercentur ad aliquem finem vtilem vitæ. siue vt à doctis quibusdam viris definitur. Dispositio à generalioribus preceptis, ad specialiora descendens, per quam vnaqueque res facillius percipi doceriq́; possit, rei propositæ vtralibet erit accomodata.

Rei amplectendæ.

F*INIS, adeptio rei amatæ, Vt hic literarum vel artium.*

MATERIA, bonũ, quod est materiæ, & obiectum amoris. Iam si studia literarum sunt bona, & amplectenda, idest, vehementur amanda.

EFFICIENS: cognitio rei amatę, & boni, & spes boni consequendi. Vnde studia literarum sunt cognoscenda ergo, &c.

EFFECTVS: desiderium, facilis, & alacris tolerantia laborum ad rem obtinendam. Hęc enim parit amor vehemens. Si ergo desideranda sunt literarum studia; & amplectenda, &c.

GENVS, appetere: vide, vt supra, argumentatio infirma est.

ADIVNCTVM: magni facienda, siue magno in pretio habenda: ergo, &c.

CONTRARIA: aduersa, magno odio prosequenda: negantia, non amplectenda: vnde sic

argumentandum: studia literarum non sunt mãgno od. &c. ergo ampl. Et non sunt non amplectenda: Ergo amplectenda.

REPVGNANTIA *contemnenda seu aspernanda; vitanda; seu fugienda; vituperanda; pro nihilo habenda, &c. Iam hæc, vt proxima in argumentando accommodanda sunt.*

SIMILE: *Vt ea brachijs amplectimur, quæ nobis profutura speramus, non personas modò, sed res etiam inanimes: sic literarum studia quę tantam vtilitatem habent amplecti debemus: In summa simile est res quæcunque salutaris.*

DISSIMILE *amplexus rerum inutilium; parumq; honestarum. Vnde sic: Non vt parum; vel vtilia, vel honesta amplectenda non sunt: sic studia literarum quæ vtilia sunt, & honesta amplectenda non sunt.*

NOTATIO: *actione mẽtis, oris, et manuũ quasi circum plectenda, seu nectenda, & abuoluẽda; amplectinamq; ex am: idest circum, & plecti, nectere, iunctum verbum est, & propriè de rebus corporeis dicitur, & ad animũ transfertur elegãter, i. ad actiones vel mentis, uel volũtatis, vel memoria, vel omnium simul. Plecti uerò in hoc sensu nectendi, ductum est ex Græco* πλέκω *quod est necto, ex cuius tertia psona præteriti pass.* πέπλεκται, πλέκτις, *Vnde plecto: vel certè vt à* τύπω τύπτω; *à* τέκω τέκτω *à* πένομίμνω, *à* κλέπω κλέπτω, *sic à* πλέκω *plecto pleonasmo* τον τ. *Aliunde est plecto pro ferio, venit enim à* πλήττω *ferio; percutio, ex*

quo

quo item verbale πληκτος. *Hinc plectere capite dicunt Latini.*

PARTES enumeratæ: virtutes, & literæ, vel scientiæ, quæ sunt partes rerum vehementer expetendarum.

DEFINITIO. Vehementer amanda. Amplecti enim est vehementer amare, aut uehementi quodam amore seu ardore quodam appetere, idq; per metaphoram, vt ex notatione liquet: estq; signum pro re signata, cũ amplexus ipse in personis plerumq; signum vehementis amoris esse soleat.

Satis, opinor, exemplorum suppeditauimus; ex quibus omnes intelligant qua ratione argumenta inuestiganda sint ad quæstiones explicandas. Verùm illud hoc loco admonendum est, cùm nulla disputatio sit, in quam non aliquis locus incurrat: & omnes ferè loci aliquando in vnam incidãt quęstionem, vt in proposita cerni potest: quibusdam tamen quæstionibus alios, quibusdam alios esse aptiores locos. Et quoniam quæstionum genera paulò ante descripsimus, qui loci ad quasque quæstiones magis accommodati sint ex Aristotil. & Cicer. sententia in Topicis, deinceps est vidẽdum: vt cognito genere quæstionis, quisque sciat ad quæ argumenta, quosque locos potissimum confugere debeat. Ad coniecturam igitur, vt Cicero c in Topicis confirmat maxime apta sunt argumenta, quæ ex causis, quæ ex effectis, quæ ex coniunctis, id est adiunctis (quibus, quæ vocant communiter accidentia, continentur) sumi possunt. His adde

c Cice. in Top. 87.

quæ ſumuntur ex teſtimoniorum loco, vt idē aperte indicat in poſteriori libro d *de inuentione.* ***Ad*** *definitionem aūt pertinet ratio, & ſcientia definiēdi, ideſt præcepta, & leges, quæ de recte definiendo a Dialecticis* e *traduntur.* Loci porro ex quibus *argumenta promantur, ad quæſtionem definitionis, vel confirmandam, vel refellendam, illi ſunt, quos in præceptis tractandæ forenſis definitionis. M. Tullius recenſet in* f *partitionibus. Qui ſunt, quantum ex eius exēplis, & verbis colligere poſſumus, loci maiorum, adiunctorum, teſtimoniorū contrariorum, notationis, & ſimilium. Exempla verò, quæ adiecit ibidem, omnia ex effectorum loco ſumuntur, vt exempli definitio declarat, quæ eſt apud Fab. lib. 5. cap. 11. Quamuis enim exempla ſimilitudine ſæpe, aut diſſimilitudine, aut contrario, aut comparatione maiorum, vel minorum tractentur, ideoq; ad eos locos ſæpe pertineant: tamen interdum nullam contentionem habent, ſed ſimpliciter ponuntur ad faciendam fidem, vel ad augendum, & ſunt propria loci effectorum. Quæſtionis definitionis ſubiectum eſt illud genus, quod de eodem, & alio appellatur, vt ſupra diximus, proinde loci qui conueniant in eius generis quæſtionem hi a Cicer. in Topicis explicantur, conſequentes, antecedentes, repugnātes, adiunctis etiam duobus ijs propemodum, qui ſumuntur ex cauſis, & effectis. Nam ſi hanc rem illa ſequitur, hanc autem non ſequitur: aut ſi huic rei illa antecedit, huic non antecedit, aut ſi huic rei repugnant, illi*

d Secor. 46.

e Vt ab Ariſt. lib. 7. Topic.

f Cice. in parti. 124. cū ſequentibus.

non

non repugnat: aut si huius rei hæc, ilius alia causa est: aut si ex alio hoc, ex alio illud effectum est ex quouis horum id, de quo quæritur idemne sit, an aliud inueniri potest. Denique vt paucis multa complectar, omnes loci definitionis, siue capita loco vno definitionis comprehensa, quæ proponuntur ab Aristot. in 7. Topicorum libro, ad confirmandam definitionem, & in 6. libro ad refellendam, huc pertinent: atque adeo loci generis omnes in lib. 4. Topicorum toto ab eodem expositi, quibus probetur genus alicui rei conuenire, aut non conuenire, cum definitio ex genere, cum alijs ipsum contrahentibus constet. Et quoniam quęstiones proprietatis hoc genere contineri supra demonstrauimus, loci omnes proprij ab eodem g Arist. traditi, quibus probetur proprium alicui rei conuenire, aut non conuenire, huc etiam erunt referendi. Ad tertium genus quæstionis, in quo quale sit quæritur, in comparationem, id est, in quæstionem comparatam ea cadunt, vt Cicero affirmat h in Top. quæ ab eo in comparationis loco enumerata sunt in i eodem libro, & ab Aristot. in Top. K copiosius exposita. In id autem genus, in quo simpliciter quale quid sit exquiritur, adhibentur ea potissimùm, quæ adiunctorum loco, vel comparatorum, vt similium, dissimilium, maiorum, minorum, parium, continentur; & loci accidentis, saltem complures, quos Philosophus enumerat in 2. Topicorum lib. in quibus illi sunt ferè, quos modò recensui, & locus coniugatorum,

g Lib. 5. Top. præsertim à c. 3. vsque ad finem.

h Vt Top. 89.

i Top. 69.

k Lib. 3. Top.

& causarum, & contrariorum locus, aliiq́, quos ille locos, vt solet, nos cum alijs etiam capita, vel axiomata vocamus, cum proximè superiores, quos his permiscet, non capita, aut maximæ, sed loci potius capitum sint: qui propterea dicuntur loci differentiæ maximarum. Ex his perspicitur ad quos locos ei præcipuè confugiendum esset, qui quæstionem a nobis initio propositam tractandam susciperet. Quòd si fortè aut nullæ rationis, aut non satis firmæ, atque vberes occurrerent, ei præsertim, qui vel nondum argumentorũ locos nouit, vel ita quærenti, vt indicauimus, ne sic quidẽ celeriter se optimæ rationes offerrent, cum rerum ipsarũ causas, & effecta, & cætera, quæ paulò ante recensuimus, vel ignoret magna saltem ex parte, vel certè in promptu non habeat: quòd omnium meminisse, quæ audiendo, legendo, cogitando, & experiendo didicerit nemo possit: legat is præcipua quædam in probatis autoribus, qui, de quo agere instituerit, posteritati scripta reliquerit: eaq; quæ sibi maximè profutura iudicabit, non multa tamen, selecta describat. Sic enim fiet, vt inde, & rationes firmissimas, & alia non pauca eruat, quibus non parum ad perficiendum institutum adiuuetur.

De tractatione argumentorum. Cap. IIII.

QVONIAM *satis ostendisse uidemus quẽadmodum rationes, & argumenta inueniri*

opor-

oporteret: quiq; loci, quibus quæstionum generibus magis apti essent: consequi videtur, ut doceamus quanam ratione huiusmodi argumenta tractari conueniat: Si enim orator rationem ignoret peritè, & legitimè ad quæstionem argumenta accommodandi, eam ipsam quæstionem, quam sibi proposuit explicandam, explicare nunquam poterit, nec orationem rectè vllam componere. Atque hæc quidem accommodatio legitima rationis, & argumenti vna voce argumentatio nuncupatur: Et quoniam de hac accuratius alibi disputandum est: tantùm hic breuiter libet illius definitionem, & genera cum exemplis, & varietatem breuius ad extremum perstringere: Argumentationem igitur Cicero in partitionibus definiuit, argumenti explicationem. Explicationis autem nomine intellige firmam, & illustrem, & vt paulò ante dixi, legitimam argumenti cum tota quęstione, vel cum partibus quæstionis collocationem, vnde quęstio ipsa concluditur, vt si de quæstione primo capite proposita in alterutram partem velis disserere, primùm quærenda est ratio vna vel plures; quemadmodum supra præscripsimus: ponamus nunc exempli, & breuitatis causa hanc vnam ad confirmandum ex adiunctorum loco depromptam: Quòd honesta sint. Argumentum quidem est; honesta; sed quam vim id habeat non perspicitur nisi ad quæstionem legitimè accommodetur: primùm quidem cum attributo quæstionis; hoc modo: Honesta quæ sunt, amplecti decet. Deinde tum

Argumentatio quid sit.

eum subiecto eiusdem hoc pacto: At qui studia literarum sunt honesta; vnde concluditur quæstio ad hunc modum: ergo literarum studia sunt amplectenda. Quanquam satis plerunque est cum alterutra parte tantùm quæstionis in antecedente coniungere rationem, vt fiat enthymema, prætermissa nimirum sumptionum altera, vel propositione, vel assumptione, veruntamen intellecta sic: Honesta sunt amplectenda; ergo studia literarum sunt amplectenda. Item studia literarum sunt honesta: sunt igitur amplectenda.

Genera argumentationũ varia.

Multa enim, & varia sunt argumentationum genera, præsertim apud Rhetores: quæ tamen præcipuis quibusdam generum a summis comprehendi queant. Nomina singulorum generum in huius artificij præfatione descripsimus: quare, quod paulo ante de his propositum est, hoc loco persequemur.

a De quibus Arist. lib. 2. de prior. Analys. & lib. 1. Top. & 1. libr. ad Theod.

Syllogismus prima principalis argumentatio.

b Cice. 1. de inuẽt. 57.

Ac ratiocinatio quidem, quę recepta etiam communi philosophorum consuetudine voce græca syllogismus dici solet, definitur ab Arist. & a Cicerone in priori de inuentione b *libro: Oratio ex ipsa re probabile aliquid eliciẽs, quod expositum, & per se cognitum sua se vi, & ratione confirmet. Oratio dicitur quoniã ex tribus semper verbis, seu terminis constat, quorum apta inter se cõnexio constituit orationem, quæ sanè connexio non potest fieri, nisi probabile aliquid ex re ipsa eliciat? idest, nisi argumentum, & ratio, quæ probetur aut omnibus, aut sapientibus, atque his, vel*

omnibus

omnibus, vel plurimis, vel maximè spectatis, eruatur ex ipsa quęstione, hoc est, ex parte subiecta, vel attributa quæstionis ad eam probandam, & explicandam. Quomodo autem eruatur argumentum ex partibus quæstionis, atque adeo ex singulis vtriusq; partis vocibus, capite superiori copiosissimè demonstratum est. Sed argumentum hinc erutum (quod mediū vocat Aristoteles, estque tertius ratiocinationis terminus, cum reliqui duo in quęstione sint) eiusmodi esse debet, vt sit per se notum, & notius ipsa quæstione, ac probabilius vt intelligere licet ex partitionibus oratoris c M. Tulij. Quod idem Aristot. confirmat in lib. 1. post cap. 21. Valde autem erit notum, & probabile, quod sua se vi & rationibus confirmabit: idest, quòd tam firmum, & validum erit, vt robur quasi natiuum, quo confirmare rem propositam, vel refellere valeat, ratio quædam sit indita ipsi, qua roboretur, & muniatur, nec alterius indigeat presidij, siue alterius rationis auxilij ad rem conficiendam. Non quòd alia id ratione probari non possit, si necesse foret, sed quòd ex argumentis, quæ se quærentibus ex locis offerunt, firmissima quęque sint eligenda. Porro hęc vis per se noti, & probabilis argumenti apparebit, cum exponetur, & declarabitur illo aptè, & legitimè connectendo, atque coniungendo cum partibus quęstionis, quemadmodū in declaranda definitione argumentationis paulò ante expositum est. Sic non cognoscitur vis magnetis nisi ferro admoueatur, nec

c Cic. in partit. 46.

vis

vis electri, nisi annulo, vel stipulę, vel festucæ attrahendæ rite coniungatur: nec secandi vis in gladio, vel securi quæ rei sectili non applicetur. Hęc paulò pluribus ad intelligendam Cicer. definitionē, quæ videbatur obscurior, dicta reprehendi non debent: cum præsertim ratiocinatio forma sit argumentationis omnium perfectissima, atque absolutissima. Nunc exempla subiiciamus. Si ergo mundum consilio, & prouidentia gubernari velis ostendere, argumentum ex effectorum loco, & ex attributo quæstionis depromptum, (optimè gubernari) qui effectus est prouidentiæ nuda ratiocinatione, vt dialecticis mos est in disputando, hoc modo tractabis.

Quod optimè regitur, consilio, & prouidentia regitur.

Mundus autem optimè regitur.
Mundus ergo prouidentia regitur.

SED si copiosius, & ornatius Oratorum more rem eandem concludere libeat, vtendum erit expolita ratiocinatione, vel quinque partita, vel quadripartita, subiecta vtrique sumptioni vel alterutri approbatione: de qua præcipit fusè & erudité Cicero in priori libro de inuētione à pa. 221. ad pag. 231. Sed videamus quomodo ratiocinatione quinque partium superiorem Syllogismum ille idem pag. 221. tractet, a melius accurantur

a Propositio siue maior. b Approbatio propositionis ex enumeratione. partiū per īductionē in cuiusex

quæ

quæ consilio geruntur, quàm quæ sine consilio administrantur b *Domus ea quæ ratione regitur, omnibus instructior est rebus & apparatior; quàm ea quæ temerè, & nullo consilio administratur. Exercitus is, cui præpositus est sapiens, & callidus imperator: omnibus partibus commodius regitur, quàm is qui stultitia & temeritate alicuius administratur. Eadem nauigij ratio est. Nam nauis optimè cursum conficit ea quæ scientissimo gubernatore vtitur* c *Nihil autem omnium rerum melius, quàm omnis mundus administratur.* d *Nam & signorum ortus, & obitus definitum quendam ordinem seruant; & annuæ commutationes, non modò quadam ex necessitate semper eodem modo fiunt; verùm ad vtilitates quoque rerum omnium sunt accõmodatæ, & diurnæ, nocturnæq; vicissitudines nulla in re vnquam mutatæ quicquam nocuerunt: Quæ signo sunt omnia non mediocri quodam cõsilio naturam mundi administrari.* e *Consilio igitur mundus administratur. Vel sic propositione, & assumptione repetita. Quòd si melius geruntur ea, quæ consilio, quàm quæ sine consilio administrantur, nihil autem omnium rerum melius, quàm omnis mundus administratur, consilio igitur mundus administratur: plura ibidem exempla reperies, & apud Arist. non pauca eaque satis perspicua in lib. 1. posterior ca. 18. & cap. 20. 21. &c.*

b tremo ïtel ligiť clausula illa generalis, quę ĩ hoc genere vsurpari solet.

c Assumptio, siue minor.

d Assumptionis approbatio ex effectis optime gubernationis.

e Complexio, siue cõclusio.

PER Enumerationem quoque, quam autor ad Herennium expeditionem vocat pag. 140. nudus

Enumeratio, & subiectio proximè reue

dus

cantur ad inductionem inde melius illi subijcientur. *dus aliquo modo expolitur Syllogismus, is præsertim, qui ex enumeratione partium cōficitur. Vnde & hoc nomen ei Cicero tribuit, eamque definit in priori lib. de inuent. pag. 213. hoc modo. Enumeratio est in qua pluribus rebus expositis, & cæteris infirmatis, vna reliqua necessariò confirmatur hoc pacto: Quoniam habes istum equum aut emeris oportet, aut hæreditate possideas, aut munere acceperis, aut domi tibi natus sit, aut ex hostibus captus, aut si horum nihil est, surripueris necesse est: sed neque emisti, neque hæreditate venit neque donatus est, neque dominatus est, neque ex hostibus captus, necesse est ergo surripueris. Vide Cic. lib. 1. de inuentione pag. 238. Aut rationibus compluribus enumeratis, omnibusq; sublatis, id quod inde efficiendum est etiam tollitur, vt indicat exemplum Ciceronis minimè congruens eius definitioni, quod est in priori libr. de inuent. pag. 214. huiusmodi: necesse est aut inimicitiarum causa ab hoc esse occisum, aut metus, aut spei, aut alicuius amici gratia: aut si horum nihil est ab hoc non esse occisum, nam sine causa maleficium susceptum esse non potest. Sed neque inimicitiæ fuerunt, nec metus vllus, nec spes ex morte illius alicuius commodi, neque ad amicum huius aliquem mors eius pertinebat. Relinquitur igitur vt ab hoc non sit occisus: reprehenditur argumentatio si qua pars necessaria probetur omissa.*

Subiectio *SED SVBIECTIO, quæ vt expeditio, & ratiocinatio expolita ad Syllogismum nudum re-*

uocatur, eumq; potissimum ex polit etiam qui constat ex Enumeratione partium ornatior est expeditione. Subiectio namque est, vt est in 4. ad Heren. pag. 132. cum interrogamus aduersarios, aut quærimus ipsi quid ab illis, aut quid contra nos dici possit: Deinde subijcimus id quod subijci oportet, aut quod non oportet, aut nobis adiumento futurum sit, aut offuturum illis è contrario, hoc modo. Quæro igitur vnde iste tam pecuniosus factus sit. Amplum patrimonium relictum est? at patris bona venierunt, hæreditas aliqua obuenit? non potest dici: sed etiam à necessarijs omnibus exhæredatus est, præmium aliquod ex lite, aut iudicio capit? non modò id non fecit, sed etiam insuper ipse grandi sponsione victus est. Ergo si his rationibus locupletatus non est, sicuti omnes videtis, aut isti domi nascitur aurum: aut vnde licitum non est pecunias accepit. Reprehenditur & hæc argumentatio si aut prætermissum aliquid ostendatur, aut ex enumeratis aliquid infirmetur. Quid autem hæc à superiore discrepet alibi ostendemus.

SORITES qui ad Syllogismum quoque reuocari debet, est veluti aceruus plurium syllogismorum; huius generis exemplum hoc sit per gradus causarum: Aphricano industria virtutem, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit: igitur Aphricano industria æmulos comparauit. Sorites.

SEQVITVR Enthymema, quod Aristot. in 2. lib. priorum imperfectum Syllogismum vocat; Enthymema secunda princi-

palis argumentatio. a Aristor. lib. 2. prio. ca. 124. vel vt alij distinguũt, cap. 22. *eat; in quo nimirum alterutra sumptionum reticeatur: quam si suppleas, perfectum effeceris in aliqua figura Syllogismum. Vt, virtus laudabiles, & perfectos efficit possessores suos. Virtus igitur nobis est diligenter comparanda: hic propositio desideratur. In hoc assumptio: id quod laudabiles efficit eos, in quibus est, eosq; perficit, studiosè persequendum est. Quod cum ita sit, virtuti comparandæ operam diligentem nauare debemus. Additum pronuntiatum, quod deerat, argumentationis, vel veritatem, vel falsitatem patefaciet.*

Collectio. EXPOLIRI *solet enthymema nedum eo genere argumentandi quod a recentioribus collectio nominatur, & tractatur ab Autore ad Herennium in lib. 2. pag. 52. & deinceps. Hæc argumentatio si perfectissima sit, quinque partibus absoluitur, propositione (quam eandem idem Author pag. 55. & sequentibus, & in lib. 2. pag. 64. expositionem vocat) qua breuiter proponitur quod probandum est: ratione, quæ est rei propositæ approbatio: rationis confirmatione, quæ vno vel pluribus argumentis corroborat breuiter expositã rationem: exornatione, qua vtimur rei honestandæ & collocupletandæ causa confirmata argumentatione: complexione, quę concludit breuiter colligens partes argumentationis. Expoliamus igitur propositum Enthymema paulò ante propositum, per collectionem exempli tantùm causa breuiter: nam alia in artificio librorum Ciceronis a nobis exposito potuerunt exempla reperiri.* a Propositio, siue expositio. a Nibil est.

in

in quo plus operæ, studij, laboris homines in vita collocare conueniat, quàm in vna virtute comparanda. b *Hęc enim verè laudabiles eos efficit, in quorũ animis domicilium & sedẽ habet, eosdemq; professos atq; absolutos reddit.* c *Quis enim iure non eos laudet, qui prudentia illustres quæ recta quæq; praua sunt perspicientes, hæc fugiant, illa sequantur? Quis non singulari prǽconio dignos putet eos, qui iustitiam studiosissimè colentes, cuiq; suum tribuãt? Qui fortitudinem consectantes res humanas non magni pendant, aduersa magno fortiq; animo perpetiantur? Qui studiosi temperantiæ in cohibendis cupiditatibus prauis salutariter elaborent?* d *Ergo si vera synceraq; laus à virtute proficiscitur; ad eam certè adipiscendam nos omnino niti decet, cum præsertim virtus in homine sit naturæ humanæ absolutio.* e *Nam vt oculorum virtus est visus acumen, quod ipsum absolutio est oculorum naturæ: virtus aurium est auditus acer, qui quidem aurium naturæ est perfectio: pedum virtus habetur velocitas, quæ maxima ipsorum vis ac laus est: sic virtus animi, qua vtique probè affectus est animus, ipsum planè perficit & absoluit. Quod si ea quæ robustum corpus & valens efficiunt, quibus etiam naturalis eius forma conseruetur; tam vehementer homines cõsectantur, quid? Animi singularis medicina virtus negligetur, eijcietur, exterminabitur.* f *Si igitur laudãdi sunt, merito, qui virtute præditi naturæ suæ perfectionem assequũtur: nullum certè lapidem*

b ratio ex positionis ex effectis
c Confirmatio rationis ex enumeratione partium.
d Conclusio superiorũ ante exornationem, quę tamẽ pôt & solet prætermitti: pręsertim si in extremo loco ponatur: vel nisi argumentã di varietas id efficiat.
e Exornatio a simili, & à minori.
f Complexio cũ repetitione duplicis rationis Sũmissio.

pidem non mouere debemus, vt illam, quæ tantu m boni præstat, possimus adipisci.

SVMMISSIO item ut collectio ad Enthymema refertur, quam is qui scripsit Rhetoricam ad Heren. ratiocinationem vocat in lib. 4. p. 123. quòd sit rationum interiecta interrogatione connexio, quo fit vt plura Enthymemata hic soleant connecti. Exemplum tale est; maiores nostri si quã vnius peccati mulierem damnabant simplici iudicio multorum maleficiorum conuictam putabãt. Quo pacto? quoniam quam impudicam iudicarãt, eam veneficij quoque damnatam existimabant. Quid ita? Quia necesse est eam, quæ suum corpus addixerit turpissimæ cupiditati, timere permultos. Quos istos? virum, parentes, cęteros, ad quos videt sui dedecoris infamiam pertinere.

Dilẽma. COMPLEXIO itidem, quod Dilemma dicitur à græcis, eodem referri debet, cum geminũ quoddam Enthymema esse constet, hoc de genere ita Cic. in lib. priori de inuentione pag. 213. Complexio est, in qua utrum concesseris, reprehẽditur ad hunc modum; si improbus est, cur vteris? si probus, cur accusas?

Simplex cõclusio. SIMPLEX conclusio ex necessaria consecutione conficitur hoc modo. Si vos me istud fecisse dicitis, ego autem eo ipso tempore trans mare fui, relinquitur vt id quòd dicitis, non modo non fecerim, sed ne potuerim quidem facere. Sic M. A. in lib. 1. de inuent. pagin. 214.

Oppositio OPPOSITIO Enthymemati quoque subiecta

cta est argumentatio ex repugnantibus constans, in qua ex opposito propositionis ad ipsam propositionem reuertimur hoc modo, si eo tempore, quo hunc hominem in prouincia occisum dicitis, Romæ fui, relinquetur à me occisum nõ esse: nam si eo tẽpore, quo occisum hunc dicitis in prouincia fuissem, à me occisum suspicari poteratis, nunc autem quoniam eo tempore in prouincia non fuerim, non est cur à me interfectum hominem suspicemini.

Violatio.

VIOLATIO (quam Cicero in priori lib. de inuent. pag. 237. conuersionem vocat) est concludendi modus ad refellendum quam ad probandũ aptior: in quo ex aduersariorum rõne, non id quod ipsi volunt, sed quod nobiscum facit, sequi demonstramus, ut cum CHRISTVS ieiunauerit, abstinendum nobis est à ieiunio: imo quia CHRISTVS ieiunauit, nobis est amplectendum ieiuniũ. Omnis enim CHRISTI actio, nostra est instructio, nam, vt scriptura testatur, Qui manet in CHRISTO, debet sicut ille ambulauit, & ipse ambulare.

Inductio tertia principalis argumentatio.

TERTIVM genus argumentandi præcipuum est a [a] Inductio: quæ à rebus singulis, vel angustius patentibus, ad vniuersas, vel latius patentes progreditur. Vt, Petrus est animal, & Paulus, & Iacobus, & cęteri homines eodem modo: Omnes igitur homines sunt animalia. Item nec Crœso aurum, nec vires Achilli, nec Demostheni eloquentia, nec Alexandro gloria, fœlicitatem afferre potuit: & sic res se habet in cæteris rebus caducis: Nemo igitur est, qui in rebus cum tempore

a De hac vide Aristotelẽ li. 2. prior. Analyt. c. 18. & lib. 1. Topico. c. 10.

bus similitudo est satietatis mater. Id fieri poterit, eodem autore, si non similiter semper ingrediamur in argumentationem. Nam primum omnium generibus ipsis distinguere conuenit orationem: hoc est, tum inductione uti, tum ratiocinatione, vel alio quopiam genere argumentandi. Deinde in ipsa argumentatione non semper a propositione incipere, nec semper quinque partibus abuti, neque eadem ratione expolire partes: sed tum ab assumptione incipere licet, tum ab approbatione alterutra, tum vtraque, tum hoc, tum illo genere b *complexionis uti: & si aperta sit conclusio, eam interdum prætermittere. Est etiam illa varietas in argumentando, & non iniucunda distinctio, quam perstrinxit Cicero in* c *Partitionibus: vt cum interrogamus nosmetipsos, aut percontamur, aut optamus, quæ sunt cum alijs compluribus sententiarum ornamenta. Ac de argumentatione quidem satis in præsentia nobis dictum videtur.*

De varietate argumentandi. a Cic. 1. de inuẽt. 76.

b Vide Cic. li. 1. de Inuent. 79. Nam aut ita complectemur, &c.

c Cicer. in Parti. 47.

Quid inuentis argumentis ad quæstionem explicandam selectis faciendum Oratori ante confirmationis compositionem. Cap. V.

INVENTIS *autem rationibus ad id, quod quæritur, probandam aptis, & selectis, cogitet hic noster non ignarus argumenta tractandi, id quod dicturus, aut scripturus est vna ratiocinatio*

eo esse debet, idem alijs quoque in quæstionibus oportere seruari.

Sed quoniam hic sunt syllogismi plures propter multiplices rationes in vnum conglobati; & in cursu orationis singulæ rationes sunt separatim tractandæ; si ratiocinationibus id commodè fieri poterit, ne prętereatur. Id quidem præstare hoc loco difficile non erit. Proinde syllogismi tres conficiendi erunt ex singulis argumentis propositis; quorum complexio semper erit eadem propositum thema complectens; qui deinceps erunt hoc ordine digerendi.

I.

Quæcunque animum ad id, quod optimum est, excolunt, ac præparant, ea sunt amplectenda.
Literarum studia, & bonæ artes ad id, quod optimum est animum excolunt.
Ergo literarum studia sunt amplectenda.

II.

Exercitationes honestæ sunt amplectendæ.
Literarum studia sunt eiusmodi.
Igitur literarum studia sunt amplectenda.

III.

Quod est hominum generi vtile, ac necessarium, idem quoque est amplectendum.
Literarum studia sunt vtilia hominum generi, & necessaria.

Qua-

Quamobrem studia literarum sunt amplectenda.

POSTQVAM singulis argumentationibus, argumenta singula hoc modo distincta fuerint: querendæ rationes erunt ea via, quam ante tradidimus, quibus ipsæ sumptiones, quæcunque approbatione indigebunt, approbentur, & aliæ similiter, quibus ipsæ rationes confirmentur, vt in collectione fieri solet: Nam singulæ sumptiones cum per se quæstionem licèt minus præcipuam efficiãt, eadem prorsus rationes inueniendi ratio ad eas comprobandas, quæ ad quæstionem principalem explicandam singulis earum vocibus eodem modo discutiendis, seruanda est: quod idem ipsis approbationibus contingit; vt patet, & infra liquidius patebit diligenter intuenti. Sed an rem locupletandam, & rerum varietate distinguendam orationem, similia, dissimilia, apophthegmata, sẽtentiæ, & exempla ad rem accomodata, idest, quæ vocibus in quæstione, seu themate, nec non in vnoquoque thematis argumento, vel partibus omniũ ratiocinationũ propositarum positis respondeant, vel repugnent, vndiq; colligantur. Atque his potissimum in exornationbus collectionum locus erit, cum ex his illæ constent, atque adeo ex omnibus comparationum, & contentionum generibus. Sententiarum copiam suppeditabit is liber, qui Polyanthea inscribitur: liber sententiarum in folio Lugduni mandatus typis: volumen grecarum sententiarũ Iohanne Stobæo autore: liber quidam sen-

tentiarum, & exemplorum, à quodam Lusitano compositus, & in duos tomos distinctus: libellus M.Tulij sententias complectens: Denique liberis quo sententiæ doctorum ecclesiæ, & flores continentur. Similia, & dissimilia quomodo inuenienda sint, præter autorem ad Herennium, doctissimè a *Rodulphus ostendit, & nos Rhetorica nostra* a *breuiter ostendimus. Sed ea cõuertenti animũ ad eas res, quas mundus continet vniuersus, atq; ipsum ad rem propositam reflectenti, uel sua spõte, vt & aliæ comparationes, inter componendum occurrent: & ei maximè, qui rerum naturas cognouerit. Non tamẽ defuerunt, qui doctorum aliquot ecclesiasticorum similitudines collegerint, & Ciceronis, & Plutarchi. Apophthegmatum verò liber quidã plenus est: plena sunt exemplorum multa volumina: ex quibus tamen hæc præcipua sunt, liber quidam, qui inscribitur exempla virtutum, & vitiorum; qui varios autores continet, in quibus optimus est M.Marulus Spalatensis cum propter breuitatem exẽplorum, tum ob sermonis elegantiã. Huc etiam pertinet officina Textoris, necnon volumen quoddam in folio, instar cuiusdam Cornucopiæ multiplici rerum genere, ac vario refertum, quod quidem, Theatrum vitæ humanę inscribitur: idq; est eligendum, quod nuperrime Parisijs, & emendatum, & auctum maiori copia ferunt. Sed præstiterit ex ipsa lectione autorum copiam harum rerum omnium cõparare: quibus vti potissimùm in exornationibus collectionũ, &*

a Rodol.l.1.de inuẽtio. Dial.c.25.

alijs

a lijs amplificationibus oportebit. Hic tamen illa cautio adhibenda est, vt ni nimis multa eiusmodi colligantur, cum pauca sufficere possit: & modus ijs orationibus inserendis teneatur. Quanquam similitudinibus, & exemplis, vt et alijs comparationibus, abundantius vti licebit. Quod autem ad Christianos oratores, idest, ad concionatores attinet: hi præterea debent autoritates, ac testimonia è sacris literis, Concilijs, & patribus eodem modo colligere: quibus non ornent modo, verum etiam maxime probent; in quibus principatum tenent diuina testimonia, quæ & omnibus argumentorum generibus præstant, vt alibi iam diximus.

De confirmatione componenda: ac de Syllogismi primi partibus tractandis. Cap. VI.

MATERIA hoc modo comparata, aggrediendum erit ad confirmationis compositionem; nisi narratio propria questionis præponenda esset; quia in sacris concionibus historia Euangelica nulla videri debet aptior. Prima autem ratiocinatio ex tribus propositis, primo loco est constituenda; cuius sumptiones, idest, tum propositionem, tum assumptionem tractes, & expolias adhibita, vel ratiocinatione altera, vel collectione, vel inductione, vel aliquo alio argumentationis genere; cum nullum sit, quod ratiocinationem ingredi non possit. Sed vnaquæque pars argu-

men-

mentationis paulo copiosius, & ornatius, quam supra, quæ ieiune admodum expressè sunt, poterunt proponi. Exempli causa, propositio primæ ratiocinationis hoc modo exprimatur:

Sic ego sentio, auditores, nihil esse in rerũ natura quo animus ad id quod optimũ est excolatur, quod non sit omni studio complectendum.

Huic deinde ratio subijciatur: cui succedat confirmatio rationis: tum exornatio: postremo cõclusio, quæ est extrema pars quinque partitę collectionis, vim ipsius propositionis alia verborum forma continens nisi vel ratiocinatione, vel enthymemate, vel inductione, vel alia quapiam argumentandi specie vti malis. Nec enim illud ignorandum, aut silentio prætereundum est, quod maxime ad artificium spectat nullum esse genus argumentationis, quod non ingrediatur ratiocinationem: ne vel ipsa quidem ratiocinatione dempta. Nam ratiocinationis alterutram, vel vtranque sumptionem, hoc est, tum propositionem, tum assumptionem recte adhibita ratiocinatione alia, vel inductione, vel collectione, vel quouis alio argumentandi genere tractaueris: cum nulli tamen reliquarum omnium, ne collectioni quidem ratiocinatio, saltem paulo copiosior inferatur. Quamuis autem ratiocinationem collectio vix admittat ad propositionis suę, aut rationis, aut alicuius aliarum partium, ex quibus constat, approbationem: ceteræ tamen argumentationes oratoriæ illi

illi etiam, vt ratiocinationi famulantur: ipsa vero earum nulli; quam dignitatem habet, cum ratiocinatione cõmunem. Itaque propositionem collectionis, aut rationem nunc hac, nunc illa argumentationis forma explicare, & expolire licet: nulla est autem species argumentandi (vnam ratiocinationem semper excipio) cui seruire collectio cogatur. Quod si argumentis pluribus propositio confirmanda videbitur eiusdem ratiocinatio nis, primam collectionem, aut aliam argumentationem, si adhiberetur, excipere secunda poterit; atque ita deinceps, vt quot rationes ad propositionem probandam adhibebuntur, tot etiam rationũ tractationes, hoc est, tot argumentationes adhibeantur. Quanquam necesse non erit continuare collectiones, aut ratiocinationes, aut alias argumentationes, quibus in principio vti libuerit; cum integrum cuiq; sit primæ argumentationi subiungere aliam alterius generis, qua alia ratio tractetur: vt collectioni subijcere ratiocinationem, vel inductionem, vel enthymema, vel aliam quamuis argumentationem; & huic rursus in tertia ratione tractanda, si qua sit, aliam; quod vel varietatis causa interdum fieri debet. Sed ea quæ paulò post desumptionibus approbandis dicemus, hæc ipsa planius illustrabunt.

Cum propositio fuerit hoc pacto approbata, & duę partes transierint quinque partitæ ratiocinationis, ad assumptionem transeundum erit, hoc modo.

Quid

Quid autē est a Deo immortali mortalibus tributum ad animos excolendos aptius, & ad virtutem præcolendos potentius studio literarum atque doctrina?

Huius assumptionis quarto in loco inducenda approbatio est, vel vna, vel plures etiam, si sit opus: de quibus tractandis non aliud præcipiendum videtur, quàm quod de approbationibus propositionis paulò ante traditum est. Quapropter eadem huc transferri oportebit. Sed vnum illud est peculiare, & proprium huius loci non prætereundum, quod instar sit præcepti generalis, quod in simili genere alibi sequamur, huius assumptionis rationes, quæ vel collectione, vel alia quapiam argumentandi forma explicentur, posse per comparationem simul tractari, quam forma ipsa sic expressæ assumptionis sua sponte subministrat.

Porro cum dixerimus propositionem, & assumptionem pluribus argumentis approbari posse, vt facilior id efficiendi ratio iniri possit, idem præcipiendum de vtraq; est, quod supra de principali quæstione præcepimus; vt tum propositio, tū assumptio in medio paginæ constituatur: eisq; rationes, quotquot erunt ad eas explicandas excogitatæ, subijciantur: ex quibus eodē modo, vel ratiocinationes alię, vel aliæ argumentationū species conficiantur. Quod etsi adeo perspicuum est ex ijs, quæ adhuc dicta sunt, vt id exemplis illustrare necesse non sit, & hæc tā minuta diligentia ingenio-

sis,

sis, & exercitatis, aut ridicula fortè, aut minimè necessaria videbitur: tamen in rudiorũ gratiã, quibus in hac re quasi infantib. omnia minima mansa in os inserere melius est: in prima propositæ quæstionis ratiocinatione (nam eadem in reliquis ratio seruanda erit) id quemadmodum fiat, ostendamus. Statuamus igitur in medio primæ ratiocinationis propositionem, hoc modo.

Quæcũque animum ad id, quod optimum est, excolunt, ea sunt amplectenda.

Huic deinde rationes in præsentia duas (plures enim ei, vt etiam aliis, addere liceat) subiiciamus, quarum prior ex re subiecta, posterior ex partium enumeratione sumpta sit, hoc pacto.

Quia animus hoĩs pars est præstantissima.

Quia sic mentem, volũtatem, & memoriam ad id quod optimum est excolunt.

Exinde rõcinationes duæ hoc modo fieri possũt:

I.

Ea, quibus excolitur ad id, quod optimum est, pars præstantissima hominis, sunt amplectenda.

Sed animus hominis pars prestantissima est.

Quamobrem ea, quæ animum ad id, quod optimum est, excolunt, sunt amplectẽda.

II.

Ea, quæ mentem, voluntatem, & memoriam ad id, quod optimum est, excolunt sunt sequenda maxime.

Quæ autẽ animũ excolunt ad id, quod optimum

mum eſt, ad idem quoque mentem, voluntatem, & memoriam, excolunt.

Quapropter ea, quæ animum, ad id, quod optimum eſt, excolunt, ſunt amplectenda.

De aſſumptione idem planè iudicandum eſt: quæ fuit huiuſmodi.

At literarum ſtudia ad id, quod optimum eſt, animum excolunt.

Cui rationes totidem, quot propoſitioni, vel plures prout res fert, ſubijcere integrum erit. Subijciamus nunc exempli cauſa, etiam duas ad hunc modum.

Quia excolunt, & præparant animum virtuti.

Quia ſtudium agriculturæ agrum colit, & præparat ad accipienda.

Semina quæque optima, & ortum ad præſtantiſſimos, ſuauiſſimoſque flores producendos.

Ex his duas itidem ratiocinationes conflari oportebit in hunc modum.

I

Quæ animum ad virtutem excolunt, ad id, quod optimum eſt, eum excolunt.

Atqui literarum ſtudia id præſtant.

Ergo ſtudia literarum ad id, quod optimum eſt, animum excolunt.

Si agriculturæ ſtudium agrum ad accipienda ſemina quæque optima, & hor-

tum ad præstantissimos, suauissimosque flores producendos excolit, ac præparat: studia literarum ad id, quod optimum est, animum excolunt.

Prius autem omnibus perspicuum est.

Posterius igitur non debet in dubium vocari.

Neque hic tamen, neq; illic necessariò ratiocinatione vtemur: cum vel collectione, vel enthymemate, uel alia quapiam argumētandi specie liceat vti. Quāquam ratio posterior, cū ex loco similium sumpta sit, in argumentatione expressa similitudinis nota frequentius exprimi solet. Porro quod in illarum sumptionum approbationibus subijciendis, rationibus, & argumentationibus formandis seruatū est, idem in harum quatuor sumptionibus approbandis, & in alijs item, quæ ex illarum rationibus orirentur, seruari poßet. Verum in primis, aut ad summum in secundis, vel tertijs consistēdum est: nā res in infinitum habeat, & confusio maxima pariatur: ex qua ne ipsum quidem M. Tullium, aut Aristotelem, si adesset, facilè, & laudabiliter emersurū eße putem. Nos quoq; nè tradendis præceptis simus molesti, nè abeamus longius: quin copiosiorem, & subtiliorem de hac re disputationem ex Rodulpho peti iubeamus. Nam quod is docet in cap. 11. lib. 2. de vna quæstione in plures deducenda, totū huc pertinet, estq; vtilissimum lectu; sed illud maximè quod ab eodem traditur in lib. 3. cap. 5. de copia, quæ paratur

vatur argumentatione. Interim verò ad reliqua pergemus.

His demum ita constitutis concludere argumētationem oportebit, seruatis ijs, quæ de complexionum generibus a M. Tullio Cicer. in præceptis argumentationis in a priori libr. de inuentione traduntur. Verum planius docendi causa, & hanc partem separatim ita exprimamus. a Cic. 1. de inuen. 73.

Quod si ea nullo modo repudianda, quin potius magni facienda sunt, quibus hominum mentes excultæ, id quod optimum, & præstantissimum est assequantur: bonarum verò disciplinarum vis ea est, vt inde tanquam ex perenni fonte tãtum boni haurire possimus: non modo literas non negligendas arbitror; sed omni potius diligentia, labore, studio complectendas.

Quæ ratio in cæteris Syllogismis seruanda. Cap. VII.

PRIMA *ratiocinatione ad hunc modum tractata, quæ vel dimidiam partem orationis complecti posset, nisi tres adhiberentur: artificiosè secunda illi erit connectenda, quæ nimirum alteram conclusionis, ac thematis propositi rationem continet, hoc ferè modo.*

Cum præsertim nemo sit, quin fateatur eas exercitationes, quæ hominem co-

honestent, & in magno dignitatis gradu collocent consectari oportere.

Hanc propositionem secundæ ratiocinationis approbatione subiecta tractare conueniet, quemadmodum in superiore ratiocinatione præceptum est. Deinde ad assumptionem veniendum: cui pari ratione sua probatio addatur. Postremo loco inducenda complexio est. Atque vt paucis multa complectar, quæ præcepta paulò ante de prima ratiocinatione data sunt, eadem huc omnia transferantur. Neque verò præceptiones aliæ de tertia, & cæteris omnibus expectandæ sunt. Et quod de secunda primæ coniungenda præcepimus, idem reliquis eodem modo tribuatur. Tametsi aliæ sunt connectendi rationes, quæ sese offerent, vel non quæsitæ componenti: ei verò aptissimæ, & elegantissimæ, qui illas in M. Tullio diligenter obseruarit.

Quid spectandum in alijs argumentationum generibus, si illis vtamur. Cap. VIII.

ET quoniam aliter quam ratiocinando argumentari possimus, atque alijs argumentationibus rem eandem explicare: si hoc Cicero quoque non tacuit, qui nunc hoc, nunc illo argumentationis genere vtendum tradidit varietatis causa; id tamen proposito exemplo qu

modo

modo fiat, operæ pretium duxi paucis ostendere. Repetamus igitur idem thema, & in medio rursum collocemus.

Literarum studia sunt amplectenda.

Id confirmationis initio positum collectione multiplici absque ratiocinatione explicari poterit, ita, vt cum ad conclusionem perueneris (quæ idem quod propositio in hoc argumentandi genere præter rationes repetitas complectitur) alia collectiones vti possis, atque ita deinceps in alijs. Nam complexio superioris collectionis eadem est propositio sequentis. Quam argumentandi rationem in principibus Oratorum Demosthene, & M. Tullio obseruare frequenter licet in ijs præsertim orationibus, quas ad populum habuerunt. Sed in eadem oratione nunc ratiocinatione, nunc collectione, nunc alio argumentandi genere pro arbitrio vti licet, vt sępe iam monuimus. Illud modò videndum est, quid deceat, quidque sit aptum magis.

Vnum plerumque argumentum sufficere ad quæstionem, vel rationem quæstionis explicandam. Cap. IX.

HOC *loco tandem illud aperiendum est, quod nos ostensuros, cum de partibus artiũ loqueremur, polliciti sumus Cõmodior .n. locus id*

exponendi se non obtulit cum alio, qui secundus aliarum rerum explicandarum cursus impediretur. Si quis itaque tribus illis principalibus rationibus prætermissis, sola illa partium enumeratione contentus esse velit: quæstioni hoc modo rationem subiungat oportet.

Quia studia Grãmaticæ, Dialecticæ, Rhetoricę, Musicæ, Arimethicæ, Geometriæ, & Astronomiæ sunt amplectenda.

Aut ex altera distributione partiũ: hoc pacto.

Quoniam earum artium studia, quæ sunt cognitionis, item quemque actionis, & effectionis amplecti conuenit.

Ex quibus deinde ratiocinationes, aut aliæ argumentationes fiant, quemadmodum supra demõstrauimus. Sed cum rationes illæ superiores tres aptissimæ sint ad explicandam quæstionem: posset hæc enumeratio adhiberi, vt supra dictum est, ad confirmationem vnius argumenti ex trib. ante propositis. Nullum autem omnium est, cui aptius quam tertio conueniat. Argumentum igitur illud quasi thema hoc modo in pagina media collocatum.

Literæ sunt hominum generi vtiles, ac necessariæ.

Subiecta hoc pacto ratione comprobabis.

Quoniam Grãmatica, Dial. Rhetor. Music. Arithmet. Geom. Astronom. sunt hominibus vtiles, ac necessariæ.

Quia cognitionis artes, action. & affectio-

ctionis sunt mortalibus fructuosæ, & necessariæ.

Hæc autem argumenta oratoriè, & artificiosè tractata quantam rerum syluam, quãtamque dicendi copiam oratori suppeditatura sint, nemo non videt, qui sit mediocriter eruditus.

De tractanda parte quæstionis negante, & de refutatione. Cap. X.

ATQVE hæc ferè ratio est tractandi partem quæstionis affirmantem, & probandi. Nam de motu etiam infra nonnihil dicetur. Nequis autem putet alias argumentationes ad refutandum necessarias esse: quæ affirmanti parti quæstionis explicandæ conueniunt; eędem neganti possunt accommodari. Quod quidem breuiter, & cursim in eodem exemplo persistentes ostendemus. Collocandum igitur, vt supra diximus, in medio thema, hoc pacto.

Literarum studia non sunt amplectenda.

Deinde firmissimas quasque rationes huic subiicere oportet, hac ratione.

Quia obsunt valetudini.

Quia nocent rebuspublicis, & regnis.

Quia nobilissimi quique rebus alijs potius, quam artibus delectantur.

Plures quidem rationes proferre possem: sed his docendi causa sum contentus: ex quibus ratiocinationes eodem modo confici possunt, quo supra

demonstrauimus, & oratione dilatari; aut in collectionem aliasq; argumentationis formas redigi. Quare omnia de superioribus repetantur. Illud vnum hoc loco tantùm meminerimus, vnicam esse argumentandi speciem, quæ sit propria confutationis, cui violatio nomen est: cum tamen ea rarò vti contingat.

De dispositione quæstionum, argumentorum, & argumentationum in oratione. Cap. XI.

IAm verò cum, & quæstiones interdum plures in eadem oratione tractandæ principales, & argumenta plura cum horum tractationibus locum habeant, hisque non rarò amplificationes ad mouendum comitentur: nonnulla de his, vt instituti nostri ratio postulat, collocandis, perstringamus. Non enim parui refert quo quæstiones ordine digerantur, & ab oratore tractentur: cum plerunque accidat, vt vnius cognitio, ex alterius cognitione pendeat. Ex quo fit, vt nisi eam quæstionem, cuius explicatione sequens illustretur, priorem tractet, magnum lumē detrahat orationi. Nam cùm alia multa perspicuitatem efficiūt, tum vel maxime ordo lucem ijs affert, quæ dicuntur. Quamobrem quæstiones qualescunque sint sic ab oratore disponantur, vt eæ, quibus expositis, reliquas auditores facilius intellecturi videātur, antecedant, aliæ subsequantur: cætero quin

ordinem,

ordinem, cuius ad arbitrium fingere licebit. De hac quæstionum dispositione multa præclarè a Rodulphus scripta reliquit, ex quo fonte hauriant omnes quantum, quoq; modo videbitur licet.

a Lib. 3. de inuent. Dial. c. 12.

Proxima est collocatio argumentorum: de qua illud breuiter tradi potest, quòd M. Tullius docet in b oratore, vt de firmissimis alia orator prima ponat, alia postrema, inculcetq; leuiora. Qui plura de hac re desiderat, legat libros Rhetoricos M. Tullij, & aliorum, sed Rodulphum non prætermittat in lib. 3. cap. 13. in quo argumentationem pro argumento ponit.

b Cice. in orat. 50.

Sequitur ordo argumentationum; qui duplex est; aut enim in ipsis argumẽtationibus, aut in partibus earum disponendis positus est. Ac de priore quidem ratione illuc breuiter dicit potest eodẽ esse ordine argumentationes digerendas quo argumenta disponi oportere dictum est. De posteriore iam pleraq; in progressu totius præceptionis huius tradita sunt; sed alia quædam commodè hic præcipiẽtur. Quamuis enim ille ordo partium argumentationis, qui supra expositus est. in componendum teneri queat, ita vt in quaque argumẽtatione tractanda propositio prima cum approbatione sit: assumptio secunda, quam sua probatio sequatur: conclusio extremum locum occupet (quem ordinem tyronibus in principio sequẽdum iudico, dum paulò maiorem in literis progressum fecerint, & pluseulum iudicij nacti fuerint; quia tamen similitudo est satietatis mater, nè semper

eodem

c Supra c. 4. Vide, & Rodulph. li. 3. de inuēt. Dial. c. 14. & c. 15.

eodem modo dicere videamur, seruanda erunt illa diligenter præcepta variandæ argumẽtationis, quæ à M. Tull. dari c supra diximus, & à nobis alibi copiosissimè declarantur. Nè quis autem nostram diligentiam in re proposita desideret, demus aliquod huius ordinis in ea specimen, quod sit quasi exemplar futurum reliquis. Nam confirmationis principium in hac oratione, quæ de literis habetur, duci ab assumptione cum sua ratione potuit, quam vel conclusio, vel propositio cum approbatione sua sequeretur; quanquam alterutrius sumptionis approbatio præteriri potest; cum præsertim semper omnia cõfirmare argumẽtando necesse non sit, Quinetiam alterutri sumptioni suam approbationem præponere licet, vel etiam interponere, ut pars approbationis antecedat, pars consequatur. Accidere illud etiam potest, vt complexio primum sibi locum vendicet, assumptio secundum, propositio postremum. Quanquam prudentia, vt vbique, ita hic, moderari debet prudenti oratori, & prouido. Quamuis enim plærumque hanc an illam partem præponas parum, aut nihil intersit; interdũ tamen temeritatis, ac stultitiæ argumentum sit ordinem partium argumentationis indicendo negligere. Quare quod de quæstionibus collocandis præceptum est, idem aliquando hic faciendum esse intelligatur: cũ præsertim ipsæ sumptiones, & omnino quidquid sumitur ad probandum vel probatur, quæstionis accipiat nomen. Huiusmodi autem varietates argumentandi in Ciceronis

bonis orationibus obseruare cuiq; licet. Verùm, & hęc pauca, quę diximus; & alia variande argumentationis præcepta ex ipsius M. Tullij locis paulò ante citatis petantur. Vnum illud tantùm breuiter significabo cuius vsum per se satis tyrones non sint intellecturi, nisi exemplo aliquo doceantur, quod Cicero in partitionibus oratorijs inter cætera distinguendę argumentationis præcepta plerumque imperandum esse, & optandum tradit. Repetamus igitur, exempli causa, complexionem ratiocinationum superiorum, quæ hoc pacto simpliciter, & indicandi modo efferetur:

Ergo literarum studia diligenter sunt amplectenda.

Eam imperando sic exprimi ferè oporteret.

Amplectimini ergo adolescentes literarum studia; atque in bonas artes incumbite diligenter.

Optando autem hoc modo cum repetitione argumenti.

Vtinam studiosi adolescentes, studiosius literas amplecteremur, quibus illam nostrę naturæ partem, qua similes Deo dicimur, excoleremus.

De his intelligi facile potest, quo modo alijs ex orationibus, quæ a M. Tullio cursim indicantur, vti ad variandum debeamus. Ita fiet ut cum sæpius in toto cursu orationis complexio repetenda sit, facilè tædium hac uarietate vitetur, atque oratio ipsa magis exornetur. Quæ sanè varian-

di ratio in alias quoque partes argumentationis cadere potest. Si quis omnia, quæ de dispositione Rudulphus in 3. lib. de inuent. Dialectica scripsit, videre desiderat, incipiat a capit. 6. eius libri, & sequentia percurras vsque ad capit. 11. a nobis primo loco de hac supra notatum; maximè verò decimum, in quo agitur de collocatione narrationis oratoriæ.

De amplificatione, & motu, & eorum collocatione. Cap. XII.

RESTANT amplificationes, quæ ad motum sunt comparatæ; quibus qui loci conueniant in oratione breuiter aperiendum est. id enim ad collocãdi rationẽ quoq; spectat, de qua nunc agimus. Quoniã igitur, vt inquit Antonius in 2. a de Oratores tribus rebus homines ad nostram sententiam perducimus, aut docendo, aut conciliando, aut permouendo: vna ex his tribus præ nobis est ferenda, vt nihil aliud nisi docere velle videamur quo spectant ea; quæ adhuc de componendo diximus: reliquæ duæ, de quibus nunc breuiter agendũ est, sicut sanguis in corporibus, sic illæ in perpetuis orationibus fusæ esse debebunt. Nam, & principia, & cęteræ partes orationis habere hanc vim magnopere debent, Vt ad eorum mẽtes, apud quos agitur mouendas permanere possint. Sed his partibus orationis, quæ etsi nihil docent argumentando, persuadendo tamen, & commouendo proficiunt plu-

a quid Ci cer. 310.

plurimum, quanquam maximè proprius est locus & in exordiendo, & in perorando: digredi tamen ab eo, quod proposueris, atque agas permouendorum animorum causa, sępè vtile est. Itaque vel narratione exposita sępè datur ad commouendos animos digrediendi locus, vel argumentis nostris confirmatis, vel contrarijs refutatis, vel vtroq; loco, vel omnibus, si habet eam quæstio dignitatem, atq. copiam, rectè id fieri potest: hæcq; quæstiones sunt ad augendum, & ad ornandum grauissimæ, atque plenissimæ, quæ plurimos exitus dant ac eiusdem digressionem, vt ijs locis vt liceat, quibus animorum impetus eorum, qui audiunt aut impellantur, aut reflectantur. Huc etiam pertinent quæ scripsit M. Tullius in b *Oratore his verbis. Augendis verò rebus, & contra abijciendis, nihil est quod non perficere possit oratio: quod & inter argumenta faciendum est, quotiescunque dabitur vel amplificandi, vel minuendi locus, & penè infinitè in properando. Atque vt omittam quæ hac de re in Partitionibus, & in 3. de Oratore traduntur (nam hæc alibi tractabimus) illa tamen quæ in Bruto idem scripsit non prætermittam, quod plurimum huic loco lucis afferant. In eo nanque* c *libro de Sergio Galba loquens ita scriptum reliquit; Et nimirum is princeps ex latinis illa oratorum propria, et quasi legitima opera (idest officia tractauit, vt egrederetur a proposito ornandi causa vt delectaret animos, aut permoueret, vt augeret rem ut miserationibus, Ut communibus*

locis

b Cicer. in Orat. ad…

c Cicer. in Orato. ad…

locis vterctur. Quibus verbis, cum plures digrediendi, & amplificandi rationes, quàm vel conciliandi, & delectandi, vel permouendi, & concitandi causa percensere videatur: tamen id ita accipiendum est, vt illæ omnes postremis duobus oratoris muneribus, quæ supra recensui, contineantur. Egredi namq; a proposito, si quidem id fiat ornandi causa, pertinet ad secundam partem officij oratorij: si concitandi, ad tertiam. Augere rem vel ad conciliandum spectat, vel ad permouendum. Miserationes permotionem habent. Vti locis communibus est quidem oratori: sed locis comunibus vtitur orator vel orandi, & delectandi causa, vel inflammandi. Aliter tamen cùm orator Christianus omnis, tum vel maximè ecclesiasticus inflammare animos, & omnino affectibus vti debet, quàm veteres in causis agendis oratores. vterentur: quibus certè hoc mouendi munus minimè conueniebat in causarum actionibus, quod plerumque his iudicia peruerterentur: ne Christianis quidem in simili genere congruit: nisi fortè cum certissima veritas & publica Christianæ religionis vtilitas, improbitate hominum, in discrimen vocaretur. Ad ecclesiasticorum oratorum id maximè proprium est: quibus non est satis rerum veritatem ostendere: sed animos etiam auditorum ad æternæ fœlicitatis desiderium rapere: ac proinde iacentes in vitijs erigere, languentes in via domini excitare, ad omne Christiani officij genus impellere: in summa, Dei amore, & proximi illorum mentes incen-

cen-

cendere;non in personas more veterum,sed in vitia odium concitare. Sed, vt ad propositum reuertamur,ex ijs quæ dicta sunt liquidò satis constat, quibus in locis oporteat excitare motus: res tamen liquidior fiet pręceptis ad thema propositum accommodatis. Atque vt principia, & perorationes omittamus, in quibus maximè amplificationes dominantur, de confirmatione disseramus. Nam propositione approbata primæ ratiocinationis, vel certè post complexionem totius ratiocinationis, digredi licet ad amplificandum in eos,qui quæ ad cultum corporis,quàm quæ ad animum excolendum pertinent,persequi malunt: ita dum corporis curam potissimùm gerunt, ferinum viuendi morem persequuntur. Quæ sanè amplificatio copiosè ornari, & exprimi potest. Videndum tamen est, ne quid nimis, & vt misericordia potius in illos,quàm odium, vel inuidia excitetur. Quod autem de hac vna ratiocinatione dicitur, idem de alijs iudicandum est,dummodo assumptione confirmata (si res materiam amplificandi suppeditaret)id etiam fieri posse intelligatur. Quinetiam hęc præceptio debet ad alias argumentandi species accommodari. Cumq; in orationem multæ descriptiones, & narrationes, alieq; id genus digressiones,tum ornandi,tum delectandi causa incidere possint:non erant illæ quidem,si res ita feret,prætermittendæ; hic tantùm vna cautio est, vt in his modus non transeatur,nec ea exprimantur oratione, quæ molestia onerent, potius, quàm

leuent

leuent auditores. Proposita certè quęstio, in qua de literis agitur, præclaras tum descriptiones, tum narrationes admittit. Nam primę argumentationis propositione approbata, opportunus componenti dabitur digrediendi locus ad Gymnasia veterum Græcorum describenda, in quibus vir ingenio, doctrinaq́; præstantes animos literarum studijs excolebant: quorum exempla proferenda sunt ad propositionem illius ratiocinationis illustrandam, & collocupletandam. In alteram quoque ratiocinationem commodè narratio cadet; qua explimatur pręstans reipub. forma cuiusdam Indicę gentis; quæ inter cętera, quæ ad rempublicam bene, et fæliciter administrandam pertineāt, illud quoque viderit, necessariam esse Academiā in qua bonis artibus adolescentes imbuerentur. quod vel honestas eße huiusmodi exercitationes, vel reipub. perquam fructuosas, & planè necessarias intelligeret. Hic erit numerus Gymnasiorum, & mos etiam ipsius Academię describendus. Tota verò huius rei historia, ex eorum libris petenda est. qui res Indias nuper literis mandauerunt. Cæterùm de affectibus qui plura desiderat, legat præter d *M. Tullium, &* e *Aristotelem legat, inquam, Rodulphum* f *Agricolam, qui de vtroque motus genere multa præclare dißeruit. Sed omnia, quæ de hoc generè ab illis, alijsq́; scripta sunt, Christi regula dirigantur.*

d Cice. in 2. de Ora. a 1-8. ad 216.
e Aristoteles in 2. Theo.
f Rodulp li. 3. de Inuēt. Dial. c. 1. ad c. 6

Quæ-

Quædam de genere demonſtratiuo peculiaria. Cap. XIII.

IAM verò in exornationibus peculiaria quædam ſunt obſeruanda: quod in his certa, aut pro certis poſita augentur, & exornantur, non incerta probantur, ex quo fit, vt hæ amplificationib. conſtet, non argumentationibus, vt Cicero a in Partitionibus Oratorijs docet, niſi cum aliquid dicitur, quod incredibile videri poſſit; vel cuius aliquis alius autor exiſtimetur, vt docet b Ariſtoteles. Excipiendæ ſunt etiã ſcriptiones, ideſt, ea quæ à viris eruditis de diſciplinis conſcribuntur, aliaque generis eiuſdem, in quibus & dubio probari, & argumentari autores nemo dubitet, cum tamen c hæc ſint exornationis. Sed cum ibidem M. Tullius dicat in huius generis orationibus etiam facta narrari, perſpicuum eſt, in eas incidere narrationes: Vt confirmatio in hoc genere, ex narrationibus, & amplificationibus tota conſtet. Quod quoniam rudioribus obſcurum videbitur, cæteris omiſſis quæ de genere Demonſtratiuo ex eodem libro Partitionum, & aliunde petenda ſunt, planum facere conabor: cum præſertim maximum in hac re vna momentum ſit poſitum laudationis. Illud ergo ratum, ac fixum eſſe debet, in demonſtratiuo genere extra ſcriptiones illas quas modò, dixi, ſemper amplificationibus, rarò argumentis, & argumẽtationibus vti oratorem. Amplificationes

a Sect. 71.

b Li.3. de Theod. c. 17. non lõgè à principio, vel cap. 27. in principio capitis.

c Vide Cic. in Or. 37.

autē huiusmodi, vel ad personas, vel ad res exornandas magnificentius, & extollendas altius adhibentur. Sed cum laus, aut vituperatio personis ex bonorum, aut malorum generibus & potissimum ex animi bonis & virtutis vsu contingat: cognoscenda erit laudatori eius vita, quem laudandum suscepit, vnde singula eius consilia, dicta, factaque laudabilia, idest, quæ cum virtute sensit, dixit, aut gessit, vt d est in Partitionibus, aut certè præcipua, & maximè insignia ad laudem, inde ad ornandū, & augendum adhibitis amplificationibus ex inueniendi locis, colligat. Vnumquodque autem horum in propria virtutum genera digestum exponi, & narrari breuiter oportet: propterea scripsit M. Tullius hoc dictionis genus narrationibus factorum confici, quibus adderentur amplificationes. Sed narranda esse itidem consilia, atque dicta non facta solum superior locus partitionum paulò ante à me notatus, docet. Cum ergo hęc in exornatione sigillatim exposita sint amplificanda, narrationes nudæ non erunt, nè historia mera texi videatur. e Quare ita progrediendum erit à primo ad vltimum, vt cum aliquod consilium, dictum, factumve breuiter exposueris (breuitas autem expositionis interdum quatuor, aut quinque versiculis, plerumque vno, vel duobus, non rarò etiam paucioribus verbis continetur: quanquam sunt aliquando longiores narrationes) illi vnam, aut plures amplificationes adiungas: inde aliam subiungas alterius consilij, vel

d Parti. 82

e Vida Cic. in partit. 82.

lij, vel dicti, vel facti narrationem; deinde hanc ipsam amplifices, vt prius: atque ita deinceps ad reliquas ordine progrediaris. Quæ ratio multò iucundior erit si lõgiores tum narrationes, tum amplificationes breuioribus permiscueris. Exempla sunt apud Ciceronem laudis; in oratione pro lege Manilia, quę licet sit generis deliberatiui, ea tamen pars in qua Pompeius laudatur est exornationis: vituperationis, in 2. Philippica, dempta refutatione in qua certum est illum argumentari. Hæc autem planius intelligentur ex artificio harum orationum a nobis explicato. Nam longum nimis eßet hoc loco singula persequi. Hic illud intelligi satis est in 2. Pilippica temporum ordinē seruari: in oratione per lege Monilia omnem laudem ad propria virtutum genera reuocari. Neque verò existimandum est plurium consilium, dictorum, factorumve narrationes esse neceßarias ad amplificandum: nedum omnes. Nam interdum in vna oratione vel vnius facti præclari commemoratio breuis copiosè potest exornari; vt M. Tullius in oratione pro Marcello, vnum Cæsaris clementer factum, idest, M. Marcelli restitutionem, & veniam ei datam, miris laudibus, variè amplificando, extollit in confirmatione: Nam in refutatione probationibus, & argumẽtis vtitur. Omnia verò in explicatione artificij orationis illius ostẽsuris sumus. Et in oratione ad Quirites post reditum, totus est in augendo, & exornando beneficio suæ restitutionis occupatus. Ea in

altera parte orationis pro Archia poeta duo tantum attingit ad eius laudem; quod & poeta sit optimus, & bene de Romana repub. meritus, & ad vtrunque multas, variasque amplificationes adhibet; quemadmodum ibi ostendimus. Ita autem amplificanda sunt omnia, vt vbique tamen mendacium fugiamus. Non enim sunt veteres imitādi Rhetores, qui res esse augendas, vel minuēdas prætor veritatem docuerunt: quinetiam plura tribui bona ei, qui laudetur, quam reuera habeat, voluerunt; quod faciendum Isocrates in Busiride prę cepit. Ex his alijsque Rhetorum præceptis perspici posse facilè puto: quemadmodū personas laudari oporteat. Quod ad res attinet exornandas, quæ de amplificandi ratione modò dicta sunt, eadem huc debent accomodari. Nam narrationes nullę tales incidunt, quales illæ superiores existunt. Intercurrunt quidem aliquādo alterius generis, sed quæ ipsæ in amplificationibus aliter numerentur. Res appello alia quęcunque pręter personas, vt res diuinæ sunt, animi bona vel mala, & alia genera bonorum, regiones, vrbes, ædificia, denique omne genus rerum, quod exornari amplificando queat. Latius enim genus hoc petere volumus, & ad suam laxitatem reuocari, non solū pertinere ad clarorū virorum laudationes, & ad improborum vituperationes. Sed siue res siue personæ magnificentius amplificando exornentur non modò ad honestam delectationem auditorum; sed multo magis ad vtilitatem, aut, si mauis, ad oble-

ctatio-

ctationem vtilem eorum, qui audiunt, vel ad incũdam vtilitatem, vtroque in genere amplificationes quasdam principes esse, alias earum quasi famulas, & administras; quanquam hæ non semper adhibentur. Principes voco eas, quæ proximè ad id quod amplificandum est, admouẽtur, siue id cõsilium sit, siue dictum, siue factum, siue quiduis aliud. Famulas verò, & administras nomino, quę vel principibus, vel primis etiam famulis, tũ amplificandis, tum illustrandis apponuntur. Quæ cũ plures frequenter esse possint; perspicuum est quã longè, lateque vna amplificatio spargi queat. Exẽpla sunt præclara apud M. Tullium in orationibus modò citatis: quarum illustris explanatio est ex commentarijs nostris in eas orationes petenda. Illud etiam animaduertendum est, cum plures primariæ amplificationes, & quasi dominæ ad idem, vel factum, vel dictum, &c. admoueri possint, multo plures futuras, si ita res tulerit, quæ illis famulentur: cum singulis plures famulę possint comitari. Sunt autem valde illustres amplificationes illæ, quæ cũ sint ex comparationum loco omnis generis ductæ, vtramque partem habent multiplici amplificatione illustratam. Quod cuiusmodi sit ex orationibus item M. Tullij, & explanatione nostra facile cognoscetur. Ex quibus, & ex his, quæ hic tradidimus exornandi præceptis, multò faciliorem laudãdi rationem tyronibus futuram non dubito.

De exordio pauca. Cap. XIII.

HISCE rebus omnibus consideratis, tractata etiam si qua inciderit, refutatione, quam contrariæ rationes supra positæ in hac re literaria constituerent in ea refellendæ: tum denique id quod primum est dicendum, postremo loco cogitādum est, quo vtendum sit exordio: id; quod actori causarum ciuilium præcipit Antonius in 2. de a Oratore. Principia verò & leniora esse debent, & non extrinsecus aliunde quærenda; sed ex ipsis visceribus quæstionis sumenda sunt, vt b ibidem tradit ille, Idcirco tota quæstione pertentata, atque perspecta: locis omnibus inuentis, atque instructis considerandum est quo principio sit vtendum. Sic & facilè reperietur: sumetur enim ex ijs rebus, quæ erunt vberrimæ, vel in argumentis, vel in his partibus, ad quas amplificandi causa, & ornandi dixi digredi sæpè oportere, vel ex vtroque. Id etiam exēplo thematis propositi planum fiat. Cum enim dixerimus descriptiones quasdam Gymnasiorum, & narrationes, atque etiam alias amplificationes, quibus qui abhorrent a literis arguerētur, inserendas: ex his oībus, aut ex plerisque illarum, atq; adeo ex præcipuis rationibus, & argumentis licebit exordiri: nimirum laudandis veterum Græcorum, necnon illius gentis Indicæ, aliarumq; nationum institutis, quæ cognita humanæ mentis præstantia, eam incultam, & ignotan-

a Apud Cic. in 2. de Orat. 45.

b Sect. 318.

rantiæ dumetis obsitam non reliquerunt. Idq; amplificetur breuiter per comparationem, eorum reprehẽsione, qui animi cultu neglecto, sese toto corporibus curandis dediderũt. Quintilianus, qui eadem fere cũ Antonio de hac exordiendi ratione c *præcipit, principium quidem, cognitione postremum esse vult, sed vt pronunciatione, sic etiã scriptione primũ. Non luserit operam qui legerit eum Fabij locum. Non abhorrent ab his ea, quæ scripsit Cicero in priore lib. de Inuent. His omnibus in causa repertis, &c. quæ breuitatis causa prætermitto.* c Li.3.c. extremo Sect.25.

Quonam modo inuenta iam, & collocata dici conueniat. Cap. XV.

ATQVE a in primis duabus dicendi partibus, ex tribus initio propositis, qualis esse orator debeat, generatim, planeque descripsimus. Sed in partibus (etsi graues, atque magnæ sunt) minus & artis est, & laboris. Cum autem quid, et quo loco dicat, inuenerit, illud est longe maximũ, videre quonam modo. Scitum est enim quod Carneades dicere solebat, Clitomachum eadem dicere, Charmadam autem eodem etiam modo dicere. Quod si in philosophia tantum interest quemadmodum dicas, vbres spectatur, non verba penduntur: quid tandem in causis, quibus totis moderatur oratio? Et quoniam institui paulò cumulatius hoc munus augere, quàm putarã (nã de inueniendo tantum & collocando, cũ ad hoc artificiũ* a Cicero in Orat. sect. 50.

numerum versumq; conficiunt, id est quod dico ornatè. Sed est quidam c *ornatus orationis, qui ex singulis verbis est: alius, qui ex continuatis cõiunctisq; constat. Singula* d *aut propria sunt, aut aliena. Propria vel vsitata, vel inusitata, hæc rursus aut prisca, aut noua per* e *nominationem. Aliena porro* f *ab Aristotele translata dicuntur: quorum plura sunt genera. Verba enim, è suis sedibus ad alienas variis modis splendidè transferuntur: aut idem significando per* g *transgressionem: aut diuersa: atque hæc vel consentanea, vel dissentanea. Dissentanea, per* h *dissimulationem: consentanea vel absolutè per* i *Denominationem,* K *Intellectionem,* l *Pronominationem, &* m *Circuitionem: vel comparatè, per* n *Translationem,* o *Abusionem, &* p *Permutationem: vel vtroq; modo, per* q *Transumptionem, &* r *Superlationem. Ita fit* s *vt singulis verbis ornetur oratio, si aut vsitatum verbum sit, sed eiusmodi, quod vel sonet optimè, vel rē maximè explanet:*

aut

c Cic. 3. de Orat. 147. & in Ora. 80.

d Vide Ci. in Ora. 80 & 3. de Orat. sect. 247.

e Ονοματοποιία. Vide ad Here. li. 4. 43. 3. de Orat. 152.

f Vide Ci. in Ora 95. Arist. &c. & 3. de Orat.

g Υπέρβατον. de aut. ad Heren. l. 4. 45.

h Ειρωνεία. Vide Ci. 3. de Or. 269

i Μετωνυμία. Vide ad Here. li. 4. 44. Or. 93.

K Συνεκδοχή. Ad Heren. lib. 4. 46.

l Αντονομασία. Vide ad Heren. lib. 4. 43

m Περίφρασις. ad Heren. lib. 4. 44.

n Μεταφορὰ ad Heren. lib. 4. 46. & 3. de Orat. 154.

o Κατάχρησις. ad Heren. lib 4. 46. Cic. in Orat 94. & 3. de Orat. 167.

p Αλληγορία. ad Herenn. lib. 4. 47. Cic. in Orat. sect. 95. & 3. de Orat. 164.

q Μετάληψις.

r Υπερβολή. ad Heren. lib. 4. 45.

s Vide Cic. de Orat. 168.

aut vetustum, quod tamē consuetudo ferre possit: aut factum vel coniunctione vel nouitate, in quo item est auribus consuetudiniq; parcendum: aut translatum, quod maximè tāquam stellis quibusdā notat, et illuminat orationē. COLLOCATA t autem verba habent ornatum, si aliquid concinnitatis efficiunt, quòd verbis mutatis non maneat, manente sententia: aut si ex u numero et cōnexione pedum legitima, aliquid modulationis orationi conciliant, vt cū voluptate audiatur. Omnino x enim duo sunt, quæ orationem condiunt, verborū numerorumque iucunditas. In verbis inest quasi materia in numero autem expolitio. Numero y aures ipsæ metiuntur; nè aut non compleas verbis, quod proposueris, aut redundes. Sic autem è permistis, & confusis pedibus, & in periodis, & in membris, & in incisis tenendi sunt numeri, sic sunt inter se nectēdi pedes vt quamuis z remissius quàm poema, & liberius, tota tamen oratio, & oriatur, & fluat, & cadat numerosè. Ex zz priori autem collocatione verborū quæ sumūtur quasi lumina, quæ zzz Græci, quasi aliquos gestus orationis σχήματα appellant (quod idem verbum ab his etiam in sententiarum ornamenta transfertur) magnum afferunt ornatum orationi. Verba enim sic in oratione collocantur, vt eam variè conforment, & illuminent vel per adiectionem, vel per detractionem, vel sine detractione, & adiectione. a Adiectis verbis figuratur oratio vel ijsdem, vel diuersis. Diuersis multiplicatis aut

t Vide Cic. in Ora. 81

u Vide Ci. in Orato. 228.

x Cicer. in Orat. 185.

y Cicer. in partit. 18. & in Ora. 168. & 173

z Vide Ci. 3. de Ora. 174. & 182 & in Ora. cum alibi tū sec. 227 Num. aût. &c.

zz Vide Cic. 3. Or. sect. 134.

zzz Cic. in Or. 83.

a Vide Cicer. in Orato. 135. & in 3. de Orat. 204.

aut per b *interpretationem ; aut per* c *disiunctionem. Iisdem variè reuocatis. Verba enim reuocantur vel nihil omnino mutata, vel cum mutatione quadam, vel vtroq; modo. Non mutata redintegrantur, aut continētur, cum duplicantur partim in eadem sententia, per* d *geminationem : partim non in eadem, per* e *reduplicationem: aut desiunctè, tum in eadem sentētia, tum in diuersis. In diuersis, cum aut ab eodem verbo ducitur sæpius oratio, per* f *repetitionem: aut in idem conijcitur, per* g *conuersionem; aut in vtrumque, per* h *complexionem. In eadem sententia, aut cum idem verbum initio positum, ad extremum refertur, per* i *Epanalepsim : aut adiungitur idem iteratum in medio, quod primo, aut in extremo, quod medio respondeat, per* K *conduplicationem: aut aliter confusè & permistè, per* l *implicationem: aut plura semel proposita iterando diuiduntur, per* m *regressionem. Cum mutatione figurant verba, cum aut leuiter commutata ponuntur, per* n *traductionem: aut eiusdem nominis casus sæpius commutantur per* o *declinationem. Vtroq; modo, idest, cum mutatione verbi, & sine mutatione, aut cum gradatim sursum versus reditur*

b Συνωνυμία. ad Heren. lib. 4. 39.
A Ἄλυτον ad Heren. li. 4. 39.
d διπλώσις.
Vide Quintil. li. 9. c. 3.
e Αναδίπλωσις.
f Αναφορά. vel ἐπιβολή. ad Heren. lib. 4. 20.
g Επιφορά vel ἀντιστροφή ad Heren. li. 4, 20.
h Συμπλοκή ad Her. lib. 4. c. 21.
i Επανάληψις. Hanc cōprehend. autor ad Heren. cū duplicatione. 39.

K Συνδίπλωσις.
Vide ad Heren. lib 4. 39. qui plures verborum figuras hac figura complectitur.
l Πλοκή m Επάνοδος.
n Ad Heren. lib 4. 21.
o Vide Cic. 3. de Orat. 205

p Κλῖμαξ ad Her. li. 4.35.
q Πρόβασις Cicer. 3. de Or. 204.
r Vide Ci. in part 21. cōstructioque verborum, &c.
s Autor ad Her. libro 4.27.
t Διάλυτον ad Heren. lib. 4. 42.
u Μεσόζευγμα & ὑπόζευγμα ad Heren. li. 3.30.

ditur, per p gradationem: aut cum verba plura alternatim reuocata in plures quasi orationes progrediuntur, per q progressionem. His omnibus, vnum addere licet, r polysyndeton, quod particeps reuocationis eiusdem, & multiplicationis diuersorum, cum vel eædem coniunctiones, vel diuersæ frequentantur. Detractione verba conformant orationem, cum vel demptis coniunctionibus dissolutè multa dicuntur, aut uerba, per s articulum; aut commota, & membra, per t dissolutionem: vel cum aliud quodcunque vocabulum certum, vnum aut alterum orationi detrahitur, aut in sententia expressum, per coniunctionem u & adiunctionem. aut non expressum, per interruptionem. At sine adiectione & detractione verbis figuratur oratio, vel conuenientibus inter se, vel discrepantibus, vel vtroque modo. Verba conueniunt aut æqualitate, cum paria paribus referuntur, tū coniunctione intermedia, per a membrum: tum nulla intercedente, per b Compar: aut similitudine quadam, vel exitu simili, tum similiter cadendo, per c ὁμοιόπτωτον: tum desinendo, per d ὀποιοτὲλυτον: vel simili ferè omni ex

parte

a Κῶλον ad Heren. lib 4.27.
b Ἰσόκωλον ad Heren. lib. 4.28.
c Similiter cadens ad Heren. lib. 4.20.
d Similiter desinens ad Heren. lib. 4.29.

parte sunt, per e *annominationem. Verba discrepant, cum aut contrariis contraria referuntur, per* f *contentionem: aut corrigimus nosmetipsos quasi reprehendentes, per* g *correctionem: aut quo in quaque re verbo vtamur, ambigimus, per* h *dubitationem. Verba tum conueniunt, tum etiam discrepant, cum aut singulis propositis adiunguntur, quæ ad singula ordine referantur, per* i *relationem. aut sic mutata cõuertuntur, vt sententiæ nascantur contrariæ, per* K *commutationẽ. Atque his ferè verborum figuris, ac luminibus ornabitur oratio.*

SED l *sententiarum ornamenta maiora sunt: quæ duobus primis generibus continentur.* m *Omnes enim sententiæ quibus orator cum dignitate, & ornatu figurat orationem, aut simpliciter, & sine vlla comparatione efferuntur: aut comparationem aliquam habent. Quæ sunt expertes per se comparationis, his ita vtetur orator, vt aut æquè dicat, aut plus, aut minus. Aequè vt nihil addi, nihil detrahi corpori orationis videatur: idq; modis pluribus: vel totum quiddam ornatè comprehendendo, vel ea, quæ totum consequuntur, viuis quasi coloribus depingendo; vel etiam compellando, aut quasi compellando personam, rem ve aliquam*

e γαρονομασία. ad Her. li. 4. 30.
f Ἀντίθετον ad Heren. l. 4. 22.
g Ἐπανόρθωσις, ad Her. lib. 4. 37.
h Ἀπορία ad Her. lib. 4. 41.
i γαυνιδρόμωσις. Relatio dicitur a M. Tull. in 3. de Or. 2 05.
K Ἀντιμεταβολὴ, vel μετάθεσις, ad her. li. 4. 40.
l Cicer. in Orat. 136.
m Tota hæc figurarum distributio ex M. Tul. collecta est, tum in Ora. ad Brut. 135. 136. 137. 138. tum in 3. de Orat. 200. vsque ad 204. tum ex partitionibus 47. Et ex autore ad Heren. lib. 4. & ex Quinti. libro 9. cap. 2. &c.

quam. Totum aliquod comprehendet, aut id circũscribendo, aut partibus eiusdẽ enumerandis ornatius. Circunscribet ita, vt cum trãsegerit aliquid, definiat, per n definitionem; vt rem quamq; describat paucis, per o descriptionem. Sic dicet enumerando, vt totum diuidat in partes, per p diuisionem, vt aliud alij tribuens dispertiat, per q digestionem; vt reliquis partibus expeditis, vnam, quam intendit, relinquat, per r expeditionem; vt idem faciat acriter interrogando aduersarios de singulis, & responsum cuique subijciendo, per s subiectionem. Res totum consequentes viuis coloribus depictas ita proponet, vt rem, quasi geratur, subijciat oculis, per t demonstrationem; vt formas rerum verbis quasi ante oculos ponat, per u descriptionem; vt corporis alicuius formam verbis effingat, x per effictionem; vt sepe vitam naturasque, & mores imitetur, vel in personis, per z imitationem: vel sine illis, per a notationem vt muta quædam eloquentia, fictasq; personas inducat,

n Ὁρισμός. Autor ad Heren. li. 4. 36.

o Διαλ-φή

p Διαλ-ραφή. Definitionis genus quoddam vt item notatio seu Etymologia.

p Διαίρεσις. Quæ distributio dicitur a Cice. in Orat. de Brutum 137. de qua loquitur aliter autor ad Heren. li. 4. 35.

q Μερισμός; vel διανομή, autor ad Hennium li. 4 47.

r Εὐμιρισμός. ad Herenn. lib. 4. 41.

s Ὑποβολη. ad Heren. lib. 4. 34.

t Εναργεια. ad Herenn. lib. 4. 69. & Cic. 3. de Orat. 200.

v Ὑποτύπωσις, Cic. 3. de Orat. 203. Vide Quintil. li 9. cap. 2.

x Προσωποπογραφια. ad Heren. lib. 4. 64

z Ἠθοποιία. Cic. 3. de Orat. 202.

a Τροπογραφία ad Heren. lib. 4. 46.

b Διαλογισμός. ad Heren. lib. 4. 66.

ducat, vel inter se loquentes, per b *sermocinationem: vel aliter absentibus, & mutis sermonem dando, per* c *conformationem sic autem, compellabit, ut interrogando vrgeat, per* d *interrogationē vt rursus quasi ad interrogata sibi ipse respōdeat, per* e *ratiocinationem: vt sæpe cum iis, qui audiunt, nonnunquam etiam cum aduersario quasi deliberet, per* f *communicationem: vt addubitet quid potius, aut quomodo dicat, per* g *dubitationem: vt aliquid inexpectatum communicando subiungat, per* h *sustentationem: vt aliquid aliorum potestati, & iudicio tradat, per* i *permissionem: vt causæ fiducia nixus aliquid etiam non concedendum det, per* K *concessionem; vt liberius quid audeat, per* l *licentiam; vt obiurget aliquando, per* m *obiurgationem; vt execretur, per* n *execrationem; vt doleat, vel indignetur, per* o *exclamationem; vt ab eo quod agitur auertat animos, per* p *auersionem; vt rei expositæ acclamet, per* q *acclamationem; vt aliquando imperet*

c Προσωποποιία. ad Heren. lib. 4. 67.
d Ερώτησις. ad Heren. lib. 4. 23.
e Αἰτιολογία. ad Heren. lib. 4. 24.
f Ανακοίνωσις. Cic. 3. de Orat. 202.
g Διαπόρησις. Quintil. li. 9. ca. 2. autor ad Herenniū nullam sententiæ dubitatio nē ponit.

h Υπομονή, καὶ παράδοξον. Quintil. lib. 9. c. 2.
i Επιτροπή. ad Heren. lib. 4. 40.
K Συγχώρησις. Quintil. lib. 9. cap. 2.
l Παρρησία. ad Herennium lib. 4. 49.
m Επίπληξις. Cicer. 3. de Orat. 203. & in Orat. 138.
n Κατάρα. Cicer. de Orat. 203. & in Orat. 138.
o Εκφώνησις. Vide autorem ad Heren. lib. 23.
p Αποστροφή. Comprehenditur ab autore ad Her. Exclamatione.
q Επιφώνημα. Comprehenditur exclamatione ab eodem.

peret, per r imperationem; vt optet interdum, per s optationem; vt deprecetur, per t deprecationem, vt supplicet, per u obsecrationem. Atque ut formam quotidianam, & usitata splendidiorem his figuris ab oratore conformata induit oratio: ita illustriorem sumet faciem ijs illustrata: quibus, vel accrescat ipsa quodammodo, vel decrescat. Augebit corpus orationis orator, plusq; dicet, vel anticipando, vel non anticipando. Anticipando ita, vt anteoccupet quod putat opponi, per x ante occupationem seu præsumptionem. Non anticipando; vt à proposito declinet aliquantulum, per b digressionem; ut quod dixit iteret, per c iterationem; vt res in oratione dispersas unum in locum cogat, per d frequentationem; vt proponat quid sit dicturus, sciungat'q; ab eo quod dictum sit, per e transitionem, vt verset sæpe multis modis eandem, & vnam rem, per f expolitionem, vt hæreat in eadem commoreturq; sententia, per g commorationem: vt interpellatorem coerceat, per h interpellationem. Decrescere videbitur, aut minus habere corpus orationis, cùm ita dicet Orator, vt plus ad intelligendum

r γρόστυξις. Ci. in Partit. 47. aut Imperamus, &c.
s Εὐχή. Cice. 3. de Orat. 203. 138. & in Partit. 47.
t Δέησις. Ci de Or. 203. & in Orat. 138.
v Ἱκέτευσις. Cic. ibidē.
γρόγνψις Cice. 3. de Orat. 203. & in Ora. 138. Quin. lib. 9. c. 1.
b Ἔκβασις. Cice. 3. de Orat. 203. 201.

c Ἀγάνκτησις. Cic. de Orat. 201.
d Συναθροισμός ad Heren. lib. 4. 53.
e Μετάβασις. ad Heren. lib. 4. 36.
f Ἐπεξεργασία. ad Heren. lib. 4. 55. & Cic. in Orat. 137.
g Ἐπιμονή. ad Heren. lib. 4. 59.
h Διακοπή. Cic. 3. de Orat. 203. & in Orat. 138.

dum significet, minus tamen dicat, per i *significationem: vt aliquid reticere se dicat, per* K *reticentiam: vt sermonem velut ante legitimum finẽ abscindat, per* l *Præcisionem; vt aliquid relinquat, ac negligat, per* m *Præteritionem: vt se ipse reuocet, per* n *correctionem: sæpe, vt extenuet aliquid, per* o *diminutionem. Tot modis igitur sine comparatione, ornabit orator suum opus. Cum aliqua autem comparatione, cùm sensa mentis ita exprimet, vt sententias opponat contrarias, per* p *contentionem: vt contra ac dicat, accipi, & sentiri velit, per* q *dissimulationem: vt addubitet quid potius, aut quomodo dicat, per dubitationem: vt res inter se similes comparet, per* r *similitudinem: vt formam cum forma conferat, per* s *imaginem: vt res gestas dictasve, minores, maiores, paresve, per* t *exemplum denique proponat. In tanta sententiarum varietate (nam quasi syluam vides) omnis eluceat oportet eloquentiæ magnitudo. Earum verè nonnullæ cum plærisq; in figuris nequaquam numerandæ videri queant cuiusmodi illæ sunt, quæ in re circunscribenda, vel par-*

i Ἐμφάσις ad Heren. lib. 4. 68.
K Ἀποσιώπησις. Cice. 3. de Orat. 203. Hanc autor ad Heren. Præcisionẽ vocat lib. 4. 42.
l προτομή Cice. 3. de Orat. 200 Quint. li. 9. cap. 2.
m παράληψις. Occupatio: dicitur ab autore ad Heren. lib. 4. 58.
n Ἐπανόρθωσις Cice. 3. de Orat. 102. correctionis hoc genus præteriit autor ad Heren.
o Μείωσις. ad Heren. lib. 4. 51.
p Ἀντίθεσις. Autor ad Heren. lib. 4. 52.
q Εἰρωνεία. Cic. 3. de Orat. 201. & 2. de Orat. 269.
r Ὁμοίωσις ad Heren. lib. 4. 60.
s Εἰκών. ad Heren. lib. 4. 63.
t παράδειγμα. ad Heren. lib. 4. 63.

partienda sunt posita, cum instrumenta cognoscendi quædam potius videantur: non id tamen obstat quominus ornandi quoque vim habeant. vnius v enim rei non vna est virtus. Quid solo est clarius, quo & clara, & conspicua redduntur omnia? Quid sole ornatius, quod est mundi totius, præsertim cœli, ornamentum, vel maximū? Definitionem quis neget, cum per periphrasim, pro vocabulo vno, enumerationem partium totius, cum pro toto ipso ponitur, ad ornatum orationis pertinere? Comparata quoque ad probandum adhiberi quis nescit? Sed & hæc, & alia omnia de quibus ambigi possit, quatenus, vel docent, vel probant, aliò referantur: quatenus illustrant orationem, & ornant, rectè in ornamentis numerentur.

v Vide Cicer. lib. 3. de Orat. 176.

Hæc x sunt fere, atque horum similia, vel plura etiam esse possunt quæ sententijs orationem, verborumque conformationibus illuminent. Quamobrem z quoniam de ornatu omni orationis, si non sunt omnes patefacti, at certè commostrati loci: qui omnes in nostro de Oratore libro, (ex quo, & has ornamentorum partitiones transtulimus) copiosè declarantur: nunc tandem quid aptum sit hoc, est, quid maximè deceat ĩ oratione videamus.

x Cic. 3. de Orat. 206.

z Cic. 3. de Orat. 208. De Decoro.

Qui a enim illa omnia, quæ de ornatu dicta sūt, ita moderantur, vt rerum, & personarum dignitates fuerunt; ij sunt in eo genere laudādi laudis, quod ego b aptum, & congruens nominem. Illud enim c perspicuum est, non omni causæ, nec auditori, neque personæ, neque tempori congruere orationis

a Cic. 3. de Orat. 50.

b Vide Cicer. in Oratio 74.

c Cic. 3. de Orat. 208.

nis vnum genus. Itaque d hoc loco nihil est, quod præcipi posse videatur, nisi vt figuram orationis plenioris, & tenuioris, & item illius mediocris, ad id quod agimus accommodatam deligamus. Quot e enim officia oratoris, tot sunt genera dicendi subtile, in probando; modicum in delectando; vehemens in flectendo, in quo vno vis omnis oratoris est: f Ornamentis iisdem vti fere licebit, aliàs cõtentius, alias summissius: atque in re posse quod deceat facere, artis, & naturæ est: scire quid, quãdoque deceat, prudentiæ. Ergo g tenuis orator modò sit elegans, omnibus, & verborum, & sententiarum ornamentis erit demissior: trãslatione fortasse crebrior, qua frequentissimè sermo omnis vtitur non modo Vrbanorum, sed etiam rusticorum. Verborum h figuras adhibet quidem hic subtilis, sed paulò parcius: & quamuis numeros non negat, minus i tamen curiosè illos consectatur. In K mediocre genus orationis, verborum cadunt lumina omnia, multa etiam sententiarum, quæcumque scilicet aliquid leporis, & venustatis habent. Graue dicendi genus, l grauissima quæque verba, verborumque, & sententiarum figuras, quæ ad vehementiam faciunt, admittet. Illud quidem m perspicuum est, non modo partes orationis, sed etiam orationes totas, alias alia dicendi forma esse tractanda. Is n erit igitur eloquens, qui poterit parua sumisse, modica temperate, magna grauiter dicere: quique congruentem his omnibus actionem accommodabit.

d Cic. 3. de Orat. 210. & 197. ad Heren. libro 4. 12.
e Cicer. in Orat. 69.
f Cic. 3. de Orat. 210.
g Cicer. in Orat. 81.
h Cicer. in Ora. 83.
i Cicer. in Orat. 77.
k Cicer. in Orat. 95. 96.
l Ad Herẽ. libr. 4. 12.
m Cicer. in Orat. 74.
n Cicer. in Orat. 101.

Quo genere vocis, vultus, gestus, omnia quæ ornando dicas: illustrari debeant. Cap. XVII.

a Cic. 3. de Orat. 210. b Cice. 3. de Orat. 221. HAE C enim omnia a perinde sunt, vt aguntur. Nam in voce, vultu, gestu, & omnibus quæ sunt actionis, inest quædam b uis à natura data: quare etiam hac imperiti, hac vulgus, hac denique barbari maximè commouentur. Verba enim neminem mouent, nisi eum, qui eiusdem linguæ societate coniunctus est; sententiæque sæpe acutæ, non acutorum hominũ sensus prætervolant: actio, quæ præ se motum animi fert, omnes mouet: iisdem enim omnium animi motibus concitatur, & eos iisdem notis, & in aliis agnoscunt, & in se ipsi iudicant. Rectè ergo dicitur eloquẽdi c comes actio: cum sit d quasi corporis quædam eloquentia, constans è voce atque motu. Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maximè voce commouentur. Itaque orator vtcumque se affectum videri, & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admouebit sonum. De quo plura dicerem, si hoc præcipiendi tempus esset. Dicerem etiam de gestu, cum quo iunctus est vultus: qui e secundum vocem plurimum potest. Omnis f autem actio Oratori, & cum rerum, & cum verborum momentis commutanda maxime est. Facit enim, & dilucidam orationem, & illustrem, & probabilem, & suauem, non verbis, sed varie-

c Cice. in part. 3. d Cice. in Orat. 55. & in 3. de Orat. 220. e Cice. in Orat. 60. f Cicer. in partit. 25.

tate

tate vocum, motu corporis, vultu: quæ plurimum valebunt, si cum orationis genere consentient, eiusque vim, ac varietatem subsequentur. Volet g igitur ille, qui eloquentiæ principatum petet, & contenta voce atrociter dicere, & summissa leniter, & inclinata videri grauis, & inflexa miserabilis. Sed h ad vocem in dicendo obtinendam, nihil est vtilius, quàm crebra mutatio; nihil perniciosius, quàm effusa sine intermissione contentio.

g Cice. in Orat. 56.

h Cice. 3. de Orat. 222.

CONCLVSIO ARTIFICII.

HAEC habui de componenda oratione, quæ scriberem: quibus cognitis quisque vel mediocri præditus ingenio, doctrinaque leuiter imbutus, & in scribendo paulum modo exercitatus, breui tempore componat orationem. Sed admonendi sunt omnes, qui hæc exercere voluerint, ne difficultate rei tractandæ, quæ se scribere cogitantibus, & nondum in hac palæstra exercitatis plærumque offeret, ab instituto deterreantur; sed vbi necessaria comparauerint ad componendum sumpto calamo quid possint experiantur. Sic enim difficultas omnis in facilitatem conuertetur; atque ijs quidem multo magis, qui aliquot menses in eorum exercitatione consumpserint: quique vnius, vel plurium Ciceronis orationum artificia cognouerint, quæ ex nostris explanationibus discere poterunt, cum volent. Nec enim aliam in componendo viam est Cicero sequutus: vt facile

*quiuis intelliget, qui artificia orationum eius perspexerit, penitusque cognorit. Quare hoc nostrum artificium erit instar exempli cuiusdam, quod ad inuestigandum cuiuscumque orationis artificium imitere. Nam quæstione inuenta, & præcipuis rationibus, quæ ad eam explicandam sunt adhibitæ siue vna, siue plures fuerint per totam orationem dispersæ, vna quædam ratiocinatio ex omnibus simul collectis conficienda est. Denique suis locis singulæ ratiocinationes ex singulis rationibus constituendæ, vt summam totius orationis oculis subiectam, vno aspectu contueri queas: sed ita, vt cum sumptiones omnes vbique non ponantur, * asterisco in summa ratiocinationum hoc modo facienda prætermissas ab oratore notes. Neque vero illud prætermittendum est, hoc idem artificium ad alias quascumque scriptiones, magna saltē ex parte posse accommodari, seruatis tamen ijs, quæ cuiusque sunt propria. Habent enim poetæ, & alij scriptores propria quædam, quæ non sunt illis cum oratoribus communia. Sed in omni oratione quæ argumentando rem explicat, eandem ferè sequi licebit argumentandi rationem, prætermissis, quod res fortaße non ferat, amplificationū modis. Quod si quis omnes locos percurrendo, vel magnam illorum partem, tractare quidpiam velit, ordinem à Marco Tullio præscriptum in a partitionib. Oratorijs in hoc sequatur licet. De historia tamen dubitari possit: verumtamen spectat b hęc enim ad munus oratoris magnamque habet cum laudatio-*

a Sectio. 7.
b Cicer. 2. de Oratio. 26.

ne cognationem. Etsi namque minus frequentes amplificationes admittit historia: narrandi tamē serie, & dicendi modo cum exornatione consentit vt cognosci potest ex Oratore ad Brutū Sec. 213. 214. Quinetiam proposita est in historia dissērenti quęstio quam explicet expositione rerum, vt docet c *Rodulphus. Verum de hoc scriptionis genere, & de superioribus aliquot generatim notatis, idem Rodulphus* d *Agricola legendus est. Nunc illud est reliquum, vt aliquot orationum Marci Tulij artificium retexendo ijs quæ diximus congruenter, artificij generalis rationem comprobemus: vnde illius, & cognitio planior, & vsus in componendo facilior cuique reddatur.*

c Rodulp. li.2. de inuēt. Dial. c.10.

d Lib.2. c.16. & lib.3. c.7. & 8.

FINIS ARTIFICII
Componendæ orationis.

Laus Deo optimo Maximo.

ARTIFICIVM ORATIONIS.

PRO ARCHIA POETA artificiosè retextum.

VM hac oratione Archias in iudicio defendatur, eam certum est ad iudiciale genus pertinere. Nam laudes hominis, quæ hic afferuntur ab Oratore, ad finem orationis præcipuè referuntur. Quatuor sunt eius partes, Exordium, Narratio, Confirmatio, & Peroratio. Genus dicendi vbiq; temperatum præter iudiciorum consuetudinem: vt, & ex posteriore exordij parte, (in qua orator id sibi permitti petit) & ex fine Perorationis perspicitur.

Cum autem hæc oratio coniuncta sit, quæstiones in ea duæ tractantur, ambæ qualitatis: quæ sunt huiusmodi.

1 An Archias sit ciuis Romanus?

2 An Archias, si non esset ciuis Romanus, dignus esset, qui ciuitate donaretur?

Vt

Vt ergo plenè, & facilè vel tractetur vtraque quæstio, vel tractata intelligatur, cognoscendæ sunt partes eius, quemadmodum in primo artificij generalis capite præscribitur. Habenda est igitur hoc loco (vt aliquid ad rem præsentem accommodatè dicamus) Archiæ notitia, vnde sit ortus, à quibus, vbi, & quomodo educatus, quibus studijs operam dederit, quòd genus vitę delegerit, quid profiteatur: & si quæ sunt alia id genus subiectæ quæstionis huius propria, quę vel ex huius orationis narratione magna ex parte fiũt perspicua. Ad hęc intelligendum quid sit esse ciuem Romanum, quid Romana ciuitas, cæteraq; omnia quæ ex artificii generalis præscripto ad quamuis partem attributi quæstionis cognoscendam spectant: ea presertim, quæ ad rem, quæ de agitur, perspiciendam, tractandamq; magis faciunt: ve qua ratione ciuitatis Romanæ ius aliquis adipiscatur. Quod idem in narratione M. Tullius attigit Quatuor autem rationibus ex adiũctis (quæ sunt verissimæ, vel certissimæ ciuis Romani notæ) priorem quęstionem probat: & Archiam ciuem esse Romanum ostendit.

1 Quòd sit ascriptus Heracleæ Romanis fœderatæ ciuitati.

2 Quòd Romã domicilium tempore legis de ciuibus ferendæ habuerit.

3 Quòd sexaginta diebus apud Prætorem professus est.

4 Quòd alijs quoque ciuitatibus Romanorum

norum municipijs fuerit aſcriptus.

Ex quibus cũ quæſtione copulatis vna ratiocinatio conglobata coaleſcit, priorem confirmationis partem comprehendens, hoc modo.

Lege Carbonis, & Syllani, qui fœderatis ciuitatibus aſcripti ſunt: ſi tum cum lex ferebatur in Italia domicilium habuerunt: ſi ſexaginta diebus apud Prætorẽ ſunt profeſſi: præſertim ab aliJs quoque ciuitatibus Romanorum municipij recepti: hi ciues Romani ſunt.

Sedes Archias aſcriptus eſt Heracleæ Romanis fœderatæ ciuitati: domicilium Romæ tũ, cum lex illa ferretur, habuit: ſexaginta diebus profeſſus eſt apud Prætorem: & ab alijs ciuitatibns Romanorum municipijs receptus eſt.

Archias igitur ciuis Romanus eſt.

Poſteriorem verò quæſtionem, qua dicitur dignus Archias, ſi non eſſet Romanus ciuis, quem iure ciuitatis ornarent Romani, duobus præcipuè argumentis probat: quorum prius eſt ex adiunctis, poſterius à pari.

1 Quòd ſit poeta eximius.

2 Quòd populi Romani nomen famamq; celebrarit.

Quanquam hæ rationes duæ ſi cum altera parte quæſtionis, Dignus, comparentur, efficientes cauſæ dignitatis videbuntur. Cęterùm ex

his

his etiam vna ratiocinatio alteram. Confirmationis partem complectens fiat, ad hunc modum.

Poetæ insignes, & Romani nominis buccinatores, digni sunt qui Romæ ciuitatis iure honorentur.

Atqui Archias, & Poeta eximius est, & Romani populi studiosus gloriam exornauit.

Quamobrem Archias, etiam si non esset ciuis Romanus, meritò in gregem ciuium asciſceretur.

Sed cum hic sint conglobatæ ratiocinationes duæ in cursu orationis postea tractando distinguuntur à Marco Tullio: quæ hic etiam distinctæ, & nudæ, perspicuitatis gratia, ponantur, hoc modo.

I.

Poetæ insignes magni faciendi, ac digni sunt qui à Romanis in ciuitatem recipiantur.

Archias est poeta eximius.

Archias ergo magni faciendus, & in ciuitatem recipiendus.

II.

Qui poetæ Romani populi nomen celebrant, & gloriam exornant, meritò à Romanis in numerum ciuium admitti debent.

Archias autem populi Romani gloriam,

& laudem studiosè celebrauit.
Archias ergo à Romanis meritò in ciuium numerum recipi debet.

Sed iam videamus quemadmodum hæc omnia in Confirmatione, iacto Narrationis fundamento, ab Oratore tractentur. Nam exordij discussio, perinde, vt in alijs orationibus, in extremum locum reijcienda est. Sic enim perspicietur melius quonam pacto ex causæ visceribus locis in ea vberrimis, eruatur.

NARRATIO.

M. Tullius in hac Narratione, quæ est ipsius causæ propria, patriam Archiæ, studia, vitam, & peregrinationes exponit. Ex quibus eò tandem peruenit, vt ostendat, quemadmodum ciuitatis ius fuerit adeptus. Qua in re totius orationis cardo præcipuè vertitur. Narrationis huius initium est Sec. 4. in illis verbis, Nam vt primùm ex pueris, &c. *In qua diligenter obseruat omnia, quæ de historia narrandisque rebus præcipiuntur. Nam, & ordinem temporum, varijs Archiæ profectionibus exponendis, conseruat: & vt quidque causa est alterius, ita illud primum constituit. Ingenium namque, & doctrina famam Archiæ peperit: fama effecit, vt à multis gentibus expeteretur, præmijsq; varijs donaretur. Hæc omnia Romam profecto cum Romanos ciues alios, tum vel maximè Lucullos eidem conciliauerunt.*

uerunt. Et quoniam hæc orationis pars, vt Cicero, in partitionibus docet, sedes & fundamentum est constituendæ fidei: cuius attente orationem percurrenti animaduertere, & obseruare licet seminatum argumentorum tum amplificationum in hac Narratione dispersa: quæ in vtraq; Confirmationis parte postea tractantur. In ipso autem Narrationis extremo, Sect. 7. ibi, Data est ciuitas, &c. *Prioris ratiocinacionis continetur propositio, præter quartam rationem, quæ separatim infra, Sect. 12. ponitur.*

CONFIRMATIO.

Ex duplici quæstione, quam in hac oratione tractari diximus, Confirmatio hæc bipertita est. Prior pars est causæ magis propria, eaq; licet breuis, tamen præcipua; cùm eius quæstionis causa iudicium hoc susceptum esse constet. Posterior ad commendationem personæ posteriorem quæstionem minus præcipuam copiosè tractans sed priorem adiuuās, paulò longior est. Priorem prius expediamus: in qua quidem partim sua confirmat, partim refellit contraria.

CONFIRMATIONIS.
Pars Prior.

PROXIMIS ergo eiusdem Sect. 7. verbis, cū ait, Si nihil aliud nisi, &c. *(quod est Confirmationis*

tionis initium) complexio eiusdem ratiocinationis cum aßumptione summatim comprehenditur. Illud enim significare vult, quidquid de iure sibi vendicandæ ciuitatis in argumentationis propositione, ex Carbonis, & Syllani lege dictum sit, id Archiæ totum conuenire: ac proinde causam dictam, idest, defensam, & comprobatam esse. Quod perinde est, ac si dicat, Archiam Romanum ciuem esse constat. Deinde vrgendo Assumptionem repetit. Quid enim horum, &c. *Vt singulas eius partes ordine argumentis probet. Primamque illis verbis,* Heracleæne, &c. *expressam argumẽto remoto probat, hoc est, Luculli testimonio, legatorumque Heracliensium locupletissimo. Testes enim ex adiunctis laudat, quò plus autoritatis habeant ad probandum. Luculli etiam testimonium ex dissimilium comparatione amplificat. Deinde reprobata amplificationem ingreditur ex ijs quæ dicta sunt erutã, illis verbis,* Hic tu tabulas, &c. *Ad augendam aduersarij stultitiam, aut stoliditatem, ex effectis dissidentibus, contentione vel repugnantium vel contrariorum inter se collatis.*

Deinde verò Sect. 9. An domicilium Romæ non habuit, &c. *Alteram assumptionis partem duabus rationibus confirmat; quarum altera, quæ est à definitione, Archiam ostendit habuisse domicilium Romæ (id enim aliud est nihil, nisi sedem omnium rerum, ac fortunarum suarum collocare) altera ex adiũctis probat tum cum lex ferretur, habuisse multis videlicet annis ante quã*

fer-

ferretur illa lex. Vtrumque argumentum breui Enthymemate tractat; vt item superius de testimonio duplici.

Deinceps transit ad tertiam assumptionis partem, cum ait, At non est professus &c. *Probat autem fuisse professum Archiã argumento assũpto, idest, tabularũ, quibus nomina ciuium inscribebantur, testimonio Earum tabularũ vim & robur ostẽdit & pondus ex causis efficientibus, idest, ex pretoribus, qui eas condiderunt. Confirmat id ex aliarum tabularum collatione dissimili: quarũ autoritas & fides ex causis efficientibus hinc eleuatur, illinc extollitur, idest, ex negligenti diligẽtiáq; custodia: ex leuitate & calamitate Gabinij: & ex sanctitate, necnõ modestia Metelli; quæ per contentionem tum contrariorum, tum repugnantium inter se opponuntur. Sed & Metelli diligentia ex effectis illustratur. Sequitur deinde eadem Sect.*48 1.*ratiocinationis complexio, illis verbis expressa,* Quæ cum ita sint, &c. *Cui subiungit continuò quartam rationẽ, quartamq; Assumptionis partem. Si enim aliæ ciuitates Romanorũ municipia, Archiam in numerum ciuium receperunt, & municipes erant in ciuitatem Romanam recepti: certè & Archias, cum esset municeps. Eam rationem confirmat ex enumeratione partium, idest, quatuor municipiorum. Nam Rhegyni, inquit Locrẽses, Epizephyrij. Neapolitani, Tarentini, omnes municipes hominem receperunt. Quod comparatione minorum duplici, artificiosissimè*

simè huic loco intexta, & ornatissimè, vel ob ironiam. Deinde adiungit amplificationem ex comparatione minorum, probata re, ad commouendos iudicum animos, indignum esse facinus innuens, si Archias expellatur. Tractatum est ergo quartum hoc argumentum collectione quadripertita, vti tertium, tripertita.

Deinceps verò, Sect. 11. Sensus nostros requiris scilicet, &c. *Sequitur breuis refutatio eius firmamenti, & rationis qua probabat Gracchus Archiam non esse Romanum ciuem, Quòd non esset census. Hoc Enthymema ita refellit Cicero, Ut antecedens concedat, consecutionem neget. Concedit enim Archiam non fuisse censum: atque três huius rei causas affert: sed negat hinc effici, nō esse Romanum ciuem. Quoniam, inquit, census non confirmat ius ciuitatis, hoc est, non facit vllum ciuem: sed signum est, ex quo cognoscitur eum, qui sit census vsum esse iure ciuitatis, etiam si ciuis non esset. Ratiocinatio integra fuisset à Graccho adhibita, in hunc modum.*

Quicunque est census, est ciuis.
Archias non est census.
Archias igitur non est ciuis.

Vel sic,

Omnis ciuis est census.
Archias non est census.
Archias non est ciuis.

Proinde propositio refutanda Oratori fuit, Ut ostenderet, non id effici ex propositis, quòd volebat

bat Gracchus: eamque refutauit ex dissimili, eludendo cõsecutionem, vt diximus. Paulò verò post cum ait, & testamentum, &c. *Vni firmamento aduersarij tria opponit signa & argumenta ex effectis ciuis Romani proprijs firmissima: cum vnum quãdoque horum certò declaret, aliquem esse Romanum ciuem. Solis enim Romanis ciuibus concessum erat, testamentum iure Quiritium facere, hæreditates Romanorum ciuium adire, in legione Romana militare. Hinc sequitur totius confirmationis, nedum proximæ refutationis conclusio illis verbis expressa,* Quære argumenta si potes, &c. *Significat enim rationes nõ posse vllas a Gracchoinueniri, quibus euertãtur superiores, & Archias non esse ciuis Romanus ostendatur.*

CONFIRMATIONIS

Pars Posterior.

PRÆCIPVA huius orationis quæstione tractata, alteram addit ex abundanti M. Tullius, ostendens Archiam magnifaciendum, ac dignum qui retineatur in ciuitate, si ciuis non esset: tum quod sit poeta eximius: tũ quòd sit de populo Romano, gloria eius prædicanda, benè meritus. Repetamus ergo priorem, docendi causa, ratiocinationem, qua ratio prior tractatur hoc modo:

Poetæ insignes magni sunt faciendi, & ciuitate retinendi:

Sect. 19. *ibi*, Sit igitur, &c.

Archias est poeta eximius:

Sect. 18. Quoties ego, &c.

Archias ergo magni faciendus, & in ciuitate retinendus.

Sect. 18. Hanc ego non, &c. *&* nos hunc viuum, &c.

Propositionē M. Tullius hinc probat, quod poetæ sint homines docti, argumento à genere sumpto: Vnde alia ratiocinatio conflatur huiusmodi:

Docti homines magni sunt faciendi, & in ciuitate retinendi.

Sect. 12. An tu existimes, &c.

Huius amplificationes variæ afferuntur, vsq; ad sectionem. 18.

Excellentes poetæ sunt homines doctissimi.

Sect. 18. Atqui sic, &c.

Ergo insignes poetæ magni fieri debent & in ciuitate retineri.

Sect. 19. Sit igitur, &c.

Hæc posterior in oratione priorem antecedit, vt videbimus: & vtraque varijs amplificationibus obuoluitur: cum in hac parte Confirmationis non tam argumentetur Orator, quam exornet amplificando quæ dicuntur.

Ac primum, quidem Sect. 12. *ibi*, Quæ res a nobis, &c. *Vsque ad*, An tu existimas, &c. *Breue quoddā conciliandæ beneuolentiæ renouatur exordium, significatione grati erga Archiam*

animi

animi per comparationem parium, auditorem ad ſequentia præparans. Aequum eſt enim vt qui bonis alicui præſtandis ſuum in eum amorem declarat, ab eodem non diſpari officij genere redametur. Proximis deinde verbis, An tu exiſtimas, &c. *Doctos homines magni faciendos ex forma, ideſt, ex doctrina (quæ docti forma eſt, vt candor candidi, ſapientia ſapientis) variè amplificando exornat, ſatis oſtendit. Nam quò magnificentius vniuerſum doctrinæ ac ſcientiæ genus exornatur, eò neceſſe eſt viros doctos excellentiores videri maiorique in pretio haberi. Amplificationes præcipuè tres ex effectis ad eam adhibentur: quòd fructus ingentes doctrina pariat: quod iucunditatem non minimam afferat; quod admirabiles eos, in quibus eſt, efficiat. Vnde perſpicuum eſt eam magno in pretio habendam eſſe, & ciuibus amplectendam. Quatuor autem doctrinæ fructus hic enumerat: quos & alijs amplificationibus quaſi adminiſtris, minuſve præcipuis auget: vt hic illorum cauſa efficiens cernatur illuſtrior.*

Primus eſt, Sectio. 12. An tu exiſtimas, &c. *Quod materiam* Oratori *ſuppeditet, ad ea locupletanda quæ dicit, eumque contentionibus defeſſum reficiat ac recreet. Id amplificat exemplo ſuo, per contentionem contrariorum. Fatetur enim ſe ita deditum ſtudijs, vt ſemper inde aliquid ad communem vtilitatem proferat; alij autem, quamuis literarum ſtudioſi, non item. Deinde Sect.* 12. *ibi,*

Me autem quid pudeat, &c. *Aliam subijcit amplificationem ex caussis impedientib. quas omnes remouet, nec sibi impedimẽto fuisse dicit, quo minus se studijs dederet.* Hoc autẽ suũ studium auget contentione dissimiliũ, cũ ait. Quare quis tandem me, &c. *Alij, inquit, rebus alijs parum fructuosis aut inutilib. vacãt: ego literarũ studijs operã nauo. Sed hæc fit grauior & ornatior enumeratione partiũ, qua protasit cõparatione exornatur.*

Sequitur deinde alter doctrinæ fructus, Sect. 13 vbi dicitur, Atque hoc adeo, &c. *Incremẽtum eloquentiæ: quem fructum auget ex effectis, quod ea patrocinium amicis ferat, Sed vbi dicitur,* quãtacumque in me est, *quibus verbis suam eloquentiam extenuat, modestiæ significatio est ad beneuolẽtiam aptissima. Deinde ibidem, cum ait,* Quæ si cui leuior videtur, illa quidem, &c. *Transit à minoribus ad maiora: & fructum doctrinę tertium subiungit, honestatis persuasionẽ, nihilq; in ea persequenda, quamuis acerbum, recusando. Quod amplificat primum ex effectis, exemplo suo, idest ex ijs quæ sic persuasis pro patria fortiter subiuit: quæ augentur ex adiunctis, idest, ex multitudine & magnitudine & assiduitate periculorum, &c. Cur autem sibi hæc M. Tullius persuaserit declarat ex caussis efficientibus, idest, ex rebus quæ vim habent persuadendi, literis, doctrinaque & monumentis doctorum virorum comprehensis. Huiusmodi virorum illustrium exempla sunt. numero 16. Hoc rursus illustrat, descri-*

ptione

ptione quadam exemplorum (quæ sunt fortissimorum virorum ad imitandum expressę imagines) & ex partium enumeratione, idest, ex duobus veterum scriptorum generibus, qui pręclara exempla suis in libris scripta reliquere. Rursusq; amplificat illam de imaginibus partem ex effectis. Nam recta mentis confirmatio effectus est illarum imaginum, quæ sunt formæ auulsæ, quia exemplaria.

Tandē verò nu. 15. Quæret quispiam, &c. *transit ad quartum scientiæ doctrinęve fructum, quadam ante occupatione locum hunc exornans. Pręclarus autem hic effectus doctrinę est, quod valde illustres animo, & virtute homines faciat. Idq; declarat & auget alterius causę adiuuantis, idest, naturæ præsidio: quę licèt per se multum ad id, & plus quàm doctrinam valeat: si tamen fuerit naturæ coniuncta, insigne quidam efficit. Deinde cum ait. Num.* 16. Ex hoc esse hunc numero, &c. *Illud idem illustrat, & auget ex enumeratione m partium, idest virorum aliquot illustrium, qui doctrina exculti virtutem coluerunt.*

Numero verò 16. Quod si non hic tantus fructus, &c. *Transit ad secundā principalem doctrinæ amplificationem, quæ est iucunditas, & delectatio. Quam continuò amplificat contentione aliorum studiorum dissimili: in cuius etiam apodosi pro totis partes posuit augendi causa, & ornandi. Deinde cum ait,* Quod si ipsi hæc, &c. *Transit ad tertiam principalem eiusdem doctrinæ amplificationem, quod admirabiles reddat. Hanc*

declarat, & exaggerat comparatione minorum. Si enim Roscius propter artem histrionicam tantæ admirationi fuit; quanto magis homines docti propter literarum studia? Elatio & summissio spectatur ex effectis dissimilibus qui sunt motus corporis, & animorum motus. Sed in apodosi conclusio totius loci huius continetur ; doctos homines non esse negligendos, sed magno in pretio habendos potius. Atque sic doctrinam, literarumq; studia variè commendauit.

Deinceps autē nu. 18. *cum ait,* Quoties ego hunc,&c. *Assumptionē è proximis duabus priorem amplificat ex effectis facultatis poeticæ, seu poetæ ea facultate præditi varijs, vt patet. Deinde Sect. eadem, verbis illis.* Hunc ego non,&c. *Complexionem eiusdem argumentationis, ad personam suam artificiosè translatam inclusit.*

Cum verò ibidem subiungit, Atqui sic a summis, &c. *Assumptionum illustrat posteriorem. Ostendit enim poetas insignes viros esse doctissimos, ex contentione dissimilium, idest, aliorum artificum. Dissimilitudo petitur ex causis dissimilibus, quod non tam doctrina studio quæsita (vt artifices alij) quam natura, & dono quodam cælesti ac diuino afflatu docti existant; quod genus doctrinæ seu scientiæ (si verum id sit) multò sanè præstātius est ac perfectius. Proxima deinde amplificat ex effectis Ennij testimonio comprobatis, cū causæ cælestis repetitione.*

Sequitur ibi, Sit igitur,&c. *Posterioris argumen-*

mentationis complexio,poetas insignes magni esse faciendos. Quam rursus auget ex comparatione minorum duplici: quarum prior est, Saxa & solitudines, &c. *Posterior*, Homerum Colophonij, &c. *Vnde & tertia amplificatio ex cōntentione contrariorum instituitur nu.19. ibi*, Ergo illi,&c. *Sed hæc ad commouendos animos cōcludendo est adhibita. Conclusio enim hic inuoluitur, & verbo*, repudiabimus *in repugnantiam versa est,ornandi causa,& mouendi.*

Deinceps vero Sect.eadem 19.infima, Præsertim cum omne studium, &c. *Transit ad alteram posterioris Confirmationis partis ratiocinationem, quę est de meritis Archię in prædicanda Romanorum gloria,pertractandam, & exornandam; cuius Assumptionem primo loco tractat, tractaturus infra Sect. 23. &c. (vt illic ostendemus)propositionem.Complexionem vero ponit nu. 22.cum ait*, Ergo illum,&c. *Nos hunc de nostra ciuitate eijciemus? Sed Assumptio de gloria & fama populi Romani celebrata, ratiocinatione alia,hunc ad modum,ab Oratore tractatur.*

Quorum ingeniis res populi Romani bello gestæ feruntur (ideſt, narrantur & ſcribuntur)ab his populi Romani fama (ideſt laus & gloria) celebratur.

Sect.22. quare quorum, &c.

Sed Archiæ ingenio res populi Romani bello geſtæ,ſunt carminibus expreſsæ.

*Num.19.*Nam & Cimbricas, &c.

Ergo Archias ingenium suum contulit ad gloriam populi Romani laudemq; celebrandam.

Sect. 19. Præsertim cum,&c.

Argumentum est ex causa efficiente, idest, ex rebus præclarè gestis, quæ populo Romano gloriã laudemq; pepererunt. Complexio autem argumentationis prima est, quæ fuit Assumptio superioris. Assumptio non exprimitur: sed ex eius approbatione vel amplificatione, quæ complexioni attexta est, facilè intelligitur. Nam propositio cum se ad amplificationem postrema est, Sect. 21. *ibi,* Quare quorum, &c. *Assumptionem igitur declarat & amplificat M. Tullius ex enumeratione partium per inductionem: quòd & res Cimbricas, & bellum Mithridaticum celebrarit. Vtranque partem variè amplificando exornat, priorem ex effectis. Nam tractatio rerum Cimbricarum Archiam Mario, licet ab his studijs alieniori, conciliauit. Et hoc ipsum alia amplificatione illustrat ex efficiente causa illius beneuolentiæ, idest, ex cupiditate, qua omnes teneri ait, res suas literis mandandi. Idq; declarat ex enumeratione partium, idest, eorum, qui ea cupiditate ducerentur: vbi cupiditas rursus ostenditur ex effectis. Posteriorem deinde superioris enumerationis partem de bello Mithridatico auget ex adiunctis ipsius belli; & assumptione repetita, qua ratione illius belli celebratione populi Romani nomen illustretur, ostendit. Sectione deinde* 22.

Qua-

Quare quorum ingenijs,&c. *Ratiocinationis propositio sequitur; quæ continuò ex enumeratione partium exornatur; idest, ex tribus doctis hominibus, qui res populi Romani gestas mandando literis, eiusdem populi gloriam famamq; celebrarunt. Illa autem verba, Sect. 22.* Ergo illum, qui hæc, &c. *Complexionem continent superioris illius argumentationis de meritis Archiæ, cui tamen amplificatio ex minorum comparatione, ad animos commouendos, inseritur. Elationis summissionisq; materia tum ex proximè dictis, tum ex ijs, quæ priore confirmationis parte disputata sunt, firmamentis arripitur.* Si Rhodius, inquit, &c. *quanto magis Archias in ciuitatem recipiendus? sed hoc ornandi causa in repugnantiam vertit. Sed Compleixo hæc rursum alia minorum comparatione, per quadam anteoccupationis speciem ornatur. Magnus est, inquit, Latinorum fructus versuum; sed Græcorum maior. Elationem & summissionem ex locorum adiunctis petit. Ac tandem illis verbis, Sect. 23.* Quare si hæ res, &c. *Amplificatur Græcorum versuum fructus ex euentis. Hinc enim fiet vt Romanorum res gestæ, & eorum de quibus scribitur, toto orbe terrarum diuulgentur; & vt alii ad pericula gloriosè subeunda incitentur.*

Assumptione ratiocinationis ab Archiæ meritis, & beneficiis ductę amplificando exornata; deinceps ad illustrãdam eius ratiocinationis propositionẽ transit M. Tullius; quæ erat huiusmodi;

Qui

Qui poetæ populi Romani laudem gloriã-
que celebrant, hi sunt magni faciendi &
in ciuitate retinendi.

Hanc igitur paulò post numero 27. illis uerbis, Quare in qua, &c. *expressam, nunc exornando declarat a pari: quod alij scriptores alios rerum suarum idem fecerint. Hec enim quamuis apertè sic non ponatur: apertè tamen ex eius vel probatione vel amplificatione intelligitur. Hanc enim rationem illustrat amplificationibus duabus: prior est ex enumeratione partium, idest, trium exemplorum: posterior à causa efficiente, idest, à cupiditate gloriæ, qua dicit omnes duci, Sectio. 26. ibi,* Neque enim est hoc, &c. *Quanquam dici fortè potius debet ex fine ducta, cum illi gloriam in rebus agendis propositam haberent. Sed primum exemplum est de Alexandro Magno Macedonum rege: alterum de Pompeio: tertium de militibus eiusdem: qui omnes rerum scriptores à se vel ab alijs gestarum magni fecerunt. Ex his ergo exemplis arrepta occasione, antequã ad alteram de cupiditate laudis amplificationem transeat, artificiosè ad Archiam delabitur: affirmans eum facilè impetrare potuisse ab aliquo imperatore ciuitatis ius: quod amplificando demonstrat ex enumeratione partium. Nam aut à Sulla, aut à Qu. Metello Pio, qui magni fuerunt imperatores impetrare ita potuisset. Priorem partẽ declarat & auget comparationibus minorũ duabus, quarum altera ab Hispanis, & Gallis ducta*

bre-

breuis est: altera de malo poeta longior & ornatior. Posteriorem verò auget etiam à minori, cum poetis Cordubensibus semidoctis, & peregrinis, Arcium doctissimum & ciuem comparans. Sect. 7. 126. Neque enim, &c. *Alteram de gloriæ cupiditate rationem proponit ornatissimè. Nam simpliciter dicendum erat, omnes gloriam appetunt, etiam boni. Hinc enim intelligimus cur tot illustres viri tanto in pretio scriptores rerum gloriosè gestarum habuerint, tantiq; fecerint: quia videlicet gloriæ studio, & cupiditate trahebantur. Atque hunc locum orator copiosè tractat, & auget tribus præcipuis amplificationibus. Prima est ex enumeratione partium, ibi, Sectio. 26.* Illi ipsi philosophi, &c. *Omnes enim duci laudis cupiditate etiam bonos inde ostendit, quod & Philosophi, & Decius Brutus, & Fuluius, atque adeo M. Tullius in rebus agendis laudem sibi proposuerint & gloriam. Nam vnaquæq; pars ex euentis, ex quibus illorum cupiditas elucet, declaratur. Inserit tamen huic enumerationi propositionem, illam,* Qui poetæ, &c. *Quæ amplificationibus suæ probationis artificiosè interposita est, vt minus ars appareat, & varietas delectet magis. Hanc tamen auxit comparatione minorum ex proximè dictis eruta soleret. Sed eius apodosis in repugnantia versa est. Nam alioqui simpliciter concludendum erat, Quare, qui poetæ populi Romani laudem gloriamq; celebrant, hi sunt à vobis honorandi, atque conseruandi. Sectio. verò.*

28. ibi,

28.*ibi*, Nulla enĩ virtus,&c. *Amplificationem de gloriæ studio superioribus. Sect. expressam alijs verbis repetit, (virtute prædit i, inquit, gloriam desiderant) eamq́; rursus auget & illustrat ex effectis, quæ destinata dicuntur; idest, ex laboribus actionibus, quæ suscipiebantur ab antiquis illis ad gloriam aßequendam: ad quam labores, pericula, & vitæ amißionem referebant: sed & animum corporis vinculis solutum eam delectari arbitrabantur, Cũ vero ait* 29. Nunc insidet, &c. *Eandem amplificationem alia dicendi forma inculcat, & ijsdem destinatis alio modo expressis auget, cum ait* 30. An vero, &c. *Per expolitionem idem dicens, cum aliud atque aliud dicere videatur. Ac tandem 28. & 29. Tertia ponitur princeps amplificatio ex tribus paulò ante propositis ex comparatione minorum: & Ciceronis ipsius exemplo cumulata illustratur. Hoc enim etiam declarant, ipsius iudicio, omnes gloriæ quodam studio & cupiditate duci.*

PERORATIO.

Sectione autẽ 31. In illis verbis, Quare conseruate. Iudices, &c. *Vsque ad finem, Peroratio est totius orationis; quæ ter complexionem principalem, enumerationem continet præcipuarum rerum siue sententiarum, quæ in vtraq; parte confirmationis vel probandi, vel amplificandi causa dispersę sunt; Vt patet. Quanquam eæ sen-*

sententiæ, quæ de posteriore parte repetuntur, ad beneuolentiam maximè, & animos iudicum ad misericordiam adducendos spectant. Ad extremum, illis verbis. 32. Quæ de causa, &c. *Conclusio Perorationis vtrique illius parti respondens continetur.*

EXORDIVM.

Primo dictum postremo loco discutiendum restat exordium: Sic enim & vnde, & quomodo ductum sit, & quod potissimum spectet planius intelligetur. Hæc enim semper in quouis enucleando principio dispicienda sunt. Cum igitur ex causæ visceribus, & partibus orationis vel ad probandum vel ad amplificandum fæcundioribus, vt aptissimum sit, erui debeat omne principium: & causa quæ hic tractatur hæc sit, an Archias sit ciuis Romanus, aut, si non esset, fieri deberet: quæ ducuntur ab illius persona, idest vel ex effectis, quod M. Tullij studia eloquentiaq; iuuerit: vel ex adiunctis, quòd sit poeta summus, quòd vir eruditissimus: liquet ex causę visceribus hæc erui: cum vno Archiæ vocabulo includantur. Sed & alia quę tum ex Oratoris, tum ex auditorum personis sumpta sunt, ad idem, quoad fieri potest, accommodantur. Omnia porrò ex parte orationis vberiore, quæ est pars Confirmationis posterior, sumpta esse constat. Quod planum cuiuis fecero, si quomodo ducta inde sint ostendero. Nam ex ea

parte,

parte, in qua doctrinam literasque commendat, à Sect. 12. An tu existimas, &c. *Vsque ad* 17. Quod si hæc,&c. *Prioris partis exordij (in qua opem Archiæ ferendam affirmat) ducta sunt sententiæ. Ex ea verò parte, in qua Archiæ poesim, poetasque effert laudibus, à Sectio.* 18. Quoties ego hunc Archiam,&c. *ad* 22. *Posterior eiusdem exordij pars trahitur: in qua nimirum dicendi nouum genus in iudicio sibi permittendum ait. Ac prima quidem periodus ita paucis exprimi potest: Ego eloquentia mea debebo Archiam defendere, ac tueri. Sed multo hanc ornatius expressit, vel vt in orbe inclusa numerosè flueret oratio, vel vt plura ex ijs, quæ infra copiosius disputantur, primis quasi principij laboris delibata ostenderet. Nam pro eloquentia tres eloquentiæ conficientes causas exprexit: ingenium seu naturam, exercitationem, & rationem, idest, artem, quam auget ex causa procreante, idest ab artium doctrina, cui semper deditus fuerit. Ac naturæ quidem & artis ac doctrinæ mentio fit. Sect.* 15. Ego multos homines,&c. *Doctrinæ porro bonarumq; disciplinarum Sect.* 12. An tu existimas,&c. *Vsque ad* 15. *Vnde hæc delibata quis non videt? Quòd autem suam extenuat eloquentiam, & id Sectio.* 13. *tactum est, cum dicitur* quæ quantacumque in me est. *Quod autem nullum ætatis tempus abhorruiße à studijs confirmat, id quoque Sect.* 12. Me autem, &c. & 13. Quare quis, &c. *Quasi furtim acceptum liquet. Quòd aut è spe*

cie

cie quadam Digestionis vsus sit, singulis eloquentiæ causis, quod cuique congrueret aptissimè tribuens, & alia huiusmodi ornamenta, quæ magis ad elocutionem pertinent, prudens prætereo: cum ea quæ sunt elocutionis, vt dictum est, non sit animus in præsens persequi. Sect. ergo 1. cum ait, Nam quoad longissimè, &c. *Rem propositam illustrat amplificando à pari. Nam semper Archias, inquit, sua poesi aut poetica facultate eloquentiam meam iuuit. Sed quàm ornatè hanc expresserit vides. Ea vero ex illis Sectio. 12. verbis,* Quæ res à nobis, &c. *petita est. Cum verò ait, Sect. 1.* Quod si hæc vox, &c. *eamdem rem propositam alia amplificatione auget ex minorum comparatione. Nam sic Ciceronis eloquentia, Archiæ formata studio, alijs profuit, quantò magis illi prodeße debet? & hæc particula ex illis Sectio. 13. verbis,* Atque hoc adeo, &c. *collecta est. Subiungit deinceps amplificationem aliam à genere, idest, ab arte, qua illam à pari splendidè illustrat. Ostendit enim eloquendi facultatem à poetica ideo iuuari, quòd hæc sit ars ad humanitatem pertinens, vt illa: Omnes autem eiusmodi artes ita cohærere inter se, vt altera alterius ope indigeat. Sed obserua quemadmodum in hanc per ante occupationem ingrediens, locum hunc totum exornarint. Sed & posteriorem Exordij partem eodem exornationis genere tractauit. Primum namque cur nouo in iudicijs dicendi genere vtendum non sit, rationes varias ex repugnantibus*

tibus

tibus occupat amplificando; deinde sibi nihilominus id permittendum amplificationibus alijs, quæ personarum ferè adiuncta sunt, sed causę tamen ita dicendi, declarat splendidissimè. Atque sic ex causæ visceribus, partibusq; orationis vberioribus ductum fuisse vides exordium. Refertur autem pręcipuè ad beneuolentiam Archiæ conciliandam, amoremq; in iudicum animis excitandum. Nam quæ ducuntur a persona Oratoris, significationem habent grati in Archiam animi; quæ ab Archia, animi planè benefici; & liberalis, necnon doctrina, & eruditione instructi; quæ ab auditorum, variarum virtutum, singularisq; doctrinę significationes dant. Quę omnia vim conciliandi amoris habere nemo nescit. Sed cum ait se de summo poeta dicturum, rei magnitudine proposita attentionem excitat. Et in extrema totius Exordij clausula, vbi vtranque orationis quæstionem in ea tractandam proponit, dociles maxime reddit auditores.

ARTIFICIVM TERTIAE ORATIONIS.

IN CATILINAM artificiosè retextum.

OCET Populum Rom. M. Tul. hac tertia oratione, à quibus & quemadmodum deprehensa, & patefacta coniuratio fuerit pluribus verbis, augetq́, & amplificat huius beneficij magnitudinem. Cum igitur hic noua quædam, & optata narret, eaq; verbis amplificet & exornet, perspicuum est orationem hanc esse ab homini contentione remotam, vel iudicij, vel deliberationis, & exornatione contineri. Propterea in hac etiam genere dicendi vtitur temperato, & mediocri, non vehementi illo quidem, sed suaui tamen, & iucundo. Quanquam in narrando interdum limitatum, ac tenue dicendi genus arripit. Sed illud magis proprium est exornationis.

Quęstio autem huius orationis, ad quam spectant omnia quæ hic dicunt, hęc est.

An hic dies sit Romanis solennis habendus, aut celebrandus?

AD cuius quæstionis cognitionem sunt partes eius cognoscendæ, vt suprà diximus. Dies autem, cuius hic fit mētio, haud dubiè is est, quo M. Tullius hanc habuit orationem: quoque patefacta plenè, & expreßa Catilinæ coniuratio est. Itaque, vt illius diei plena habeatur cognitio, totius coniurationis, & coniuratorum ipsorum, rerumque omniū, vel ab ipsis, vel à consule, & à senatu, cæterisque bonis viris eo tempore gestarum cognitio habeatur, necesse est. Sed & reliquæ quæstionis uoces perspiciendæ. Romani qui tum essent: quod ex historia discēdum. Quid sit solemnem habere diē, aut celebrare: quod M. ipse Tullius in hac oratione pluribus modis explicat. Primū Sect. 22. Honores iustos dijs immortalibus habere. Deinde in principio Perorationis, Sect. 26. Memoriam eius diei sempiternam conseruare. Denique frequenti concursu quotannis eo die dijs immortalibus gratias agere: aut cum gratiarum actione eum diem quotannis recolere. His enim omnibus cognitis, cur & quomodo hic omnia dicantur, & vnde omnia sumantur, multo facilius intelliges. Nulla.n. ferè quæstionis pars est, ex qua nō aliqua eruatur amplificatio: vt in progressu videbimus. Et si autem in hoc genere orationis non tam probationes, quàm amplificationes dominantur: euitādum tamen est, vt omnia rationibus inuentis, quæ in ampli-

plificationibus latent, vna ratiocinatione, si possis, comprehendas; vel certè pluribus, si vna non queas. Vno mihi argumento quæstionem propositam M. Tullius explicare videtur, & solemnẽ hũc Romanis habendum, celebrandumve diem comprobare.

Quia dies hic Romanis omnib. toti Reipu. salutaris est. Siue, quod idem est. Quia hoc die Romani, conseruari, totaque Respub. ab interitis vindicata est.

Ratio hæc adiunctum est subiectæ partis, idest, diei, cui hoc accidit tamquam proprium, vt esse Reipub. salutarem, Quamquam eadem ratio cum attributæ partis parte comparata, causa illius efficiens est. Nam accepta salus causa est solemnitatis: & celebrationis. Sed ex hac ratione cum quæstione copulata, ratiocinatio, quæ totam orationem continet in hunc modum conficitur.

Dies Romanis totique Reipubl. salutares sunt ab illis celebrandi.

Sed hic dies est Romanis reique toti publicæ salutaris.

Ergo dies hodiernus à Romanis est celebrandus.

Propositio huius argumentationis amplificata cernitur: & infrà Sectio. 22. repetitur, vt illic dicemus. Assumptio tota Confirmatione illustratur, & augetur, ex magnitudine beneficij accepti, idest, patefactæ, & oppressæ coniurationis. Complexio semel in cursu orationis posita est, Sec.

12 23.

23. Quamobrem Quirites, &c. *Quæ in principio perorationis variato dicendi modo repetitur. Cumque tres tantum sint huius orationis partes, Exordium, Confirmatio, & Peroratio: pro more nostro primam omnium Confirmationem expediamus.*

CONFIRMATIO.

NVMERO itaque 3. Principio, vt Catilina, &c. *Initium est Confirmationis. Sed ea nullas fere habet argumentationes, nisi eo modo, quẽ in artificio generali exposuimus. Conficitur enim narrandis ijs quæ gesta sunt, & amplificandis, vt scripsit de exornatione Cicero in partitionibus. Prima est igitur longa, sed suauitatis, & iucunditatis plena narratio: qua docetur populus ea, quæ scire cupiebat. Narratio verò, vt solet, ex causis & euentis tota contexitur. Adiuncta explicatur interdum, dum non solum quid gestum sit aperit, sed etiam quomodo. Ita diligenter seruauit, quæ præcepit ipse de historia libro 2. de Orat. Sect. 62. Et quoniam causarum explicatio narrationẽ valde probabilem reddit; M. Tullius ante omnia causas diligenter exponit, à quibus coniuratio tota fuit deprehensa. Præcipua causa extitit ipse: qui sua diligentia coniuratorum consilia explorauit. Causæ adiuuantes duo prætores, & eorum comitatus: causæ præsidium afferentes, opportunitas temporis, atque loci, & arma. Sed illud considerandum*

dum est, quàm modestè de sua vigilantia, & officio in Rempub. verba faciat: & ea officij prædicatio, quantam vim habeat ad conciliandam populi, beneuolentiam, cum verò ait, Sectio. numero 3. Quemadmodum in tantis, &c. *Finem explicat vigilantiæ, & prouidentiæ: quem subiecta ratione diligentius, & accuratius exponit, cum ait,* Nam tum cum ex vrbe, &c. *Quæ causas efficientes continet illarum insidiarum Catilinam, & socios, improbos homines, & coniuratos: à quibus Respub. si salua, & libera fuisset, ab occultis etiã insidijs libera fuisset. Proximè verò sequentibus verbis, Sectio.4* Atque ego, &c. *Noua vigilantia cum suo fine exprimitur. Finis porrò erat, medius quidem, cognitio certa coniurationis: vltimus autem, salus ciuium, vt supra. Sectio. verò 4.* Itaque, vt comperi, &c. *Effectus est illius vigilantiæ, & prouidentiæ, videlicet consilia coniuratorum explorata. Et ibidem paulo infra, Sectio. 5.* Itaque hesterno die, &c. *Euentus est à superiore euentu profectus. Nam ille cum sit effectus vigilantiæ: causa tamen est huius euentus. At Sectio. 6.* Interim tertia fere, &c. *Exposito omni apparatu, qui rem antecedit in commemoratione causarum, cætera adiũcta negotij persequitur, quæ in ipsa gestione acciderunt. Et paucis interiectis, cum ait,* Literæ quæcumque erant, &c. *Reliqua adiuncta persequitur, quæ negotij gestionẽ cõsecuta sunt. Sunt autem hæc omnia effecta earum causarum, quas exposuit. Et Sect.* 8. Atque interea,

terea, &c. *Signa exponit coniurationis factæ, quæ apud Cathegum deprehensa fuerant: ea verò signa pertinent ad adiuncta, quæ rem antecedunt, videlicet ad apparatum cædis. Et deinceps ibidem cum ait,* Introduxi Vulturcium, &c. *Narrat testimonia, quibus coniuratio conuicta est. Ea partim posita sunt in Vulturcij, & Legatorum dictis: partim in literis datis à coniuratis, partim in ipsa coniuratorum confessione. Sectio. autem* 13. Ac mihi quidem, Quirites, &c. *Breuiter colligit argumenta coniurationis, quę in superiore narrationis parte dispersa latent, nimirum testimonia: & alia illis adiungit ex effectis: quæ quoniã quid factum sit indicant: signa, & quasi vestigia facti nominantur à Cicerone. Et non multò post,* Indiciis expositis, &c. *Pergit aperire reliqua, quæ euenerunt: quid videlicet decreuerit Senatus. Sectio.* 15. Atque ea lenitate, &c. *Ne atrocius æquo, & regiè decretum fuiße videretur in ciues Romanos; breuiter M. Tullius demonstrat, & commendat senatus mansuetudinem in decernendo, ad populi beneuolentiam senatui vniuerso, & sibi conciliandam. Et non multis interiectis, vbi dicitur,* Quæ supplicatio si cum cæteris, &c. *Narrationi breuem admiscet comparationem ex minori. Nam si illæ supplicationes ob Rempub. benè gestam decretæ, maximum Imperatoribus attulerunt ornamentum: quantus erat honos in hac supplicatione decreta obrempubl. conseruatam? Et eadem Sectio.* 15. *in illis verbis*, Atque religio,

gio, &c. (*Comparatio ex maiori latet grauis ad commendandam senatus, & consulis moderationem. Nam si Marius non reprehendebatur, qui prætorem necarat Glauciam: multò minùs reprehendendus erat senatus, & consul, qui Lentulum iam priuatum tradiderat in custodiam.*

At Sect. 10. *Narratione confecta, & iucundo rerum euentu exposito consequens commodum subiungit, nimirum extinctam esse coniurationem, illi verbis,* Nunc quoniam, Quirites, &c. *Simulque breui cohortatione confirmans populi animum, aditum sibi munit ad sequentes, amplificationes: quibus id beneficium comprehensionis coniuratorum, necnon patefactæ, & extinctæ coniurationis (Vnde salus reipub. constitit.) copiosè ornat, & amplificat. Ac prima quidem amplificatio, (cuius initium est,* Quem quidem ego, &c. *Finis verò Sect.* 7. *in verbo,* liberalissimus,) *sumpta ex causis .i. ex prouidentia, ac diligentia consulis, commendationem, & exornationem habet ipsius prouidentiæ seu prudentiæ consularis: quia eiecto Catilinā, effectum est, vt coniuratis comprehensis coniuratio illustraretur, & perditorum hominum vires conciderent. Prudentia enim consulis hinc cernitur, quod prouideret hæc euentura, si Catilina eiectus esset: ac proinde curauit, vt egrederetur. Porrò ad hanc prudentiam exornandam plures adhibet amplificationes, quæ faciunt, vt ipsa beneficii amplificatio ex causis (quæ est ipsa prudentia) maior, atque hinc etiam ipsum* **1. Amplificatio principalis, q̃ alijs minoribus, & administris illustratur.**

beneficium maius esse videatur. Prima igitur amplificatio prudentiæ consularis, ex dissimilitudine illis verbis expresso est Sect. 16. Necmihi esse P. Lentuli, &c. *Non Lentulus, inquit, tardus, & somniculosus, neque Cassius præpinguis, neque Cethegus furiosus mihi erat pertimescendus: sed Catilina vnus, quem eieci, vehementer timendus erat. In adiunctis Protaseos, eius illustratio latet: ant apodosim deinceps amplificando illustrat, cum ait,* Omnia notat, &c. *Ex adiunctis enim Catilinæ (quę eædem causa sunt conficientes metus) demonstrat eum formidabilem fuisse, quod conscius esset omnium, quòd paratus, quod callidus, quod audax, quod in scelere vigilans, vt ipse paulo post exponit. Quanquã illa (* Nihil erat quod non ipse obiret, occurreret, laboraret *) deprompta videntur ex effectis. Et infra* 17. *cum ait:* Hunc ego homins, &c. *Alia est amplificatio consularis prudentię, ex effectis, idest, ex Catilina principe coniurationis eiecto: quę quidem maior, & grauior efficitur adiunctis Catilinæ frequentatis, siue conglobatis. Ex quo perspicitur quantum beneficium patefactæ, & extinctæ coniurationis existimari debeat, cum tanta prudentia in ea re fuerit vtendum. Eiectio igitur Catilinæ consularis prudentiæ fuit euentus, & causa illustratæ coniurationis, vt satis apertè illa verba declarant Sect.* 17. Nisi ex domesticis, &c. *Sed vtrunque, & deprehensio coniurationis, & eiectio Catilinæ prudentiæ consularis effectus extitc-*

titerunt. Paucis verò interiectis, ubi dicitur, Non ille vobis Saturnalia, &c. *Alia amplificatio est ex euentis alijs eiectionis Catilinæ. Hæc enim acciderunt omnia, quia eiectus est. Sed huic illigat aliam amplificationem, quę speciem quandam comparationis minorum habet, cum ait,* Vt nullum in priuata, &c. *Rursus Sect. eadem.* Quòd si Catilina in vrbe ad hanc, &c. *Est amplificatio ex repugnantibus eiectionis, idest, ex remãsione, quæ suis euentis illustratur, & augetur. Eiectio enim cum sua illustratione paulò ante exposita est.*

Sectione porrò 18. illis verbis, Quãquam hæc omnia, Quirites, &c. *Quã sibi laudem tribuere videbatur reipub. conseruatæ, eam transfert totam ad Deos: quorum se ministrum quendam tantum vult existimari. Est autem hæc secunda principalis amplificatio ex causis. Non possunt enim non videri magna, quæ nutu, & consilio deorum fiunt. Deprehensam autem fuisse coniurationem, & extinctam deorum auxilio deinceps argumentis probat, cum ait,* Idque cũ coniectura, &c. *Nam in exornatione etiãsi probationes esse non soleant, vt Cicero in partitionibus ostendit: aliquando tamen, licèt rarò, admisceri suo loco diximus, vel certè interdum species inest quædam probationum, vt Quintil. admonet in lib. 3. cap. de genere demonstratiuo. Itaq; M. Tull. duabus coniecturis quasi cõfirmare videtur à dijs omnia fuisse gubernata. Argumẽtum prius ex adiunctis depromptũ est,*

2. Amplificatio principalis, & prouidentiæ deorũ, quæ paulò post alijs amplificatur.

est, videlicet ex eorum magnitudine, quæ fuerant gesta. Posterius ex testimonijs diuinis, nimirum ex portētis, quæ varijs tēporib⁹ acciderūt, et Aru spicū responsis. Et certè in exornatione adhibenda esse mōstra, prodigia, oracula, & cætera, quæ diuinitus accidiße videātur, scripsit Cic. in partitionibus: habere. n. oīa quæ noua sint, & inopinata, magnam in audiēdo voluptatem. Sect. autē 21. Hic Quis poteſt eſſe, Quirites, &c. *Ornandi amplificationē illam secundam principalem M. Tul. de consilio, & prouidentia deorū, ex effectis grauiter & copiosè tractat, varieq; amplificat. Nam ex ijs quæ euenerant, ostendit prouidentia deorū omnes res humanas gubernari. Quatuor verò euētus gradatim enumerantur, vbi oratio à minoribus ascendit ad maiora, & ea quæ plus admirationis habent. Sed duo primi ad Aruspicum responsa: duo postremi ad ipsas res gestas pertinent. Atque in singulis quidem euentis explicandis diligentissimè colligit adiuncta omnia, quo vim habeant maiorem. Veruntamē Sect.* 22. Quo etiam maiore ſunt iſti odio, &c. *Interponitur grauior ex comparatione parium amplificatio: qua M. Tul. conuertit orationem ad excitandum odium in cōiuratos, augendo illorum crimina; & quidem aptissimè: nam quò maior dijs habenda erat gratia, quorum nutu tantæ res gestæ fuissent, eò sceleratiores videri necesse erat, qui deorum templa fuissent incendere conati. Scelus autem coniuratorum in apodosi augetur ex effectis varijs in*

qui-

quibus latet minorum comparatio, cum dicitur, qui non solum, &c. *Si enim scelerati sunt, qui ciuium suorum domicilia incendere conantur: quãto sceleratiores, qui templa deorum? Vltimo autem eiusdem Sectionis versiculo,* Quibus ego si me restitisse dicam, &c. *Subijcitur alia prouidentiæ diuinæ amplificatio ex contentione dissimili causarum adiuuantium. Suam enim in opprimenda coniuratione prudentiam, ita cum diuina prouidentia confert: vt quamuis non minimam ipse operam in ea re collocarit, causam tamen Principem, absolutam causam, dicat. Nè quid enim arrogantiæ videretur beneficij tanti in Rempub. collocati prædicatio, deos ait fuisse duces, & autores omnium rerum gerendarum: quæq; gesserit ipse, illorum ductu, & auspicijs gessisse. Quo illud etiam assequitur, vt quæ gesta sunt, maiora, & angustiora videantur, cum fuerint omnia dijs ducibus administrata. Ibidem verò,* Iam vero illa Allobrogum, &c. *Eandem prouidentiã ex euentis amplificando exornat. Sequuntur autem duo postremi euentus; qui ad mirabilem rerũ gestarum ordinem sunt referendi: ex quorum incredibili magnitudine, & earum rerum autores fuisse dij immortales intelliguntur & quanta fuerit eorundem prouidentia in Romanos ostenditur. Postremus euentus illis verbis expressus est Sectio.* 23. Quid verò, vt homines Galli, &c. *Sest. eadẽ,* Quamobrẽ, Quirites, &c. *Cõplexio est principalis ratiocinationis, qua hanc orationem*

com-

comprehendi diximus. Ergo hic dies à Romanis est celebrandus.

3. Principalis amplificatio quæ eadē alijs exornatur, & augetur.

Commodè autem hoc loco complexionem posuit, vt ei propositionem principalis ratiocinationis adiungeret; vnde ad tertiam principale Assũptionis, beneficijq; accepti amplificationem transiret. Sectione ergo eadem 23. Illis verbis, Nam multi sæpe honores, &c. *Illa propositio continetur, sed consultò ad præteritum tempus traducta, vt inde per comparationem minorum, conclusio inferatur; multi dies, inquit Romanis salutares celebrati sunt ab illis; quanto ergo magis hodiernus, quo ex faucibus coniuratorum erepti salui: & incolumes euaserunt? Nam celebrare diem, vt supra tetigimus, est honorē dijs immortalibus, ob acceptum aliquod beneficium, habere. Ac propositio quidem, vel quia fuit iam in exordio illustrata, hoc modo hic breuiter attingitur. Sequitur ergo in proximis verbis,* Erepti enim, &c. *cum assumptione beneficium acceptum includente tertiæ principalis eius amplificatio ex adiunctis, ex modo videlicet, quo fuerat respub. liberata hanc porrò amplificationem, alia amplissima continuò illustrat Sectio. 24 ibi,* Etenim, &c. *Ex contentione dissimilium dissensionum, quæ sine sanguine, &c. extincta non sint: cum in hac secus acciderit. Sed hæc dissimilitudo comparationem quoq; minorum inclusam habet; quia mirabiliter augetur modus ille extinctæ coniurationis, & beneficij magnitudo. Si. n. discordiæ ciuiles aliæ, & bella inde nata;*

cum

cum ad leuem Reipubl. commutationem pertinerent, internecione tamen ciuium terminata sunt: quantò magis hæc discordia coniurationis, quæ ad exitiū reipub. spectabat, sic terminari debere videbatur: quæ tamen summo otio. & silentio extincta est sine interitu cuisquam? Elatio, & summissio petitur ex effectis, & adiunctis dissensionum superiorum, & huius coniurationis. Illæ Rempub. leuiter commutabant: hæc Rempubl. penitus euersura erat. Hæc effecta sunt. In modo autem rerum gestarum adiūcta cernuntur. Sed ipsis dissensionibus exponendis Sect. 24. cum ait. L. Sylla P. Sulpitium, &c. *Quod in genere dixerat de bellis dissensionibus ve ciuilibus initio protaseos, id explicat ex enumeratione quinq; exemplorum, quæ ad protasim comparationis illustrādam adhibentur. Et Sectio. 25.* Quare bellum, &c. *Vsque ad illa verba,* ita me gessi, &c. *Interseritur amplificatio vehementior, qua augetur cōiurationis atrocitas, ad concitandū in cōiuratos odium. Ea sumpta est ex comparatione minorum: qua bellum coniuratorum cum barbarorum bello, vt nimis crudelis confertur; & ex causa efficiente, hoc est, ex lege à Lentulo, & ab alijs coniuratis constituta, quæ tantam afferebat crudelitatem.*

PERORATIO.

DENIQVE Sect. 26. Quibus pro tantis rebus, &c. *Extrema conclusio est totius orationis:*

nis: quæ verbis, & sententijs incredibili quodam sensu tractatur ad ciuium beneuolentiam conciliandam. Ostendit enim cætera se monumenta cõtemnere, sola pupuli memoria esse contentum. Et quasi prospiciens quæ postea acciderunt, modesta beneficij commemoratione, suam salutem populo commendat: & pollicetur se talem futurum priuatum, qualis fuerit in consulatu. Ad extremum populum hortatur ad venerandum Iouem, & ad vrbis custodiam, promittitq; saluti Reipub. se non defuturum. Id autem dicendi genus in his causis plurimum valere in 2. de Orat. Sectio. 183. 184. 185. Scripsit M. Tullius, in quibus non licet animos hominum vehementius commouere. Prima pars perorationis primis verbis expressa, Quibus pro tantis, &c. *principalis ratiocinationis complexionem continet.* Quamobrem conseruate huius diei memoriam sempiternam. *Sed hanc varijs modis, & ornat, & auget. Primùm enim, vt hoc, quod elocutionis est proprium, quasi præteriens dicam, proximis verbis,* In animis ego vestris, &c. *Per expolitionem verborum idem repetit, cum tamen aliud dicere videatur. Deinde complexionem amplificat à dissimili, cum ait,* Nihil me mutum, &c. *Non magistratus, inquit, nec triumphi, nec statuæ, quæ mutæ res sunt; sed memoria vestra sempiterna delectat. vbi interim beneuolentiam quoque sibi conciliat, significatione animi liberalis, & magni, honoris, & res externas contemnentis. Et paulò post,*

vbi

vbi dicitur, Vnoque tempore, &c. *Alia est eiusdem complexionis amplificatio à pari. Infima autem Sect.* 27. Sed quoniam earum, &c. *Secunda pars est Perorationis: quæ beneficio modestè commemorando, salutis commendationem continet. Ac principio quidem proponit sententiam suam, eamq; dissimili exornat: dissimilis est, inquit, mea, & aliorum victorum conditio. Suam porrò salutem debere populo Rom. esse curæ ostendit primùm ex parium comparatione duplici: cæteris recta sua facta prosunt: mea ergo mihi non debent obesse. Altera comparatio est prouidi nè coniurati vobis nocerent, ergo illi nè mihi noceant, debetis prouidere. Sed continuò dictum corrigit. Vt aduersarij deterreantur, ne ve maiores animos illi sumant, & quòd consulem timidum ex his coniicerent, ad facinus audaciores redderentur. Quæstio igitur est, an coniurati possint Marco Tullio nocere? probat non posse, ex causis adiuuantibus, idest ex presidijs, quibus sit defendendus, quæ quatuor enumerat: presidium populi, & Senatus, in republica (nam per magnam dignitatem intelligit senatoriã, nisi quis ad ipsum Ciceronem id referre malit, & intelligat consulatum (vim conscientiæ, in aduersarijs: fortem animum in seipso: singulis autem propria accommodat per quandam Digestionis speciem. Atque in quarto loco fortem se, non timidum, apertè declarat, Cumq; comendationem salutis suæ comparationibus parium ad æquita-*

tem

tem petitionis demonstrandam amplificauerit: deinceps ex fine, ideſt, ab vtili declarat, idem, cum ait, Quòd ſi eo omnes impetus, &c. *Significat enim non tam ſua intereſſe, quàm populi Romani propulſari à ſe impetus improborum. Nam ipſe ſi opprimeretur, ſatis tamen magnam gloriam adeptus fuiſſe videbatur; & populus defenſoribus careret. Nam cum homines viderent hanc reipub. conſeruatoribus conditionem eſſe propoſitam, vt ipſis poſtea moriendum eſſet; fierent ad rempub. defendendã tardiores. Hoc quantam vim habeat ad animos multitudinis tractandos res ipſa declarat. Porro 29.* Vos Quirites, &c. *tertia & vltima pars eſt Perorationis de honore Ioui deferendo, vrbe diligenter cuſtodienda, & diligentia conſulis in poſteritatem. Iam verò exordium diſcutiamus.*

EXORDIVM EIVSDEM ORATIONIS.

PRINCIPIVM orationis huius, vt item exordium ſecundæ in Catilinam orationis, lætitiã excitat in animis auditorum, exornata magnitudine accepti boni, refertur autem ab beneuolẽtiã conciliandam, commemoratione, & exornatione beneficij in rempubl. vniuerſam collati. Sed in extremo breuis quædam ſumma rei totius proponitur vt Romani fiant & dociles & attenti. Prio-

res

res autem duæ principalis ratiocinationis partes, propositio & aßumptio hoc exordio amplificationibus obuolutæ continentur. Vt hinc etiam appareat ex visceribus causę (ex qua ratio illa principalis, quæ in vtraque sumptione cernitur, sumpta est) ductum esse hoc exordium. Atq; Assumptio propositioni præposita cum duabus præcipuis amplificationibus quæ in confirmatione tractantur, prima periodo comprehensa est Sectio. 1. Rempubl Quirites, &c. *Quæ paucis ita exprimi potest: Rempub. totam hodie diuina ope, meaq; diligenti prouidentia ab interitu conseruatam videtis (vt hinc rursus constet ex ijs quæ sunt in oratione vberrima exordium sumi) cuius sententiæ singula prope verba verso dicendi genere dilatãtur. Verum prætermissis ijs quæ ad elocutionem pertinent, quæ à quouis mediocriter eruditio animaduerti & notari queant: ea quibus beneficium patefactæ & oppreßæ coniurationis augetur ab oratore, perpendamus: quæ ad res magis quàm ad verba spectant. Prima igitur amplificatio est ex enumerationem partiũ in primis verbis,* Rempubl. Quirites, vitamque omnium vestrum, &c. *Nam cũ vniuersam Rẽp. dixerit, deinde singulas partes enumerat. Alia amplificatio est in illis verbis,* Deorum immortalium, &c. *Ex causis idest, ex deorum beneuolentia, & vigilanti prouidentia consulis, vt iam tetigimus. Magnum enim illud videri neceße est, quod sine diuina ope, tantaq; diligentia perfici non potuerit. Causa au-*

K tem

tem diligentiæ vt magna uideatur, eam orator ex enumeratione partium amplificat: partes enim diligentiæ prudentis, vel prudentiæ diligentis, pro diligentia ipsa ponit: id quod intelligi potest ex secundo de Orat. Sect. 150. Reliqua sunt in cura, &c. *Vtraque autem hæc sententia hoc modo expressa multum valet ad inuidiam minuendam, quę ex officij prædicatione oriri poterat. Propositio ratiocinationis deinde sequitur, Sect. secunda:* Etsi non minus, &c. *Dies inquit, quibus conseruamur, aut dies salutares, quod idem est, illustres esse nobis debent ac celebres. Hanc amplificat comparatione, quam quidam parium esse dicunt: ego comparationem minorum esse arbitror ad augendum beneficium. Id declarant illa verba,* Quod salutis, &c. *Nam elationem fecant & summissionem. Sed inuidiæ vitandæ causa, summo artificio à Cicerone tractatur. Primũ enim cum dicturus esset,* Si multo magis, &c. *Pro eo dixit,* si non minus. *Deinde cum dicendum esset,* Esse apud vos posterosque vestros maiore in honore, esse debeo, &c. *Vim comparationis suppressit, de se autem tertia persona locutus est. Elatio autem & summissio comparationis ex causis & adiunctis dissimilibus. Nam certa lætitia salutis, & incerta conditio nascendi causæ sunt maioris & minoris celebritatis. Sine sensu, et cũ voluptate, modi dissimiles. Quinetiam alia minorum amplificatio notanda est: qua se conseruatorem vrbis cum Romulo eiusdẽ*

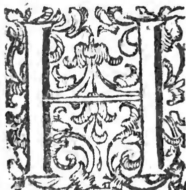
con-

conditore confert: cuius redditionem paulò ante tetigimus, illis verbis, Esse apud vos, &c. *Postremè autem comparationis hanc Apodosim Sectio. 2.* Nam totius, vrbis, &c. *ex effectis illustrat: quibus Rempubl. & vrbem Romanam à se fuisse conseruatam ostendit. Nam exitiosos coniuratorum impetus Reipubl. imminentes à se propulsatos esse profitetur.*

Atque hæc in tertiam Catilinariam hactenus.

ARTIFICIVM PRIMAE ORATIONIS.

IN CATILINAM artificiosè retextum.

AEC oratio deliberatiui generis est: cū suadeat orator Catilinæ vt exeat; quod vel ex hac ipsa oratione constat, Sect. 13. *Vbi ait,* si me consulis, suadeo. *Nā quod in oratore affirmat à se accusatum Catilinā, nihil obstat: cū reprehensio hæc ad suasionē referatur. Alioquì & oratio pro lege Manilia exornationis existimanda esset: cū dicat ibidem Cicero Pompeiū ea ornari. Atqui nemo dubitet illam quoque esse deliberationis. Hæc dixerim propter quosdā, qui hanc orationem ad iudiciale genus retulere. Constat autem exordio, Confirmatione, Confutatione, & Peroratione; ardentiq; dicendi genere & incenso tota ferè tractatur. Nam interdum summisse ac tenuiter orator dicit.*

Quæstio autem, quæ de hac prima oratione à

M.

M. Tullio tractatur est.

An Catilina ex vrbe egredi debeat?

Subiecta pars quæstionis huius, est Catilina, reliquæ voces ad partẽ eius attributã sunt referendæ. Igitur ad cognitionem quæstionis absolutã de singulis vocibus ea sunt, quoad fieri potest, cognoscenda, quæ primo capite diximus, saltẽ ea, quæ ad rem explicanda necessaria videantur. Triũ maximè vocum hic habenda est ratio, Catilinæ, vrbis, egressionis: cũ præsertim ex his argumenta in hac oratione ducantur. Quæ oẽs notæ Cice. satis erant. Catilina quis fuerit Sallustius etiam scriptũ reliquit, vt inde nos quoq; hominem noscamus. Vrbis nomine Romam hoc loco per Antonomasiam intelligi nemo nescit: de qua quis non loquitur? quis non scribit? Reliqua perspicua.

Quæstio autẽ hæc finita coniecturalis est. Proinde argumenta siue rationes, quibus ad eã probãdam vtitur, sunt omnes ex adiunctis, Catilinæ, præter secundã, quæ vrbis effectũ cõtinet, quippe quæ molestiam Catilinæ afferat: & quintã quæ ex effectis egressionis deprompta est. Nam iucundum est, quod parit delectationem. Quãquã quinta hæc ratio potest ex fine deprompta dici. Finis enim egressionis erat, vt iucundè Catilina: & ad libidinẽ suã viueret. Quæ item sumuntur ex parte subiecta rationes, & Catilinæ adiuncta dicuntur, ad egressionẽ relatæ & cũ ea comparatæ causarum efficientium vim obtinent: rationes autem quinq; quibus egrediendum Catilinæ probet, sunt huiusmodi.

1 Quia eius con iuratio patet:
2 Quia in vrbe nihil eum delectare potest.
3 Quia oẽs boni ciues eum egredi cupiunt.
4 Quia ipsemet vehementer optat ire foras ad Manlium.
5 Quia profectio hæc iucunda illi futura est.

Ex his autẽ rationibus in vnũ conglobatis principalis ratiocinatio, docendi causa, finiri debet, quæ summam totius orationis cõprehendat, hoc modo.

Cuius coniuratio comperta est, cui nihil potest esse iucundum in vrbe: quem ciues omnes egredi cupiunt: qui summo exeundi tenetur desiderio: cuique summam discessus afferet voluptatem: is vrbem relinquere debet.

Sed Catilinæ hæc omnia conueniunt.

Catilina igitur ex vrbe proficisci debet, vel in exilium, vel ad castra Manlij.

Verum quoniam in orationis serie singulæ rationes separatim tractantur; quemadmodum M. Tullius eas digesserit, & vt ex singulis singulas ratiocinationes effecerit, quoque modo eas oratoriè tractauerit videre operè pratium est. Ex primo igitur argumento, etsi hoc modo ratiocinationem formare poterat.

Cuius coniuratio patet, is egredi debet ex vrbe.

At Catilinæ coniuratio patet.

Ca-

Catilina igitur debet egredi ex vrbe.

Paulò tamen aliter connexa argumētandi for ma, & ad ipsum Catilinam, quem præsentem allo quebatur, accommodatè, sic exprimere maluit.

Si tua coniuratio patet, muta mentē, & abi.
Sed patet. Abi igitur.

Hanc autē quadripartitam fecit, aßumptioni subiecta approbatione. Sed singulas argumentationis partes ita nudè ac simpliciter docendi causa propositas lōge is ornatius & copiosius expressit. Quarū vnaquæque in quota Sectione sit earū in quas D. Alexander Scot. non ita pridem Ciceronis opera dissecuit, breuiter indicabimus, vt res tota planè intelligi ac perspici possit. Quod idem, Deo iuuante, deinceps in alijs facturi sumus. Propositio itaque est in principio confirmationis Sec. 6. Si neque nox, &c. *Quā tamen complexio proximè antecessit, illis verbis expressa*, Quid est quod iā amplius expectes, *quæ sunt prima verba Confirmationis. Aßumptio verbis illis cōtinetur:* Teneris vndiq;, &c. *At illa*, quæ etiam mecum licet recognoscas *verba sunt interiecta, ad attentione excitandam. Deinde additur assumptionis approbatio: quam quatuor argumētis approbat, & vnumquodq; subiectis rationibus confirmat: quę signa sunt certissima coniurationis. Primum est in Sect.* 7. Meministinæ, &c. *In cuius extremo breuis inter argumenta amplificatio inseritur ex adiunctis cū dicitur res tāta, tā atrox, tam incredibilis. Secundū ibidem,* Dixi ego

idem in senatu, &c. *Tertium Sect.* 8. Quid? cum te Præneſtæ, &c. *Rurſus excitat attentionē verbis illis,* Recognoſce, &c. *ad quartū argumentū audiendum, quod paulò poſt ſequitur,* Dico te priori nocte, &c. *Quo confirmatio interſerit amplificationem Sect.*9. Odij immortales, &c. *Et ibidem,* fuiſti igitur apud Leccam, &c. *ad quartū argumentum reuertitur, idq; apertius proponit, atq; iterum cōfirmat. Ratiocinationis verò complexionem his, verbis. Sect.* 10. Quæ cum ita ſint, &c. *Ibidem comprehendit: eamq; paulò copioſius exprimit augendi cauſa per expoliationem: quod idē in ſumptionibus efferendis ante fecerat. Ab eodē deinde loco, Sec.* 11. Magna dijs immortalib. &c. *Vſq; ad, Sec.* 13. Quid eſt Catilina? num dubitas, &c. *Sect.* 27. *rem probatam multi comparatione amplificat: complexione argumentationis ad extremum alijs verbis repetita. Atque hoc modo primam quæſtionis propoſitæ rationem tractauit.*

Sectione vero eadem, ideſt, 3. abſoluta illa amplificatione, principalis ratiocinationis complexionem, quæ quæſtionem ſue thema cōtinet, ideò repetiuit, vt ſecundū illi argumentū adiungeret: quod quidē illis verbis cōtinetur, Quid.n. eſt Catilina, &c. *Ex quib. plena hæc ratiocinatio exiſteret.*

Cui vita in vrbe iucunda eſſe non poteſt, is egredi ex ea debet.

Sed Catilinæ vita in vrbe iucunda eſſe non poteſt.

Egre-

Egrediatur ergo ex vrbe Catilina.

Omisit propositionē enthymemate usus, quòd frequēter euenire solet. Cōplexio est in illis uerbis, Quid est Catilina? num dubitas,&c. *Sec.13. Assumptio ratiocinationis, quæ est antecedens Enthymematis, cōplexionem statim sequitur.* Quid enim Catilina est,&c. *ibidem. Quæ assūptio vbi approbata erit, infra cum ipsa complexione repetetur, Sect.*20. Quæ cum ita sint, Catilina, dubitas,&c. *Nā ab illis verbis,* in qua nemo est, &c. *Sec.13. vsq; ad illa,* Quæ cum ita sint, &c. *Sect. 20. probatio illius assumptionis continetur, Catilinā videlicet nō posse in vrbe uiuere iucundè. Idque multis argumētis, ex repugnātibus iucūditatis: quæ in hāc ratiocinationē ab eo conferuntur.*

Quem omnes metuunt, & oderunt: qui summa flagrat infamia: qui est obrutus ære alieno: quem omnes sciunt sæpe rempub. fuisse perdere conatum: qui non potest perficere, quæ cupit, & molitur: qui non longè abest à carcere atque à vinculis: ei non potest non grauis esse, & acerba vita in vrbe.

At tu Catilina es huiusmodi.

Non ergo potest hic cœli spiritus tibi esse iucundus.

Complexionem supra posuit, quæ assumptio erat superioris. Propositionem omittit, quam tamen infra Sec.17. ibi, Serui me hercle mei, &c. *quadam*

*dam ex parte confirmabit. Assumptionem per partes proponit & confirmat: etsi primam partem de metu & odio ciuium initio paucis perstringit sine approbatione, copiosius infra probaturus, Sect.*16.Venisti, &c. *Secunda pars est Sect.*13. Quæ nota, &c. *quam confirmat ex turpitudine domestica, & impuritate vitæ. Interim illis verbis,* Quæ libido,&c.*amplificatio est, inter argumenta, turpis & sceleratæ vitę ex enumeratione partium. Tertia pars assumptionis est illis verbis expressa,* Prætermitto ruinas,etc. *Sec.* 14. *Deinde vero ibidem complexionem repetit, Sect.*15. Poteſtne tibi huius,etc. *vt alias ei probationes addat. Quarta igitur pars assumptionis continuo sequitur,* Cum scias horum, &c. *Quinta pars, est ibid. ibi,* Nihil agis, nihil moliris, etc. *Interposita suis probationibus: hæ nãq; partim antecedũt, partim sequuntur. Illa tamẽ pauca,* Neq; tamen conari ac velle desistis, *extra probationẽ addita sunt, ad odium Catilinæ conflandum, audacia ex effectis illustrata. Amplificatio igitur est inter argumenta breuis: vt item illa non multo post: Sect.* 10. Tamen ea carcere diu non potes,&c. *vsq; ad,* Nunc verò, &c. *Quibus verbis repetis complexionẽ, vt rationes alias ei subijciat: quod antequam faciat, inserit ad mouendum leniter, ad beneuolentiam conciliandam pauca, cum ait,* Sic enim iam tecum,&c. *Deinde verò Sec. eadem.* Venisti paulo ante, &c. *Argumenta, idest tria signa subijcit ad confirmandum primam*

mam illam assumptionis partem, Catilinam omnibus ciuibus esse timori atq; odio, quam supra tantum tetigerat. Sed illa pauca. Qui tibi persæpe ad cædem constituti fuerunt, *interposita sunt argumentis amplificandi causa. Complexionē verò mox ibidem reperit sæpius repetitam, Sect. 17.* Quo tandem animo, &c. *Deinceps cū ait Sect. eadem,* Serui mehercle mei, &c. *Confirmat primam propositionis partem de metu & odio: omnemq́; argumentationem ad quæstionem orationis principalem accommodans, probat discedendum esse Catilinę in exilium: quòd in tanto ciuium odio sine summa molestia viuere non possit. Argumentis tribus vtitur ex comparatione firmissimis: quorum duo prima ex minore sumpta sunt: tertium ex pari Sect. eadem & 18. Sed tertium,* Si te parentes, &c. *explicatur à Cic. ratiocinatione tripartita: cuius partes ordine ponuntur sine vlla cōmutatione.] Sect. verò 18. ibi,* Quę tecum Catilina, &c. *Assumptionem superioris argumentationis, amplificandi causa, & permouendi, ea sententiarum figura exornat, quam Græci προσωποποιΐαν vocant. Postrema verò pars illius assumptionis, cuius cæteras partes adhuc confirmauit, Catilinam non longè abesse à carcere, atque à vinculis, tractatur Sectio. 19.* Quid? quod tu, &c. *hac argumentatione.*

Qui seipsum iam dignum custodia iudicauit, is non longè videtur à carcere atq. à vinculis abesse debere.

Tu

Tu autem, Catilina, te dignum custodia iudicasti.

Quare non longe a carcere debes abesse.

Complexionem omittit, quia ex propositione satis intelligitur, quæ est expressa illis verbis, Sed quàm longè, &c. *Pro assumptione ponit eius approbationē: quæ cum sua confirmatione præponitur propositioni, nam*, Quid? quod tu, &c. *approbatio assumptionis est: &* quid? quod vitandæ, &c. *eius confirmatio. Cum verò mira arte cōfirmatis omnibus assumptionis illius multiplicis partibus totam illam primam argumentationem concludit, qua probauit nihil esse in vrbe, quod Catilina delectare posset.* Quæ cum ita sint, &c. *Sect. 20. vbi pro emori, legendum est, morari.*

3 Ratio principalis. *Deinceps Sect. eadem* 20. Refert, inquis, ad senatum, *& sequenti* 21. *&* 22. *tertiū argumentum tractatur, quo probet discedendum esse Catilinæ, quòd ciues omnes id velint, & cupiant.* ***Id*** *quod probat ex enumeratione partium, quòd & senatores, & equites, & plebs vniuersa, quæ particeps non sit coniurationis, discessu illius gauisura sit. Sed nota quàm artificiosè hanc primam partem ingrediatur, per anteoccupationem. Singulis etiam partibus probationes adiectas obseruare oportet: & si duæ posteriores, de equitibus et plebe, coniunctè probantur. Paulò verò post, Sect.* 21 Quanquam quid loquor, &c. *Digreditur confirmata re ad amplificandū, antequam cōcludat, & quoniam vtrunque genus ibi motuum per miscet,*

miſcet, ad inflammandum & conciliandum, locus eſt etiam miro artificio temperatus ex vtroq; genere dicendi, & eo, quod lenitate permulcet hominum mentes; & eo quòd atrocitate perturbat. Protrahitur amplificatio ad complexionem vſq;, quæ eſt Sect. 23 Quamobrem vt ſæpe iam dixi, &c. *Hanc enim permotis animis iecit ad extremum. Sed ea rurſus amplificatur ex repugnantiū, & contrariarum rerum contentione.*

*Non multo verò poſt Sect.*24 Quanquā quid ego te inuicem, &c. *Trāſit M.Tullius ad quartum argumentū, quo Catilinæ abeundum probat, ex eiuſdē volūtate & deſiderio, ideſt, quòd ipſe velit etiam, & cupiat exire, ſiue, quòd ſua ſponte ſit egreſſurus idque hac ratiocinatione tractatur.* 4. Ratio principalis.

Qui iamdudum vehementer egredi ad bellum exoptat, is proficiſci debet, & vrbem relinquere.

Tu autem, Catilina, iampridem vehementer exoptas ire ad Manlium.

Proficiſcere igitur, & vrbem relinque.

Propoſitionem omiſit: Aſſumptionis probatio prima eſt in illis verbis, à quo iam ſciam, &c. *Illa autē pauca,* quam tibi ac tuis, &c. *vſq; ad,* conſtitutum fuit. *itemq; illa,* Tu vt illa, &c. tranſtuliſti, *extra probationem ſunt ad amplificandum inſerta. Complexio cū aſſumptione. Sect.* 25. *ſuccedit,* Ibis tandem aliquando, &c. *Vnde principalis concluditur: Si enim aliquando tua ſponte egreſſurus es, nunc egredere.*

Con-

5. Ratio principalis. *Continuò deinde quintum quæstionis argumentum subijcit. Vult enim ob eam causam relicta vrbe Catilinam ad Manlium discedere, quod id iucundum illi futurum sit. Tractat hoc argumentum Collectione quadripartita. Subdit enim huic argumento, tamquam propositioni Collectionis, rationem ex tribus causis efficientibus illius iucunditatis,* An hanc te amentiam, &c. *Sectio. eadem* 25. *Cui rationi addit confirmationem naturæ, & voluntatis ex effectis,* numquam tu, &c. *& fortunæ item ex effectis, idest ex euentu fortuito,* nactus es ex Perditis, &c. *Complexio illis verbis continetur, Sect.* 26. Hic tu qua lætitia, &c. *Sequitur deinde iucunditatis illius, siue voluptatis amplificatio re confirmata, ab illis verbis,* Ad huius vitæ studium, &c. *vsque ad confutationem. Amplificationis verbum extremum est,* nominaretur.

CONFVTATIO.

Hactenus ostensum est, quemadmodum M. Tul. quinque rationes illas tractauerit: nunc breuiter etiam nonnulla de refutatione dicamus. Cuius initium est Sectio. eadem 27. Nunc vt à me P. C. &c. *Cum enim nonnulli defenderent, aut defendere saltem potuissent, Catilinam debuisse necaria consule: voluit ostendere cur id non faciẽdum iudicauerit. Contrariæ igitur sententiæ argumenta primum proponit. Fingit enim (idque ornatissi-*

tißimè) patriam obijcientem per prosopopœiam ea, quæ contra dici poterant. Ad quæ postea respondet Sect. 29. ibi, Ego si hoc optimum factu, &c. *Conceditq́, vera eſſe quæ dicta ſint, perniciosam ciuem debuiſſe interfici: ſed negat id expedire reipub. cum ei vtilius futurum ſit, ſi cum ſuis egrediatur. Hac autem ratiocinatione reliqua oratio comprehenſa eſt.*

Si eſſet vtilius Catilinam interfici quàm emitti, interfeciſſem.

Sed vtilius eſt Reipubl. ipſum emitti, quam necari.

Quamobrem non interficiatur, ſed emittatur, et ex vrbe egrediatur.

Sumptiones ſuis approbationibus confirmantur: quanquam hic prætermiſit aſſumptionem: quæ ex eius approbatione perfacilè intelligitur: quòd in alia quadam argumentatione ſupra oſtẽdimus. Approbatio eſt in illis verbis, Sect. 30. Nunc intelligo, &c. *Sed illa verba, Sect. 29.* Quod ſi ea, &c. *Itemq́; illa, Sect. 30.* Quanquam nonnulli, *quæ per correctionem propoſitionis approbationi ſubiecta ipſi aſſumptioni præponuntur, digreſſionem quandam continent ad amplificandum tum conciliandi cauſa, tum permouendi, & in* Quanquam, &c. *eſt amplificatio poſterior ad permouendum. Quia ciues improbi quidam notantur, & illis odium conflatur, Ratiocinationis complexio, &c.*

PER-

PERORATIO.

Ratiocinationis complexio est eadem principium Perorationis, Sect. 32. Quare P. C. secedant improbi, &c. *In ea verò peroratione varijs vtitur amplificationibus, partim ad inflammandum in coniuratos odium: partim ad conciliandã sibi beneuolentiam accommodatis. Prima amplificatio est ex effectis, quibus augetur eorundem improbitas ad odium. Secunda ibi*, Polliceor vobis, &c. *ex adiunctis personarum, Digestione ornata: quæ adiuncta etiam vt causæ adiuuantes eademq; perimentes rectè intelliguntur opprimendæ coniurationis, atque hæc ad beneuolentiam. Rursus Sect.* 33. *ibi*, Hisce omnibus, &c. *Repetitur complexio, & amplificatur egressio ex fine turpi, vt bellum impium ac nefarium gerat: & hic finis augetur ex causis adiuuantibus cum contentione contrariorum. Ad extremum Ioui supplicans, quem vt causam adiuuantem principem coniuratorum opponit potentię, totam illi rẽ commendat. Sed & ad illius potentiam, & horum improbitatem augendam amplificationes ex definitionibus conglobatis variæ, ille ad beneuolentiã, hæ ad inuidiam afferuntur.*

DE

DE EXORDIO.

CVM nulla in hac oratione narratio sit, quæ sit pars ab alijs distincta: Exordium paulò longius protrahitur vsque ad illa verba Sect. 6. Etenim quid est, Catilina, &c. *in quibus initium confirmationis esse diximus. Sed exordium quomodo ex ipsius causæ visceribus depromptum sit, & quò maximè spectet, videndum est. Causa siue quæstio finita, quæ hic tractatur, est, vt supra diximus,* An Catilina egredi ex vrbe debeat. *Iam prima fronte animaduertere licet ex adiunctis Catilinæ, (quæ pars est subiecta quæstionis,) quod sit homo audacissimus: quæ audacia variè amplificatur, primùm ex effectis audaciæ, quod tamdiu non vereatur abuti senatorum, bonorumq; omnium patientia, quòd tamdiu omnes eludat, quasi furens audacia, scilicet, ut in principio secundæ orationis dicitur; quòd tamdiu se iactare nõ dubitet, &c. Deinde ex causis perimentibus, idest, ex ijs, vel rebus, ut præsidijs, & excubijs, vel personis, et earum autoritate grauissima, quæ cũ plurimũ ad opprimendam illius audaciam, & examinandũ deterrendumque hominẽ à nefarijs consilijs valeant: his tamen nihil ille moueatur. Vnde necesse summam illius audaciam videri. Quam rursus auget ex effectis, quod cum perspecta sciat sua consilia: prodire tamen in conspectum hominũ, & in sena-*

tum venire non dubitet, & illic vnumquemque designare ad cædem. Præterea, cum ex ijs quæ in oratione sunt vberrima duci etiam exordium soleat: & in confutatione huius orationis, vt supra demonstratum est, illud accuratissimè disputetur; sitne interficiendus Catilina, an eijciendus: ex ea quoque parte pars altera principij ducta est in qua Catilinam asseuerat, & disputat debuisse necari, cuius partis initium est Sectio. 2. ibi Nos autem viri fortes, &c. Omnia autem quæ in hac parte dicuntur amplificando, ad extenuandam atque abijciendam consulis fortitudinem; quam eadem de causa ignauiam vocat, (nam & per Ironiam dicit, nos autem viri fortes, cum aliud significare velit;) referuntur. Extenuatur autem fortitudo, & augetur ignauia ex effectis, quod satis habeat consul vitare illius furorem, & à republ. auertere, quem interfici iussu consulis iampridem oportebat. Hanc verò partem alijs amplificationibus auget, primum à pari, vt interficiatur, qui vult alios interficere. Deinde ex comparatione minorum, ibi Sectio. 3. An vero vir, &c. Rursus à pari exemplo, ibi, Nam illa nimis, &c. Deinde contentione contrariorum multiplici. Nam in primis verbis, Fuit, fuit, &c. comparatur fortitudo antiquorum cum ignauia consulis, & illorum fortitudo ex effectis augetur cum minorum quadam comparatione. Deinde Senatorum præsentium fortitu-

titudinem, quam extollit etiam ex euentis, cum sua itidem ignauia confert, cum ait, Habemus enim,&c. *Rursus veterum senatorum, & consulum, eodem modo animi magnitudinem ex effectis auget, & suam ignauiam similiter damnat in apodosi comparationis, vbi dicitur Sectio.* 4. Ad nos vigesimum, &c. *Cuius protasis fuit,* Decreuit quondam, &c. *Sed in hac postrema contentione, includitur etiam comparatio minorum: cum leniora illi commisissent, qui olim occisi sunt, quam Catilina. Elatio igitur, & summissio in omnibus illis minorum comparationibus ex effectis sumitur. Sed apodosis illa rursus amplificatur ex contentione repugnantium, quod qui interfici debuerit, viuat: & hoc ex fine turpi augetur, cum contrariorum contentione. Deinde vero, eadem Sect. 4. vbi dicitur,* Cupio P. C. &c. *Rursus suam auget ignauiam, primum clementia sua cum illa dissimiliter conferenda: deinde ex adiunctis, vel potius ex causis perimentibus, idest, ex multis maximisque malis reipubl. imminentibus, quæ omnem huiusmodo ignauiam exterere, & consulem ad illis occurrendum interficiendo Catilinam excitare deberent, cum tamen tergiuersetur, & procrastinet. Sed vt paulo, ante, clementiæ quasdam significationes dedit, ita tandem cum ait, Sectio.* 5. Si te iam, Catilina, &c. *Vsque ad confirmationem dat significationes prudentiæ suæ, & vigilantiæ: qua-*

rum rerum amplificationes ex effectis depromptas esse constat. Concludit ergo non expedire, vt nunc interficiatur Catilina, sed expectandum esse tempus magis opportunum: in quibus verbis totius orationis propositio, quæ ad docilitatem valet, inuoluta est. Habes vnde, & quomodo ductum sit: nūc paucis accipe quo maximè spectet hoc principium. Cum igitur omne principium ad mouendum pertineat, perspicuum est ad inflammandos animos, & vehemens in Catilinam odium præcipuè referri. Quanquam prior eius pars, in qua augetur Catilinæ audacia, hanc vim habet maxime: posterior in qua consulis, vel fortitudo extenuatur, vel ignauia augetur, ea dicit Orator, quæ vim habeant sibi à sua persona cō ciliandam: cum sic amabiles suos mores significet, danda significatione modestiæ, lenitatis, prudentiæ, & studij patriæ à periculis defendendæ. Cumque sedatiora soleant esse principia, vt & Cicer. admonet in 2. de Oratio. Sectio. 317. Neque dubium, &c. *Hoc tamen vehemens, & pugnax est, cum id, & periculi magnitudo, & catilinæ præsentis audacia, & reipublic. salus postularet.*

Hæc de inuentis rebus, & earum ordine ad quæstionem explicandam, quo pacto tanquam nerui, & venæ per totum corpus orationis diffundantur: quæ cum nudas ferè proposuerimus, facilè quiuis intelliget ex reliquis, quæ vix attigimus,

gimus, quis ornatus accesserit. De hoc enim pauca in transitu diximus; vel quia minus; perspicua fuissent, quæ attulimus, tot simul rebus explicandis: vel quia ex dictis videtur satis posse a perspicacibus intelligi, ab iis præsertim, qui elocutionis præcepta tenuerint, vel quia si eo non explicato sibi satisfactum non putent eloquentiæ candidati, separatim alias aperiri poterit.

FINIS.

AD OPERIS HVIVS

Lectorem.

Quis cupis eloquio plausus captare forenses,
Captaque haud faciles aure tenere viros.
En tibi doctorem, methodo qui pandit aperta
Rhetoricæ motus, Schemata, dicta, tropos.
Quid mihi opus reliquis, Marco ductore? repertũ
Monstrat iter Marcus, sed liber ipsa via est.

Aliud.

Visne Periclæis populum frænare lupatis?
Vis Demosthenecis corda mouere modis?
Hunc lege: namque docet, quicquid Pitho aurea rostris
Hellados, & Latij suada diserta tonant
Et breuis, et nouus est, sed multa Vetustaq; tradit.
Vnicus, aut multos continet ille libros.

IVSTI LIPSII &

IOHANNIS VOELLI,

DVORVM ERVDITIONE recta & iudicio subacto insignium virorum.

DE RATIONE CONSCRIBENDI epistolas, vtilissimæ preceptiones.

Accesserunt ad calcem, inscriptionum aliquot exempla in gratiam puerorum confecta.

VENETIIS, M. DC. XVIII.

Apud Georgium Valentinum.

IVSTVS LIPSIVS FRANCISCO RAPHELENGIO SVO S. D.

QVANDO ita vis, fiat, Ede libellum, potius quàm, vt alius alibi eum edat: quod ais te comperisse: Ego tamen non in hanc spem genui: & scis ex temporali cura ferè ante annos quatuor dictata hæc nobis, idq; in vsum captumq; saltem iuuentutis. Ijs ipsis multa vtiliter tunc interfati sumus, aut miscuimus, quæ hic non habes, illustrandæ scilicet rei aut firmandæ. Nam hæc breuia. quæ tamen ipsa, quoniam vsui etiam alijs esse posse, tu alijq; censent, age, non inuideo, communica, sed hac lege, vt omnes sciant, discentibus, non doctis; iuuenibus, non adultis, hæc à nobis scripta: nec vnquam edendi isto fine. Nam hæc talia seruabimus Dialogis *De instituenda* iuuentute. Sed vt initio dixi, quoniam vis, fiat: & tu in alijs magè serijs Plantianum nomen famamque propaga. Vale. 5. Kalen. Nouemb. 1590.

IV-

IVSTI LIPSII EPISTOLICA INSTITVTIO.

CAPVT. I.

De nominibus varijs Epistolæ: & de forma apud veteres.

PISTOLA qui rectè, & laudabiliter scribatur, praire mihi propositum iuuentuti; sed compendio ad vsum, non ad speciem; nec vt omnia, quæ ad rem; sed quę in rem maximè, dicam.

Li. 7. Ori. *EPISTOLÆ Græcani cum nomen est, ἀπὸ τοῦ ἐπιστέλλειν, quasi* Missoriam *dicas (Isidorus interpretatur* Missam.) *sed in Veteri tamen Latinorum vsu: & Plautus aliquoties vsurpat, & Afranius comœdiam etiam quampiam,* Epistolam *inscripsit. V media Politianus, & non nemo hodie scribunt; freti auctoritate librorum, & lapidum; in quibus crebrò sic reperias; sed nisi fallor, numquam ante Vespasiani æuum. Et per O sanè rectius scripseris magisque ἀναλόγως. Alijs etiam nominibus prisci appellauere,* Literas, Tabulas, Tabellas, Codicillos. *Literas, (poetæ etiam* Literam,*) ob eminen-*

nentiam, & quia hoc genus creberrimi inter literas omnes vsus, Tabulas, Tabellas, Codicillos à materie; quia ante chartæ, & membranarum vsum (* *Isidori verba cito*) in dolatis ex ligno codicellis epistolarum colloquia scribebantur. Vnde, & portatores earum Tabellarios vocauerunt. *Quæ transcripta moneo ex Hieronymi epi. X L I I. Festus eidem rei.* Tabellis *inquit* pro chartis vtebantur antiqui; quibus vltrò citroq; certiores absentes faciebant: vnde adhuc Tabellarij dicuntur; & Tabellæ missæ ab Imperatoribus. *Inde Plautus Epistolam circumscribens Pseudolo.* Li.7.Orig.

Per ceram, & lignum, *inquit*, literasque interpretes. *Et paulò post:*

Pro lignea salute vis argenteam
Remittere illi?

Eiusmodi Tabulæ Homero etiam notæ: apud quem Prætus literas Bellerophonti tradit scriptas ἐν πίνακι πτυκτῷ in tabella *plicata. *Fieri solitæ inducta cera, è fago, abiete, buxo, tilia siue phylira, acere, citro, ebore. quæ omnia exemplis firmare non hic locus. Vsi tamen, & charta ad hanc rem: idq; ex Martialis lemmate facilè colligas,* Chartæ epistolares. *quod nomen hodieq; Epistolæ tribuunt Hispani. Sed siue Tabella, siue Charta, paulò alia tamē eius quam hodie forma. Pagellæ n; erant, & species minuti libelli.* Iliad. ver. 169. *Siue duplico. Lib.14.

Hinc

IVSTI LIPSII EPISTOLICA INSTITVTIO.

CAPVT. I.

De nominibus varijs Epistolæ: & de forma apud veteres.

PISTOLA qui rectè, & laudabiliter scribatur, præire mihi propositum iuuentuti; sed compendio ad vsum, non ad speciem: nec vt omnia, quæ ad rem; sed quę in rem maximè; dicam.

EPISTOLÆ Græcani cum nomen est, Li. 7. Ori. *ἀπὸ τοῦ ἐπιστέλλειν, quasi* Missoriam *dicas (Isidorus interpretatur* Missam*) sed in veteri tamen Latinorum vsu: & Plautus aliquoties vsurpat, & Afranius comœdiam etiam quampiam,* Epistolam *inscripsit. & media Politianus, & non nemo hodie scribunt, fre i aucto̧ritate librorum, & lapidum; in quibus crebrò sic reperias; sed nisi fallor, numquam ante Vespasiani æuum. Et per* O *sanè rectius scripseris magisque ἀναλόγως. Alijs etiam nominibus prisci appellauere,* Literas, Tabulas, Tabellas, Codicillos. *Literas, (poetæ etiam* Literam,*) ob eminen-*

nentiam, & quia hoc genus creberrimi inter literas omnes vsus, Tabulas, Tabellas, Codicillos à materie; quia ante chartæ, & membranarum vsum (* *Isidori verba cito*) in dolatis ex ligno codicellis epistolarum colloquia scribebantur. Vnde, & portatores earum Tabellarios vocauerunt. *Quæ transscripta moneo ex Hieronymi epi. XLII. Festus eidem rei.* Tabellis *inquit* pro chartis vtebantur antiqui; quibus vltrò citroq; certiores absentes faciebant: vnde adhuc Tabellarij dicuntur; & Tabellæ missæ ab Imperatoribus. *Inde Plautus Epistolam circumscribens Pseudolo.* Li.7.Orig.

Per ceram, & lignum, *inquit*, literasque interpretes. *Et paulò post:*

Pro lignea salute vis argenteam
Remittere illi?

Eiusmodi Tabulæ Homero etiam notæ: apud quem Prætus literas Bellerophonti tradit scriptas ἐν πίνακι πτυκτῷ in tabella *plicata. Fieri solitę inducta cera, è fago, abiete, buxo, tilia siue phylira, acere, citro, ebore. quæ omnia exemplis firmare non hic locus. Vsi tamen, & charta ad hanc rem: idq;, ex Martialis lemmate facilè colligas,* Chartæ epistolares. *quod nomen hodieq; Epistolæ tribuunt Hispani. Sed siue Tabella, siue Charta, paulò alia tamē eius quam hodie forma. Pagellę n; erant, & species minuti libelli.* Iliad. ver. 169. *Siue duplico. Lib.14.

Hinc

IVSTI LIPSII EPISTOLICA INSTITVTIO.

CAPVT I.

De nominibus varijs Epistolæ: & de forma apud veteres.

PISTOLA qui rectè, & laudabiliter scribatur, præire mihi propositum iuuentuti; sed compendio ad vsum, non ad speciem; nec vt omnia, quæ ad rem, sed quę in rem maximè, dicam.

EPISTOLÆ Græcani cum nomen est, Li. 7. Ori. ἀπὸ τοῦ ἐπιστέλλειν, *quasi* Missoriam *dicas (Isidorus interpretatur* Missam.*) sed in veteri tamen Latinorum vsu: & Plautus aliquoties vsurpat, & Afranius comœdiam etiam quampiam,* Epistolam *inscripsit. E media Politianus, & non nemo hodie scribunt, fre i auctoritate librorum, & lapidum; in quibus crebrò sic reperias; sed nisi fallor, numquam ante Vespasiani æuum. Et per O sanè rectius scripseris magisque* ἀναλόγως. *Alijs etiam nominibus prisci appellauere,* Literas, Tabulas, Tabellas, Codicillos. *Literas, (pectæ etiam* Literam, *) ob emi-*

nen-

nentiam, & quia hoc genus creberrimi inter literas omnes vsus, Tabulas, Tabellas, Codicillos a materie; quia ante chartæ, & membranarum vsum (* *Isidori verba cito*) in dolatis ex ligno codicellis epistolarum colloquia scribebantur. Vnde, & portatores earum Tabellarios vocauerunt. *Quæ transcripta moneo ex Hieronymi epi. XLII. Festus eidem rei.* Tabellis *inquit* pro chartis vtebantur antiqui; quibus vltro citroq; certiores absentes faciebant: vnde adhuc Tabellarij dicuntur; & Tabellæ missæ ab Imperatoribus. *Inde Plautus Epistolam circumscribens Pseudolo.* Li.7.Ori.

Per ceram, & lignum, *inquit*, literasque interpretes. *Et paulò post:*

Pro lignea salute vis argenteam
Remittere illi?

Eiusmodi Tabulæ Homero etiam notæ: apud quem Prœtus literas Bellerophonti tradit scriptas ἐν πίνακι πτυκτῷ in tabella *plicata. *Fieri solitę inducta cera, è fago, abiete, buxo, tilia siue phylira, acere, citro, ebore. quæ omnia exemplis firmare non hic locus. Vsi tamen, & charta ad hanc rem: idq; ex Martialis lemmate facilè colligas,* Chartæ epistolares. *quod nomen hodieq; Epistolæ tribuunt Hispani. Sed siue Tabella, siue Charta, paulò alia tamẽ eius quam hodie forma. Pagillę n; erant, & species minuti libelli.* Iliad. ver. 169. *Siue duplico. Lib.14.

Hinc

IVSTI LIPSII EPISTOLICA INSTITVTIO.

CAPVT I.

De nominibus varijs Epistolæ: & de forma apud veteres.

PISTOLA qui rectè, & laudabilliter scribatur, praire mihi propositum iuuentuti; sed compendio ad vsum, non ad speciem; nec vt omnia, quæ ad rem; sed quę in rem maximè, dicam.

EPISTOLÆ *Græcani cum nomen est,* Ei. 7.Ori. *ἀπὸ τοῦ ἐπιστέλλειν, quasi* Missoriam *dicas (Isidorus interpretatur* Missam*.) sed in veteri tamen Latinorum vsu: & Plautus aliquoties vsurpat, & Afranius comœdiam etiam quampiam,* Epistolam *inscripsit. Ve media Politianus, & non nemo hodie scribunt; fre i auctoritate librorum, & lapidum; in quibus crebrò sic reperias; sed nisi fallor, numquam ante vespasiani æuum. Et per Osanè rectius scripseris magisque ἀναλόγως. Alijs etiam nominibus prisci appellauere,* Literas, Tabulas, Tabellas, Codicillos. *Literas, (poetæ etiam* Literam, *) ob eminen-*

nentiam, & quia hoc genus creberrimi inter literas omnes vsus, Tabulas, Tabellas, Codicillos a materie; quia ante chartæ, & membranarum vsum (* *Isidori verba cito*) in dolatis ex ligno codicellis epistolarum colloquia scribebantur. Vnde, & portatores earum Tabellarios vocauerunt. *Quæ transscripta moneo ex Hieronymi epi. XLII. Festus eidem rei.* Tabellis *inquit* pro chartis vtebantur antiqui; quibus vltrò citroq; certiores absentes faciebant: vnde adhuc Tabellarij dicuntur; & Tabellæ missæ ab Imperatoribus. *Inde Plautus Epistolam circumscribens Pseudolo.** Li.7.O.1.

Per ceram, & lignum, *inquit*, literasque interpretes. *Et paulò post:*
Pro lignea salute vis argenteam
Remittere illi?

Eiusmodi Tabulæ Homero etiam notæ: apud quem Prœtus literas Bellerophonti tradit scriptas ἐν πίνακι πτυκτῷ in tabella *plicata. *Fieri solitę inducta cera, è fago, abiete, buxo, tilia siue phylira, acere, citro, ebore. quæ omnia exemplis firmare non hic locus. Vsi tamen, & charta adhunc rem: idq;, ex Martialis lemmate facilè colligas,* Chartæ epistolares. *quod nomen hodieq; Epistolæ tribuunt Hispani. Sed siue Tabella, siue Charta, paulò alia tamē eius quam hodie forma. Pagillę n; erant, & species minuti libelli.* Iliad. ver. 169. *Siue duplico. Lib.14.

Hinc

IVSTVS LIPSIVS FRANCISCO RAPHELENGIO

SVO S. D.

QVANDO ita vis, fiat, Ede libellum, potius quàm, vt alius alibi eum edat: quod ais te comperisse: Ego tamen non in hanc spem genui: & scis ex temporali cura ferè ante annos quatuor dictata hæc nobis, idq; in vsum captumq; saltem iuuentutis. Ijs ipsis multa vtiliter tunc interfati sumus, aut miscuimus, quæ hic non habes, illustrandæ scilicet rei aut firmandæ. Nam hæc breuia. quæ tamen ipsa, quoniam vsui etiam alijs esse posse, tu alijq; censent, age, non inuideo, communica, sed hac lege, vt omnes sciant, discentibus, non doctis; iuuenibus, non adultis, hæc à nobis scripta: nec vnquam edendi isto fine. Nam hæc talia seruabimus Dialogis *De instituenda* iuuentute. Sed vt initio dixi, quoniam vis, fiat: & tu in ãlijs magè serijs Plantianum nomen famamque propaga. Vale. 5. Kalen. Nouemb. 1590.

IV-

nentiam, & quia hoc genus creberrimi inter literas omnes vsus, Tabulas, Tabellas, Codicillos a materie; quia ante chartæ, & membranarum vsum (* *Isidori verba cito*) in dolatis ex ligno codicellis epistolarum colloquia scribebantur. Vnde, & portatores earum Tabellarios vocauerunt. *Quæ transcripta moneo ex Hieronymi epi. XLII. Festus eidem rei.* Tabellis *inquit* pro chartis vtebantur antiqui; quibus vltro citroq; certiores absentes faciebant: vnde adhuc Tabellarij dicuntur, & Tabellæ missæ ab Imperatoribus. *Inde Plautus Epistolam circumscribens Pseudolo.** Li.7.Ori.

Per ceram, & lignum, *inquit*, literasque interpretes. *Et paulò post:*

Pro lignea salute vis argenteam
Remittere illi?

Eiusmodi Tabulæ Homero etiam notæ: apud quem Prœtus literas Bellerophonti tradit scriptas ἐν πίνακι πτυκτῷ in tabella *plicata. *Fieri solitę inducta cera, è fago, abiete, buxo, tilia siue phylira, acere, citro, ebore. quæ omnia exemplis firmare non hic locus. Vsi tamen, & charta ad hanc rem: idq; ex Martialis lemmate facilè colligas,* Chartæ epistolares. *quod nomen hodieq; Epistolæ tribuunt Hispani. Sed siue Tabella, siue Charta, paulò alia tamē eius quam hodie forma. Pagellę n; erant, & species minuti libelli.* Iliad. ver. 169. *Siue duplico. Lib.14.

Hinc

*Lib. 2. ad Cæliũ epi. 13. Hinc *Ciceronis illa capies*; * Extrema pagella pupugit me tuo chirographo, * *Et* Altera
*Lib. 2 ad Brutũ. ep. 26. iam pagella procedit. *Excipio, quòd publicas literas ad S.P.Q. grandiore forma, & transuersa charta scribebant, scilicet quasi Historias. Suetonij hæc mens in * Iulio*; Primus epistolas ad
* Cap. 56. Senatum, ad paginas, & formam memorialis libelli conuertisse fertur, cùm Coss. ac Duces non nisi transuersa charta mitterent. *Cui Isidorus dat lucem*; Quædam nomina librorum apud gentiles certis modulis conficiebantur: breuiore forma, Carmina atque Epistolæ: at verò Historiæ maiore modulo scribebantur. *Et hinc * Senecam explico*; Epistola non debet sinistram manum legentis implere. *quod scilicet referendum ad angustias, & minutam libelli formam.*

*Epist. 45.

CAPVT II.

Quid sit epistola, & quæ eius pàres.

DEFINIO *autem epistolam*, *SCRIPTVM ANIMI NVNTIVM AD ABSENTES, AVT QVASI ABSENTES. Animi nuntium dixi; quia finis epistolæ duplex; aut affectui testando, aut rei significandæ. Illum, integerit Ambrosius ad Sabinum:* Epistolarum vsus est (*inquit*) vt disiun-

disiuncti locorum interuallis, adfectu adhæreamus: *Hunc alterum, Cicero ad* * *Curionem:* Hæc caussa inuenta res ipsa est, vt certiores faceremus absentes, si quid eos scire, aut nostra, aut ipsorum interesset. *Et ante eum* * *Turpilius:*

* Lib. 2.

ApudHie. Epist. 42.

Sola res est * quæ homines absentes, præsentes facit.

* Velim trāsponi, vt fiat Trochaicus: homines absentes quæ præs.

Rectè igitur dixi absentes: *sed addidi etiam* quasi absentes: *quòd interdum ea vsurpata ad præsentes. Ita Augustus* * sermones grauiores cum Liuia sua non nisi in scriptis, & libello habebat. *Et idem Iuliam suam in Amphitheatro* * admonuit scripto. *Quin mos ille sub Tiberio Principe* * etiam præsentem scripto adire. *Quem originem sumpsisse à Iulio Cæsare ex Plutarcho colligas: qui* primus (*inquit*) rationem repperit amicos per litteras conueniendi, cum coràm agendi, nec occupationes, nec magnitudo vrbis semper occasionem daret. *Atque id genus propriè* Codicillos *appellabant. Seneca ea mens epist. LVI.* Video te mi Lucilli cùm maximè, audio; adeò tecum sum, vt dubitem an incipiam non epistolas, sed codicillos tibi scribere. *Hæc definitio Epistolæ, ex qua partes præcipuas eius duas facio; Materiam, & Sermonem.*

*Suetoniū cap. xxcv.

*Macro. 2

*Tac. 6. Annal.

CA-

CAPVT III.

Materies definita, diuisa, & de præmissis Epistolæ.

ATERIAM dico REM QVÆ SVBIECTA SCRIPTIONI. Ea duplex, Solemnis, & Varians. Solemnis, QVÆ IN OMNI EPISTOLA, EADEM AVT PÆNE EADEM, ET QVASI EX FORMA RECVRRIT. Qualia sũt, Preloquiũ, & Clausula. Præloquiũ intelligo, QVOD EX RITV PREMITTITVR; vt nomina, & Salus. In Nominibus olī receptũ, vt in ipsa fronte epistolæ bina semper ponerent, Suũ, & Alienum: illo preposito, etiam ad digniorem. Cum caussa, quoniam prima legentis cogitatio, & desiderium est, scire a quo missa. etiam hoc seruatum, vt nomina nuda, nec blãdientia, aut laudantia verba, sibi alterive tribuerent. excipio, si quis in imperio, aut magistratu. Tũ. n. verbo additũ, P. Seruilius Rullus. Trib. pl. xvi. Cneo põpeio, p consuli. Aut Epithet nulla: nisi ad vnicè caros, aut domesticos. quos interdũ, Humanissimos, Optimos, Suauissimos, Suas animas appellabãt, et receptissimo uerbo, Suos. Quod postremũ interdum etiam ad leuiter notos vsurpabant, vt apud

apud Liuium: Prætores Syracuſani Marcello ſuo. *Priſci interdum: ſed labens ætas paſſim, & omnibus dedit. adeo vt Imperatorem ipſum ſanè quàm familiariter* Suum *ſalutet Plinius in magne operis præfatione, Ad hanc mente Martialis.* Lib.24. Lib.14.

Seu leuiter noto, ſeu caro miſſa ſodali,
Omnes iſta ſolet charta vocare S v o s.

Et in Plinij Iunioris epiſtolis vix aliter legas; ſicut, & Pandectarum aliquot locis. Olim iſta; ego hodie temperem ad vſum noſtri æui; & alieno ingenio interdum ſeruiam potius, quam meo. Ad doctos, probos, ſimplices ſimplicia hæc ſeruem; ad magnates aliter; nec temerè nomen meum præpoſuerim, & appellandi formula potius ſcripſerim Maxime Rex, Illuſtriſſime Princeps, Ampliſſime Domine &c. *Miſera oſtentatio ſcientiæ, quæ riſum, aut offenſam debet vtique in epiſtola, quæ tum demùm rectè ſcripta, cum videtur illi cui ſcripta. At de Salute. clarum eſt olim eam poſt ipſa Nomina adiectam; haud dubiè ex colloquiorum more, quo in occurſu ſtatim ſalutamus. Græcis ſimile; quibus χαίρειν precari in vſu fuit, aut εὖ διάγειν, quę Epicuri ſalutatio, aut εὖ πράττειν, quod diſputatiuncula quadam pręfert Plato ad Dionyſium. Horatius, non præter ſolitum Græcus, expreſſit ita;* Vide Dio. Laer. in Plat. Ep.3

Celſo gaudere, & bene rem genere Albinouano Muſa rogata refer.

Omittebant hæc interdum, & præſertim Reges, quaſi per maieſtatem. Plutarchus notat, In Phocione.

Ale-

Alexandrum, victo Dario, abstulisse ab epistolis τὸ χαίρειν, (illud saluere) exceptis quas Phocioni scribebat, quem vnum, sicut Antipatrum compellabat post Salutem dictam. *Pertinere etiam ad Præloquium videatur vetus ordiendi formula, S.V.B.E.E.V. quæ in priuatis literis frequens; in publicis perpetua, etiam posteriore æuo. Concipi solet & his notis: S.V.G.E.V. id est,* Si Vales, gaudeo, ego valeo. *Quæ apud Oppium de bello Hispaniensi lectæ, frustra turbant, & ad mutandum impellunt eruditos.*

CAPVT IV.

De ijs quæ ad finem epistolę, itemque de Signo.

A*D clausulā venio: quam appello* TERMINVM EPISTOLAE ET FINEM. *In ea hæc quinque solennia verè insunt:* 1. Valedictio. *quæ inserta pariter ex sermonis ritu, quo abeuntes alter alteri bene precamur. Expressa antiquis simplici verbo Vale. Ouidius:*

Accipe, quo semper finitur epistola verbo,
Atq; meis distent vt tua fata. Vale.

Interdum Haue, Salue *nec inde corè cùm ad iectiuncula* mi anime, mi suauissime. *Aut aliis*

verbo ad argumentū apto: Vale & veni, vince & vale. *Interdum & voto concepta*: Deum precor vt te ferueti consilia tua fortunet, &c. *quę omnia cū imitāda aut immutāda pro re & persona* II. Loci adiectio. *quæ necessaria inter absentes: nisi si de eo planè constet:* Itaque *Ciceroni crebrò omissa: & in pari caussa omittenda nobis.* III. Temporis *in quo dies semper, annos plurimum, horas interdum notatas inuenies*. IV. Subscriptio. *quæ priscis ignota: nisi fortè in literis ad Imperatores; quibus subscriptum per speciem honoris & obsequij,* * Deuotos se esse. *Nos tamen vsurpamus nec damno apud grandes aut ignotos: apud familiares vacuum videatur imò vile. V. est* Superscriptio. *quæ nobis inter legitima, veteribus rarò fortasse vsurpata. Dabant enim plerumque & mittebant per Pueros suos aut Tabellarios notos; nec aliud in exteriore epistola, quam Signum & Linum. Illud plerumque erat* * *Imago propria aut alicuius è maioribus, impressa ceræ siue cretæ. De cera notum est: decreta, venisse in hunc vsum, Cicero ostendit V* I. *in Verrem.* Signum iste animaduertit in cretula, *Et pro Flacco* Asiaticam cretam *in hac re appellat. Linum fuit, vinclum quo Epistola obligata, & cui signum ipsum impositum impreßumque Plautus*;

Cedo tuceram ac linum: age, obliga, obsigna citò. *Nec aperire epistolam fuit, nisi illo soluto: Inde apud Curtium:* At Parmenio vinculū

* Ex Dione 57. Suetonio Tib. 32. Et priscis lapid. D. N. M. Q. E. id est, Deuotus Numini Maiestati que eius.

* Siue alia aliqua. vt Augustus Sphingem signare solebat postea imagine Alexādri, postremum sua.

epistolæ soluit. *Apud Ciceronem:* Incidere linum, *& passiua vulgataq, phrasi,* Soluere epistolam. *Ferè autē signum cum eo fractum. ideoque iubebant semper ante apertionem Signa agnosci, fidei caussa. In Plautinis:*

Accipe, hem cognosce signum.

Iterum:

Cape, signum nosce.

Cicero in Catil. Ostendit tabellas Lentulo, & quæsiui cognosceretne signum? Annuit. Est verò inquam imago aui tui clarissimi viri. *Sallustius,* Perlectis literis, cum prius omnes signa sua cognouissent. *Hoc curiosè ideo: quia signo corrupto, facile & tutum negare à se scriptum. vtique cum dictassent (vt sæpè) & aliena manu esset. Ita olim nec tamen rigidè abnuo, quin aliquādo superscriptum. Plutarchus in Dione, inter plures epistolas quæ ad latæ μία δ' ἦν inquit, ἐξωθεν ἐπιγεγραμμένη, Τῷ πατρὶ παρ' Ἱππαρίνου:* Vna erat exterius inscripta, Patri ab Hipparino. *Quod pro eorum opinione fit, qui volunt ea quæ in capite ac fronte epistolarum veterum semper legimus, fuisse Tabellarij caussa in eorum dorso. Sed quidquid huius fit, nobis Superscripti vsurpanda: siue ob ignotos ignorantesque Tabellarios, siue magis ob receptissimum morem, cum quo frustra pugnemus. Quin & Titulis, eodem auctore, Vti, suadeam: sine ambitione tamen aut professa nimis adulatione. Hæc Solennis Materies epistolæ. in quam licet aduocem Epistolas totas,*

quas

quas Formales* *Suetonius appellat. Eæ de vna aliqua re, vna ac simili forma, ad plures scribuntur in negotijs publicis, inque aulis Principũ etiam hodie vsitatæ: quas ipsas* Canonicas (*nisi fallor*) * *Cassiodorus appellat.*

*In Dom. c. 13.

* Libr. 2. Var. epist. 23.

CAPVT V.

De Materie varia, eiusque sectione.

AT *Variantẽ Materiem apello, QVAE DIVERSA IN QVAQVE EPISTOLA EST: IPSA OCCASIO SCRIBENDI ET CAVSSA. Ea multiplex, nec minus latè patet quàm hæc vita. Quid enim rei diuinæ aut humanę est, quod non sermone communicamus? ergo & literis, quæ alter sermo. Sed tamen diffusam coercere his terminis posse uideor, ut omnis ea sit triplex:* Seria, Docta, Familiaris. SERIAM *dico*, quæ ad publica aut priuata pertinet, sed vberius ea tractat, & cum cura. *Id genus inter publica, sunt* Narrationes, Dissertiones, Deliberationes de statu rerum, de militia, de pace, *& his talibus. Inter priuata;* Consolationes, Admonitiones, Petitiones, Obiurgationes, Excusationes, Suasiones, Laudationes, *& vno verbo, quidquid paullò magis serio scribimus & vna in re volut figentes pedem. Quod genus sæpe incurrit, & plerũque necessario, interdum animi caussa, vsurpatur.* DOCTAM *dico*, quæ est

quæ ad ſcientiam aut ſapientiam, continet; & res non epiſtolæ, epiſtolæ veſtæ velat. *Talis triplex: aut enim* Philologa *eſt, & in amœnioribus ſtudijs occupatur; vt olim Varronis Quæſtiones Epiſtolicæ, Valgij Ruffi Quæſita per Epiſtolã. Aut* Philoſopha, *& de Natura vel Moribus agit: vt Senecæ noſtri epiſtolæ; ſed & Platonis. Aut denique* Theologa, *quæ in ſacris rebus dedita: vt ſunt Auguſtini, Hieronymi, Cypriani, Baſilij, Gregorij Vtriuſq;. Denique FAMILIARE Medico*, quæ res tangit noſtras aut circa nos, quæq; in aſſidua vita. *Ea propria & creberrima Epiſtolæ materies: & ſi verum fateri nolumus, germanæ illius una. Cui priora illa duo*, Seria, *inquã, &* Docta, *ſæpe admixta, ſed admixta variumque ei ſemper nec ſimplex argumentum.*

CAPVT VI.

De inuentione pauca & Ordine.

SATIS *de vniuerſa Materie dictum: de Inuentione & Ordine addendum aliquid eſt; ſed breuiter. Nam ad* Inuentionem *vberibus præceptis quid opus? cum ſemper ea prõpta: nec ad Epiſtolam ſcribendam veniatur niſi argumento concepto, & mente (vt ita dicam) tumente. Quod in* Familiaribus *veriſque Epiſtolis perpetuum eſt:* In Serijs *aut* Doctis *paullò aliter. quib. quomodo aggerenda aut amplificanda Materies ſit, ni-*

hil hic ego: sed Rhetorum te libri docebunt. Nec in Ordine *quidem admodum laboro: qui optimus in Epistola, neglectus aut nullus. Vt in colloquijs incuriosum quiddam & incompositũ amamus: ita hic. Adeo vt nec in Responsionibus ordine & distincte ad capita semper respondeamus: sed vt visum, atque vt hoc illud ve in mẽtem aut calamum venit. Omnino decora est hæc incuria: & magnus* *Magister rectè monuit,* Epistolas debere interdum hallucinari. *Itaque ille ipse hesitat, reuocat, turbat, miscet: nec quidquam magis curasse videtur, quàm ne quid curę præferret. Tamen in* Serijs, *non nego de Ordine paullò magis satagendum: sed ita, vt semper infra Oratoriam illam diligentiam consistas, & imitere eã, non ęques. Pręceptis cur te alliges? Vt* Imperatori *in acie certus aliquis ordo est, nec tamen vnus: sic tibi in omni materie: quam pro re, pro iudicio dispone.*

* Cicero Ad Attic.

CAPVT VII.

De Sermone, quæ de eo dicenda, & primum de Breuitate.

V*ENIO ad Sermonem: cuius caussa, fateor* Institutio *hęc suscepta. Nã de Matèrie, totum mediocris cuiusdam prudẽtię est; & vix peccatur. at in Sermone, Labor & Error est; nec corpus illud hodie crebrò cultum vidimus*

(liberè effero) decenti hac veste. Sermonẽ appello, *ELOCVTIONEM ET STILI MODVM EPISTOLAE APTVM.* Is vt talis fiat, dupliciter eum considerabo: Vniuerse & Distincte. *Vniuerse; in toto Habitu & conformatione epistolæ. Distinctè; in partibus, idest* Phrasi & verbis. *De Habitu igitur sermonis epistolici, præcipio vt quinque ista serues.* Breuitatem, Perspicuitatem, Simplicitatẽ, Venustatem, Decentiã. *Prima illa, prima mihi sermonis virtus est; adeoque epistolæ propria; vt si longior (cum Demetrio sentio) Libri iam nomen assumat, Epistolæ amictat. Cũ tã multa ea nuntiet; qui debet multis? Addo quòd vt in sermone aut fabulis, sic in Epistolis odiosa garrulitas. Quam tamẽ, quod obserues, imperitissimus quisque affectat, & loquentes ferè plurimum, qui minimum eloquentes. Et corpore tenues, veste se dilatant, sic qui ingenij aut sapientiæ inopes, diffundunt se verbis. At Breuitas mihi amata, & ijs qui sapiunt: si tum cum Iudicio ea vsurpata & Modo. Peccari enim & hic posse scio: & vt in sagitta mittenda, non minus aberrat qui citra scopum, quàm vltra iaculatur; sic in scribendo, quisquis pauciora quam pro re, aut plura dicit. Modum autem à materie specto. si Se*ria *Epistola aut* Sapiens; *diffundi paullò magis velim, & rei per se graui addi verborum aliquod pondus. Si* Familiaris, *contrahi: nec res tenues ac multas onerari lacinia sermonis. Scilicet vt vela pro magnitudine nauium: sic uerba debent esse,*

pro

pro rerum. Iudicium porrò sumo à Personis; idq; dupliciter; A Qualitate,*à* Captu.*Ab illa: ut si ad ignotos aut Magnates scribitur; vberior & flo ridior paullò epistola sit: quia stricta illa breuitas apud hos tales, non abest à contentu. Aliter, si ad amicos aut æquales. A Captu: vt si ad leuiter doctum aut acutum; si ad iuuenem, extendam tunc profectò, nec tenebras ingeniys offundam per se parum claris. Atq; id mihi in omni persona valde notat: vt illi inquam, te stilumq; tuum attemperes, quoniam caput artis, scribere accommodatè. Qui fiet igitur Sermo breuis? obseruatione tripli-ci.* Rerum, Compositionis, Verborum. Rerum; *vt superuacuum nihil admisceas, nil repetas, in primis non capita ad quæ respondes.* Compositionis, *vt structuram & periodum longiorem omnem fugias; membris vtare, & asyndetis sæpe.* Verborum, *vt lætior omnis phrasis, allegoria, imago abdicetur; parca & pura oratio sit, necessaria supellectile verborum contenta.*

Habes de Breuitate; quæ viris mihi dicta, non iuuentuti, sunto, adeo.n. hanc, ad eam non voco, vt etiam absterrea: siue quia tuto ad sumere vix potest, & Breuitatis imitatio facillissimè ætatem hanc decipit: siue quia nec vtiliter potest. & iuuenili illo breuitatis studio (sepe vidimus) aridus plerumque & exsuccus stilus euadit, nec facilè ad laudatam illam temperiem venitur, nisi initio vbertas quædam & luxuries sit, quam ætas paullatim depascat.

CAPVT VIII.

De perspicuitate, qui peccetur in eam, qui paretur.

VIRTVS altera, Perspicuitas, *de industria à me breuitati subtexta, quia periculum magnum huic ab illa. Quam ardua, quàm rara illa Breuitas, quæ non præteruolet aut res aut defraudet? in qua legentis sensus non opus sit intendi? Atqui semel hoc imbile; summum in sermone vitium esse, non solum non capi, sed etiam ægre capi. In quo peccant quidam Natura, qui ipsi obscuri & reconditi talia efferunt; plures Studio qui nihil doctum aut laudabile putant nisi reconditum, & quod fugiat vulgares mentes. Stulti; quia malè ingeniosus ille, ad quem capiendum opus est ingenio; præsertim in Epistola, quæ arbitrum aut interpretem non quærit. Clarè ergo scribito; si potes, & breuiter, sed ita, vt hoc laudis esse scias; illud necessitatis. Clarus autem sermo erit, precepto triplici; Si verba in eo propria; si vsitata: si collocata.*

CA-

CAPVT XI.

De simplicitate duplici; & ad hanc monita.

TERTIAM virtutem posui Simplicitatem; intellectu duplici, quia, & in Stilo eam exigo, & in mente. De Stilo; certum, & veterum exemplo testatum est, simplicem eum esse debere, sine cura, sine cultu; simillimum cottidiano sermoni. Itaque Demetrius, vt Dialogum, Epistolam scribi vult, & ipse Cicero, texi eam quotidianis verbis. Seneca apposite: Qualis sermo meus esset, si vna sederemus aut ambularemus, illaboratus, & facilis: tales volo esse epistolas meas. Quod feminas ornare dicitur, non ornari; hoc epistolam, quam sequi decor debet, non ab ea aut in ea affectari. At de mente; ita intelligo; vt simplex quiddam & ingenuum in tota scriptione eluceat, & aperiat candorem quendam liberæ mentis. Nulla enim ex re magis natura cuiusque & certa indoles elucet (Demetrio verè scriptum) quam ex epistola. Itaque optima ea tibi repræsentanda; & in primis illi ad quem scribis, amica, vt inquam lenium affectuum & beneuolentiæ illud, vt sic dicam saccharum, inspergatur; fiatq; delectabilis. & ad legentis gustum. Quo in genere Cicero vnicus, & vnicè imitandus. Præceptis enim

enim alijs res non continetur. Cautionem addo siue exceptionem: pro re interdum epistolam assurgere, & paulò studiosius scribi (vt in Serijs:) sed tamen ita, vt simplicitatem totam non exuat; & ornamenta interdum habeat, lenocinia numquam. Nam illæ quæ ad pompam & ostentationem ingenij scriptæ (quales Philostrati, & Phalaridis, item Synesii & Plinij nonnullæ) nescio an tueri nomen veræ epistolæ possint apud giudices veros.

CAPVT X.

Iunctim de Venustate, & Decentia.

R*ELIQVÆ mihi duæ virtutes* Venustas *&* Decentia: *etsi vix reliquæ. Vtraq; enim eiusmodi, vt admonere de ea breuiter possim, non docere. Illa ab ingenio tota est; hæc à iudicio: quorum vtrumq; spernit ligari præceptorum his vinculis.* Venustatem *appello;* cum sermo totus alacer, viuus, erectus est, & allicientem quandam gratiam Veneremque præfert. *Quod natura ferè dat: non nihil tamen & duplex hæc monitio. Primùm vt Adagia Allusionesq; ad dicta aut facta vetera, versiculos aut argutas sententias vtriusq; linguæ interdum immisceas. Secundùm, vt iocis salibusq; opportunè condias, quos animam & vitam epistolæ esse, non fugiam dicere.*

At Decentiam *intelligo; id quod Græci* τὸ πρέπον: *quæ tum in Epistola, cum omnia aptè, & conuenienter scripta. Quod fiet aspectu duplici.* Personæ & Reip. Personæ, *dupliciter: si tuam respicis, & eius ad quem scribis:* Rei *autem, simpliciter: Vt omnia pro argumento: & sententiarum phrasiumque vestis apta sit corpori rerum. Magna hæc, sed occulta virtus; nec immeritò *Cicero monuit*, vt in vita sic in oratione, nihil difficilius esse, quàm quid deceat, videre. *Nec verba hic perdam: quia scio Iudicij totam hanc rem esse, quod à Deo & à natura pete, non ab Arte.* * In Orat. ad Brutũ.

CAPVT XI.

Ad Sermonem distinctè transitum, eum parari imitatione: ad hanc tria præcepta, & primum de ijs qui, & quando, legendi.

D*IXI Vniuersè de Sermone: magis distinctè ad partes eius transeo*, Phrasim & Verba. *Illam appello, VOCES DVAS AVT PLVRES IN SENTENTIA IVNCTAS: Hæc, VOCES IPSAS SINGVLAS. In illis* Elegantia & Nitor *requiritur: in his* Latinitas & Proprietas. *Ea omnia hodie, vel ex* Auditu *haurienda sunt; vel ex* Lectione. *Ex illo leuiter; quia nec adhærent audita animis,*

animis, æque ac lecta: nec est ferè vt optima audiãtur, quia & rarus Latinus sermo & pauci ea cura loquuntur quia scribunt. Itaque doctissimi ac disertissimi, sæpe in sermone alij; nec temerè exemplum vidimus aut videbimus eloquentiæ, quam formauit Auditio sola. Lectio igitur magis tuta, magis utilis: sic tamẽ, ut Imitatio ei adiũcta sit: sine qua languida hæc, imò vana. Imitationẽ dico, sermonis nostri ad sermonẽ veterẽ, aptã cõformationẽ & stilo expressam. A qua (vno uerbo dicã) spes omnis crescendi huic segeti Phrasium & Verborum. Nam ars alia, quidquid conentur, non magis disertos fecerit, quàm vates somnium in Parnasso. De illa igitur cum cura & ad vsum dicam; & quidẽ hæc tria, Quos & Quãdo legas: Quid & è quibus seligas: Quid exprimas & quid vites. *In primo, vtinam ea copia scriptorũ hodie, vt iure ambigua haberi hæc lis possit. Pauci relicti veteres; quis controuertet quin ij legendi omnes sint? nisi fortè nuper aliquot Itali, qui in arctam redactam eloquentiam, concluserunt finibus tantùm Tullianæ lectionis. O vani & fastidiosi; non solùm præter mentem magistrorum veterum, sed præter rationem præterque vsum. Quos nunc non refello; & adhæsisse olim me scio paullo iuuenilius, donec repressit & reuocauit maturioris iudicij frenum. Tu mecum, omnes legendos, imitandosq; tibi certò statue; non simul tamẽ aut omni æuo. Discrimen aliquod temporum est, quod vtiliter enotabo. Est* Puerilis *quædam & prima*

Imita-

Imitatio, est Crescens, *est,* Adulta: *In illa prima, Italorum hæresis mihi placeat; & aliquamdiu Cicero non præcipuus solùm legatur, sed solus. Cui fini? vt corpus scilicet illud & contextus orationis primùm serio formetur vno quodam habitu, & æquabili sermonis filo. Nescio an idem censerem si Caluus, Celius, Brutus, Cæsar, & alij è classe Oratorum exstarent. Sed, vt hodie res est, quis præter Tullium periodos, membra, numeros, & continuatam illam orationis seriem nobis suggesserit? A qua, me quidem iudice, necessario initium faciendum iuuentuti. Vt pictor cum tabulam accepit, primùm hominem totum delineat; colores mox aptos quærit, & addit cuique parti; sic meus* Imitator, *corpus eloquentiæ suæ formet, pigmenta deinde variè conquirat. Nisi facit, (crede iuuentus, aut sero credes;) hiulca semper, incomposita, & è varijs varia quædam stili forma gignetur, nec satis sibi constans; quotidie video; & peccati caussam non ignoro. Cicero igitur primus primas teneat; & teneat solus. Sed quamdiu? pro ingenijs tempus definiam: in melliore aliquo annum; in duriore, alterum etiam annum. Et addo non inutiliter, sub hanc ipsam curam, Manutij epistolas, Sadoleti, Bembi, Bunelli, atque in primis Longolli nostri, legi posse, non quia ipsi (liberè dicam) valde probi; sed quia puerili quodam affectu Ciceronis illam orbitam anxio pede presserunt; ideòque per eorum vestigia tutior &*

faci-

facilior tibi cursus. At in Crescentem & Iuuenilem *Imitationem alios admitto : sed successu tamen; nec vt saltu pergas, sed per quosdam velut gradus. Itaque meo consilio, & eos hic primum adeas qui à Cicerone minimum abeunt, & qui copia, suauitate, fluxu dictionis referant beatam illam facilemque naturam. Qualis Fabius inprimis, & nonnihil Q. Curtius, Velleius, Liuius, Cæsar : similiores futuri, nisi retinuißet & stitisset alia species argumenti. Hos igitur tunc lege, sed leuiter : at cum omni studio Plautum & Terentium; qui semel corpore illo Sermonis & tamquam ædificij forma constituta, vtilissimè adhibebuntur ad poliendas omnes partes. Verborum Proprietas à quibus petatur melius? à quibus Phrasium ille nitor Atticus? Iam venus, & lepor & comitas à quibus vberius hauriatur, quam à meo comico? Plautum enim hic solum intelligo; & præpono (nec impono : quia ex animo ita sentio) omnibus, qui in Latio aut Græcia imbuerunt chartaceum hoc æquor. Hi ad Epistolam (de Orationibus enim aliter censeo) & familiarem scriptionem imprimis apti : quia reuera epistola quid aliud, quàm cottidiana dissertatio? vt non errarit Artemo apud Demetrium, qui censet eodem modo Dialogum & Epistolam scribi. Et Plinius ab eadem caussa, epistolas matronæ cuiusdam dilaudans, cum Plauto & Terentio metro solutis eas componit. Quin ipsum Plinium, in secunda hac classe iure colloco, tersum, acu-*

tum, nitidum; sed non sine delicijs molliculum interdum, & parum virum. Cui comitem nouum do, sed maiorem nouis, Etruscum illum Angelum, qui (nisi quòd affectatæ interdum & quæsitæ in eo argutię) cum illis ipsis priscis pari passu decurrere posse videatur Epistolarem hunc campum. Hoc velut tirocinij biennium sit; quo manus hæc stili coercenda nonnihil intra puram togam, cui iam deinceps in Adulta *Imitatione liberè permittum exserat se & vagetur per scriptorum omne genus. Legat, videat, & flores ex omni prato carpat ad Eloquentiæ hanc corollam. Sed imprimis suadeam Sallustium, Senecam, Tacitum, & id genus breuium subtiliumq́; scriptorum iam legi, quorum acuta quasi falce luxuries illa paullisper recidatur; fiatq; oratio stricta, fortis, & verè virilis.*

Finij de parte prima; nisi quòd leuiter addo, perutile futurum eumdem illum Ciceronem legi cotidie & relegi; vespertinis præsertim horis, & si opportunitas feret, sub ipsum somni tempus. Mens tunc nescio quomodo melius arripit, retinet, & concoquit per quietem. Tenta, reperies in leui monito non leue momentum.

CA-

CAPVT XII.

De Exceptis, quo ordine ea instituenda, & à quibus singula carpenda.

QVID seligas & A quibus, *partem feci alteram, de qua etsi exemplis dicere facilius possem, quàm scriptis; tamen breuiter hęc habe. Lectionem ipsam non sufficere, ne repetitam quidem; imo nec in fœlicissima memoria: sed opus esse* Excerptis *quibusdam &* Notis *rerum verborumq; singularium, quas imitemur: quæ Excerpta Memorialibus libellis, tamquam ærario, contineri velim, Vnde sermonis illæ opes per tempus, & ad vsum promantur. Fieri autem libellos triplices: vnum, quem* Formularum *dixerim; alterum, quem* Ornamentorum; *tertium, quem* Dictionis. *Duo illi ad sermonem vniuersum magis pertineant; tertius ad distinctum. In primo, Formulæ mihi duplices:* Ad contextum *istę* Ordiendi, Narrandi, Continuandi, Transeundi, *Abrumpendi, Claudendi; Ad Materiem, istæ; Rogandi, Gratias agendi, Operam offerendi, Laudandi, Vituperandi, Asseuerandi; & quicquid istarum rerum communium est, quæ in epistolam creberrimè incurrunt. Secundus, Ornamentorum liber est. in quo distinctè, & per capita collocauerim hæc; Similitudines, Allegorias, Imagines, Acutiora dicta, Sententias,*

tias, & *si qua eiusmodi illustria lumina sermonis.* *Tertius,* Dictionis. *quā diuido in partes*, Phrasium, & Verborum. *Phrases quidem enotari velim, quæcunque insigniores, aut nitidiores occurrent: Verba, quæcunque rara, noua, aut nouo sensu siue flexu vsurpata. In Phrasibus dispositionem non video; nisi quod seorsim eas poni velim, pro discrimine scriptorum: Tullij solas, Plauti & Terentij solas, Historicorum solas: quod quisque pro iudicio suo, aut industria facito. In Verbis ordinem solum seruem Alphabeti. Hæc sunt quæ seligi velim. Sed à quibus? non enim promiscuè ab omnibus: sed ad iudicium paucis tibi sic præibo.* Formularum *liber à Cicerone maximè compleatur: addo Plinium, Politianum, aut si quid aliunde transferre, aut aurire poteris opportunè.* Ornamentorum, *à Cicerone, Fabio, Plinio, Historicis, Seneca; etiam à Græcis, & in primis Plutarcho.* Phrasium *exempla à Cicerone maximè, & Comicis petantur: nonnihil ab Historicis, atque etiam ab alijs quos non attigi, Varrone, A. Gellio, Suetonio, Iurisconsultis imò, & interdum Appuleio.* Verborum, *vno verbo, ab omnibus nec inutiliter etiam à Grammaticis, & Glossarijs antiquis.*

CAPVT XIII.

De Expreſſione, & formatione Stili, per tria genera Imitationum.

TERTIVM illud vtiliſſimũ ſequitur, Quid exprimas, & quid vites. Fruſtra enim priora illa duo, ſi non iſtud: nec lectio, aut ſelectio adiuuerint, ſine proba expreſſione. Ea, vt talis ſit, per triplicem Imitationem diſtinctè te ducam, & quid ſequare vnaquaque dicam, & quid vites. In puerili, duo hæc tibi propone. Primo, vt formulas imprimis, & communia illa contextus totius imitere: ſecundò, vt ductum, numeros, lineamenta, & faciem Tullianæ orationis. Et imitare, non induſtriè ſolùm, ſed pæuè adfectatè, & cupidè; ſic inquam, vt color quæſitus & fucus appareat, imò & furtum. Vt pueros nihil pudet, cum ſcribere diſcunt, per ſingulos literarum apices alie na manu duci: non item hic te. Clauſulas, membra, & periodi cuiuſpiam partem cum venia ſæpe inſeres, & centonem è Tulii purpura contexes, paullò poſt daturus tuam. Exercitii genus quod olim in Germania huic rei propoſui, dicere operæpretiũ habeo, etſi non dictare. Fuit tale. Hæc ſeque re: quid fugies? nihil, niſi ea quæ Grãmatici vitãt.

At in Creſcente, creſcat mihi paulliſper iudicium, & ſeruari præcipiam hæc tria. Primum, vt in furtis iam verecundior ſis, non enim vltra decet. Secundum, vt in formulis exprimendis remiſſior:

missibr: non enim vltra opus. Sicut digiti in cithara ægrè, & cum intentione initio ponuntur, ijdem postea ad chordas, & numeros sponte veniunt: sic mens istis paullum assuefacta. Tertium, vt Phrases, & verba meliora vndique assumas; & formes, vt si dicam, cutem illam orationis tuæ externam. Atque hæc sanè præcipua hic cura. quid vitandum? vitium aguatum Verborum delectui, nimia asperitas, aut antiquitas. Quod in Comicis imitandis præcipue mihi caue, & ne quid aut sordidum ab ijs dictio tua trahat, aut obsoletum. Nam vt imperiti pictores in facie exprimẽda, rugam, næuum, verrucam facilè imitantur: indolẽ negligunt, & ipsum vultum: sic sæpe adolescentes o rara aut exstantia verba excerpunt, ingenium omittunt, & genium dictionis. Quæ autem verba sordida? quæ iacent, repunt, è fæce vulgi, & triuijs sumpta, nec nisi iudicio discernenda. Quæ obsoleta? notæ duplici, Natura, & Opinione. Illa dixerim, quæ reuera talia sunt: hæc, quæ sensu duntaxat Vulgi. Nam hodie ita inualuit, ut quicquid ignotum, nec tritum auribus imperitorum, obsoletum censeatur; quamquam ab optimis auctoribus petitum, & ab optimo illo æuo. Priora igitur, aut planè vitabis, aut non nisi cum excusatione, & in terfaciuncula vteris: ista etiam appetes, & intexes sermoni tuo tãquam gemmas. De quo toto genere, opportunius monebo, & instruam per exempla. Superest Imitatio vltima, siue virilis: in qua hoc præcipio, non tam exteriorem illum ornatum

spectari debere, quam virtutes, & cultum internum: id est figuras. Imagines, Acumina, & ea quæ appellaui Ornamenta. In quo vna cautio, vt cum oratio perfici iam incipiat, & summa illi manus imponi, κακοζηλία vitetur, & affectatio, infelix sane vitium; & quod obrepit specie virtutis. Ea est, nimium cultus studiũ, & sine modo. Quod per te ægre videas, aut vites: felix cui doctor hic aliquis, aut monitor amicus.

Hæc dictanda mihi nunc super Epistolis censui: cum fructu nonnullo eorum, spero, qui audierunt; vereor, vt exiguo, qui tantum legent.

ACA-

ACADEMIA TVRNONIA SOCIETATIS IESV.

IVSTO LVDOVICO TVRNONIO, COMITI ROSSILIONAEO, S.D.

VLTI cùm ad literas animum adiecissent; Iuste clarissimum studiorum nostrorum decus, ac lumen, aliquot de conscribendis epistolis libellos in lucem ediderunt; quorum nec operum, & laborum profectò nec suscepti negotij consilium improbamus. Illos enim promouendę rei literarię studio impulsos, optimò sanè consilio, quod esset studiosorum emolumento casurum aggressos esse arbitramur. Qui vtinā ita rem confecissent, vt absolutissimos scribendarum literarum artifices illos haberemus. Nam & deterruissent nos a scribendo, & iādudū adolescentes fructū ex eo labore ampliorē percepissent. Sed enim nobis esse aliquid videtur, quod in eorum scriptis desideres, quo minus idonea satis esse videantur, quæ in scholis adolescentib. explicari possint. Quod quidē tu te facile perspicies, si aliquid operæ in illis uolue

disponere volueris. Veruntamen gratia illis agẽda, quod scripserunt: Venia danda, quod perfectè omnia non tradiderunt. Quippe ab inueniẽdi principibus, & primis artium scriptoribus non omnia exspectanda sunt, neque quisquam tam perspicaci, tamque solerti est ingenio, vt lustrare vnus omnia possit. Sua enim etiam artibus rudimenta, & incunabula fingimus, ita vt adolescunt hominum more, & multorum celebratæ studijs, tanquã annis capiant incrementa. Quòd si non ab initio ad omnem laudem emerserunt artes: sed cum eas colerent homines, dolatæ primum, deinde politæ, ad extremum admirationi esse cœperunt: nonne optã dum nobis, & enitendum fuit, vt ars epistolarum scribendarum, si minus numeris omnibus absoluta, saltem limatior paullò, & politior per nos in lucem prodiret. Nam præterquam quod nostrũ munus est, nihil non moliri, quod ad virtutis, & literarum amplitudinem pertineat: hortabatur etiam iuuentutis in hac Turnonia Academia, et in celeberrimis Galliæ ciuitatibus nobis quæsita vtilitas. Accedit eodem litterarum pernecessarius vsus, vt minore iactura sæpenumero aqua, et igne, quàm epistola, & literis, hominum vita caritura videatur. Quid est enim, quod hominum inter homines societatem communionemque amicitiæ vinculo contineat, præter literas, quæ fidissimæ sunt animorum nuntiæ, atque interpretes? Sine quibus, non dico cum paucis familiaritas, sed cum nemine commercium nullum intercederet. Nunc autem

autem literarum beneficio cum absentibus absentes loquimur; nostrumque negotium longissimo terrarum interuallo dissiti, perinde, ac si corã, & præsentes adessemus agimus. Quid autem potest excogitari turpius, quam quod crebrò necessarióque facias, id insulsè, vitiosè, rusticè facere? quorsum hæc? non vt ambigentes, qui nulli sunt, confirmemus. Nam cum cupidissime quisque sectetur, quod expedit, suum quemque cõmodum satis hortatur, vt vel se oderit ipse, vel à scribendarũ literarum doctrina subsidiũ paret. Quorsum igitur? vt tibi persuasum sit, Iuste, singulare literarum præsidium hoc Academiæ tuæ munusculum, quãuis te tuaq; sapientia sit indignum, esse tamen apud te, in aliquo numero oportere: & si obseruantiam in te nostram ponderas maximo. Licet enim impar sapientia, eruditione minus dignitate tua longè sit inferius: est tamen ætati, quam maximè respeximus, consentaneum. Quod si nostras elucubrationes ad doctrinæ tuæ magnitudinem dimensi essemus, æternum iure quidem silentium nobis imperassemus. Ita enim in artium studijs liberalissimis es, doctrinisque versatus, vt in omni scientia atque virtute, ornatissimum Galliæ lumẽ splẽdescas. Et certè maiores natu, qui ad eandem ingenii gloriam multos annos contenderunt ea eminus videre non potuerunt, quæ tu in tenera ætate, in maximis reipubl. occupationibus, inque bellorum ciuilium dissensione adeptus es. Palã est quasis Latini sermonis elegantia præditus; in ore, at-

quæ in oculis toti Galliæ est, quam fœliciter, dum Græca cum Latinis coniungis, Græcorum facundiam ad nos transtuleris, & lepores illos Atticos, illos Athenarum flores, illos, inquam, Atticæ eloquentiæ thesauros reclusеris, & si per te id dicere licet, compilaris. Eruditionem comitata virtus est, vel potius antecessit, qua tu te non aliter, quam auro, & gemmis, quæ purpureis vestibus intexi solent, omnibus congestis ornamentis magnificè instruxisti. Eadem literarum hanc inusitatam scientiam vt aliquando reipub. emolumẽto esse possit, eadem mores; eadem, nè percenseam singula, omnes vitæ partes, tanquam lapillis ornasti, distinxisti, illustrasti. Facis scilicet quod, & te est, & laudatissimo, religiosissimoque Francisco Cardinali Turnonio magno auunculo tuo, quodque integerrimo nobilissimoque patre, & quod fortissimo atque generosissimo fratre dignum. Sed non huc delapsi sumus, vt tuas laudes, & eorum: qui tibi amandi, nobis colendi sunt, longè lateque fusas colligamus. Quod & ante sæpius fecimus, & posthac sæpissimè facturi sumus. Tantum tuam humanitatem obtestamur, vt hoc obseruantiæ nostræ pignus apud te deponere liceat. Quod si tu suauissimè Mæcenas, qua soles omnia comitate complecteris, spe ducimur fore, vt dum tibi annorum fiet accessio, nobis quoque animus ad maiora audendum, & ad conandum, facultas accrescat. Vale. Turnoni, Nonis Septembris.

AV-

AVCTOR CANDIDO LECTORIS.

CVM incredibili quodam, amice Lector, adolescentes non solùm pietate, sed etiam bonis artibus, & disciplinis instituendi studio teneamur: illud etiam vehementer optamus, vt illi breuissimo tempore, viaq; commodissima fructum ex literis vberrimum percipere possint. Quod cum ita sit, non modò in docendi via optimum quodq; quod sequamur deligere, sed eos etiam autores, qui adolescentibus maximè vtiles videantur in scholis nostris exponere solemus. Quoniam autem duo genera autorum præleguntur, vtilitas in ijs, qui alicuius rei præcepta dent, quatuor his rebus potissimè cernitur, breuitate, perspicuitate, ordine, & genere dicendi. Præcepta enim si nimia sint, ingenia obruunt puerorum: si obscura, non intelliguntur; si perturbata, & confusa, odiosa sunt: si autem inde absit incorrupta Latini sermonis integritas, quantum obsecro ex ea re detrimenti in misellos redundabit?

Quæ certè omnia cùm nostra Societas intenta mentis acie contemplata esset, id mihi negotij dedit, ut præcepta de cõponendis epistolis conscriberẽ, quæ vtiliter, & cõmodè studiosæ iuuẽtuti pro-

pone-

poneretur. Quod quidẽ suscepi non inuitus, præsertim cùm præpositorum voluntati repugnare sine graui scelere non liceret. Ad id autem conficiendũ quantũ contulerim diligẽtiæ, tu ipse videris. In eo certè elaboraui, ut preceptiones breues essẽt, ut dilucidæ, vt ordine optimo distributæ, & quod eius fieri potest, elegantes, & latinæ. Ita .n. sperabam fore, vt breui artẽ epistolarum scribendarum adolescentes perdiscerent : ex cuius ignoratione illud accidit plærisq; , vt literas illiteratissimas, etiam mediocriter literati cõscribant. Qua in re Ciceronem maximè imitandum censui: quippe qui optimus in hoc genere dux, & magister sit habendus.

Propterea aliquot eius epistolas, quæ præceptis propositis responderunt , ipsis tanquam exempla subiecit vt viderẽt omnes, quomodo illum in exercendis præceptis imitarentur. In ijs autem epistolis seligendis in consilium adhibui, cùm alios de literis benè meritos , tum etiam Paulum Manutiũ singularis doctrinæ virum: cuius scholia breuissima in epistolas Ciceronis familiares cõscripta nuper exierunt . Nolui enim quorundam hominum iudicio temere acquiescere : ne incerta pro certis falsa pro veris amplectenda proponerentur . Quo in negotio cùm essem occupatus , omnes propemodum Ciceronis familiares epistolas , quinetiã eas, quę Attico scriptæ sunt , prænolutaui. Quæ autẽ in ipso libelli principio noua fortasse quibusdam videri potuissent, ac proinde repudianda , certissimis autoritatibus in margine adscriptis ea confir-

maui

mani, ne vllus cuiquam omnino dubitandi locus relinqueretur. Sic enim homines nunc sunt, vt alteri non facilè fidem sint habituri, qui quæ in hoc genere noua, vel scribat, vel loquatur, grauis alicuius viri testimonio non probarit. Quod autem ad numeros attinet, quibus citãdis M. Tullij locis usum sum, nõ modo libros iudicare volui, è quibus de põta illa sũt, quæ numeris marginũ respõdent, sed etiam paginarum locos certis numeris demonstrare, vt & certiora essent quæ dicuntur, & omnia facilius citiusq; inuenirentur, itaq; eo numero, qui librum non indicet, scito paginæ indicare partem, in qua sit idem notatus numerus, idque in codicibus iampridem Lutetię in folio excusis: qui in binos tomos diuisi Ciceronis opera complectuntur: Hæc sunt, amice Lector, quæ tibi ante significanda duxi, quam ad ipsius operis lectionẽ aggrederere, quæ vt amicissimè à nobis scripta sunt, sic ea tu quoq; accipias magnopere rogamus. Vale. In collegio Turnonio, Non. Septembris, anno à Christo nato 1571.

Πρός τον. σπουδαίον νεανίσκιν.

Ω νέος, ἆρα ποθεῖ; μαθέειν τὰ γράμματα γράψαι.
Γραμμάτιον χεοσὶν τοῦ τ' ἀνέλιτ]α κάμας.
Συλλήβδlω γὰρ πάντα σχεδον, φανερῶς τε διδάσκει.
Πάντα λόγω καθαρῶ, πάντα ἐπισολάδlω.
Πάντα λέγω ἅπερ ἐς τὸ γράφει τα γράμματα τείνει.
Νύκτ' ἄρα, βὶ ἦμαρ τlὼ δ' ἀνέλιτ]ε βίβλον.

Autor

Autor ad Censorem.

Hæc tibi fortè minus quæ sunt mihi scripta probantur
Crediderim: haud cuiuis quidq; placere potest.
Si malè scripta leges quædam, te parcere par est:
Et nos esse homines te meminisse decet.
Numinis hic laudem quæro, fructumq; iuuentæ,
Hæc duo si scriptis consequar, esto satis.

DE RATIONE CONSCRIBENDI EPISTOLA, BREVISSIMÆ, ATQVE VTILISSIMÆ *Præceptiones.*

Propositio generalis totius libri.

N a omnibus, quæ ratione docentur, & via, primùm constituendum est, quid quidq; sit: atque inuolutæ rei notitia definiendo aperiēda est: siquidem definitio, est oratio, quæ quid sit id de quo agitur, ostendit quam breuissimè. Tum explicato genere cuiusque rei, videndum est quæ sint eius generis, siue formæ, siue partes, ut in eas tribuatur omnis oratio. Placet igitur quoniam disputatio omnis de ratione conscribendi epistolas futura est, ante definire quid sit epistola; quam de varijs eius formis, & generibus disserere. Quibus expositis, reliqua deinceps, quæ ad institutum pertinebunt, quàm breuissimè poterimus persequemur.

a Cicer. in Orat. ad Brutū. 63. & initio l. 1. off. n. 11

Quid

Quid sit epistola, & vnde sit dicta.

b Libanius & Cic. Ph 2. nu. 34. et li. epist. ad Attic. epist. 2. & lib. 1. epi. ad Q. Frat. ep. 1. sub fin. c Cic. li. 1. epist fam. epi. 7.

AC b Epistolam quidem sic definimus, vt sit absentis cum absente mandatum scripti; colloquium de his rebus, quas alter alteri notas esse velit. c Fit enim sæpenumero, vt, quoniam interuallo locorum, & temporum disiuncti sumus, per literas cum absentibus colloquamur. Epistola autem, quia mitti soleat ad absentes, ita est nominata. Nam ἐπιστέλλειν vnde ea vox ducta est, mittere significat.

Cur inuenta epistola, quidque sit eius proprium.

d Cic. li. 2. epist. fam. epi. 3. e Cic. li. 1. epist. ad Q. Fra. ep. sub fin. 56.

EPistola d inuenta, vt certiores faceremus absentes, si quid esset, quod eos scire, aut nostra, aut ipsorum interesset. e Eius proprium illud est, vt is ad quem scribitur, de his rebus, quas ignorat, certior fiat.

Tria esse genera epistolarum, ad quæ cætera reuocentur.

f Cic. li 2. epist. fam. epi. 3.

TRIA sunt genera epistolarum: deliberatiuum, iudiciale, demonstratiuum. Nam tametsi multa esse a f M. Tullio dicuntur: tamen è tribus his tanquam fontibus omnia duci facilè perspiciet, qui hæc præcepta studiosè lectitarit. Quippe de-

pe deliberatiuo genere suadem⁹, vel dissuademus hortamur, vel dehortamur, petimus, vel cōmendamus, consolamur, vel monemus, conciliamus, vel reconciliamus: & si quid est aliud, quod ad deliberationem referri possit. Iudiciali accusamus, aut defendimus, querimur, aut expostulamus, exprobramus, aut comminamur, purgamus, aut inuehimur, deprecamur, denique aut aliud quiduis facimus, quod in hoc genus cadere potest. Demonstratiuo genere cætera omnia complectimur, quæ ad genus deliberatiuum, vel iudiciale deflecti commodè non possunt. At enim M. Tullius dissidere ab hac partitione videtur: quia tria epistolarum genera ab his quę proposuimus diuersa g constituit. Vnum, quo certiores facimus absentes si quid est, quod eos scire, aut nostra, aut ipsorum intersit: alterum familiare, & iocosum: tertium seuerum, & graue. Quamobrem, aut sex prima epistolarum genera sint necesse est: aut tria quidem, sed illa potius quæ videntur à M. Tull. constituta. * Non est hic nodus, quem soluere difficile sit. Nam primum illud, quo absentes facimus certiores, est vnum, & simplex, nec formas vllas habet sibi subiectas, diciturq; nuntiatorium, siue narratorium, & ad genus demonstratiuum referri debet, ut infra ostendemus. At secūdum genus quod seuerum, & graue appellat Cicero, qualitatē quādam significat, quæ varias literarum formas efficere potest. Nam, & suasoria epistola, & dissuasoria, & petitoria, & aliæ permultæ species, si argumen-

g li. 2. epi. fa. epist. 4.

* quam no stra.

gumentũ earum graue sit, seueræ, & graues esse possunt. Neq; aliter genus aliquod epistolæ graue, & seuerum dicitur, quam apud h Rhetores genus causę, dubium, humile, turpe, vel honestum dici solet. De iocoso, & familiari genere idem planè dici, quod de seuero potest, vt qualitatem significet multis generibus communem. Præterea cum M. Tullius multa epistolarum genera esse dixisset, ex illis multis trium illorum fecit mentionem, quibus ipse frequenter soleret vti: & sibi deeße in eis argumentum scribendi ostendit: non ante vt fontes constituit, è quibus omnes literarum riuuli deriuentur. Tot ergo sint epistolarum genera, quot initio dixi: formæ plures generum singulorum: de quibus nobis ex ordine dicendum est. Quanquam nihil attinet omnium formarum meminisse, quod propè immensum foret: satis.n.erit, res potissimùm, quæ sunt insigniores, quæ ve crebrius vsurpantur, in medium proferamus. Atque de genere primo primùm, si placet disputemus.

h Autor ad Heren. li.4 & Ci. l.1. de Inu. num. 19.

DE DELIBERATIVI GENERIS EPISTOLIS.

Deliberatiuum genus caussę apud Rhetores dicitur, quod in consilio dando positum est, idq; suasionẽ, & dissuasionẽ cõplectitur. Huius generis quoniam affines sunt, plæræq; literarum formæ: primum genus epistolarum, ad quod illæ omnes

nes

tes referrentur, deliberatiuum aptè censuimus nominandum. Cum igitur in suasoria epistola, dissuasoria, hortatoria, dehortatoria, consolatoria, petitoria, comendatitia, monitoria, conciliatoria, suadendo, vel dissuadendo semper consilium detur, consequens est, vt vnaquæque harum formarum ad illud sit reuocanda. Has autem epistolarum formas propositæ breuitatis memores singulatim tractemus.

De suasoria epistola.

AC primùm quidem de suasoria epistola præcepta dentur: in qua hæc ferè sunt obseruanda: Principio, si res postulabit, captanda paucis erit beneuolentia: quod queadmodum fieri conueniat, deinceps monstrabimus. Deinde narratio subijcieda, in qua oïa ad suadendum accommodabimus, & quasi semina quadã argumentorũ dispergemus. Tertio loco id quod suadere volumus, cum amplificatione quadam est proponendum, adiecta etiam, prout res exigere videbitur, diuisione. Hic confutatio succedet: qua id statim in principio refellamus, quod vehementer nobis aduersari videatur: vel si commodius id futurum putes, confirmationi erit subiungenda: vel certè, vt quidque inciderit, ita illud confutari oportebit. Deinde rationem vnam, vel plures subdere opus erit, & suæ rationibus confirmationes. Rem verò ipsam locupletabimus exemplo, autoritate, prouerbio, senten-

Partes epistolæ suasoriæ. Exordiũ. Narratio. Propositio. Diuisio. Confutatio. Confirmatio.

tia, & simili, dissimili, contrario. Quæ ita miscebimus inter se, ac temperabimus, ut nunc a ratione ad simile, à simili ad exemplum, ab exemplo rursus ad rationem, vel eandem alijs verbis vestitā, vel certè diuersam, veniamus. Item autoritati, sententiæque rationem conuenit subiicere. In tanta autem varietate expolitionem a & collectionē Rhetoricam prudenter intexemus. Verùm intelligat studiosus ad vnam propositionem confirmandam plures rationes afferri posse, & vnamquāq; rationem pluribus confirmationibus posse muniri: itemq; ad confirmandas singulas, plures expolitiones posse adhiberi. Sed quemadmodum rationes propositionibus breuitatis causa interdum admiscentur, ita confirmatio rationi, confirmationi expolitio intercedit. In hoc etiam genere laudem, spem, exspectationem, quæ cohortationis propria sunt, rectè adhibebimus. Ab his enim omnibus stimulandi rationes petuntur: quibus in epilogis vti solemus. Atque hæc quidem sit epistolæ suasoriæ componendæ ratio: nunc, si pauca separatim de rationum, & confirmationum inuentione dixerimus, ad alias epistolarum species veniemus.

a Collectio dicitura nonnullis id argumētationis genus, de quo Autor ad Herennium li. 2. disputat. 61.

Epilogus qd ex adhortatione cōsiet.

a Quintil. li. 3. cap 3. Legendus Ci. li 2. de Inuēt. prope extremū, & autor ad Herē. in pri. lib. 3.

De rationum inuentione.

Sumendæ sunt rationes ab his potissimum locis honesto, vtili, necessario, tuto, iucundo, facili, nec non ab eo, quod Græci δυνατὸν, è Latinis quidā a possibile nominauit. Honestum dicitur, quod

sua

sua. Vt ac natura laudabile est, & propter se expetendum. Huic subijciuntur omnes virtutes quæq; legimus sacris, & prophanis, & exemplis bonorũ ac natura sunt commendata. Eodem fama & infamia referuntur, quæ plurimum in deliberando valent. Vtile est, quod non propter se, sed propter fructum, & commodum expetitur. Vtilitas autem in conseruandis, & comparandis bonis, atque in ijs euitandis, quæ his contraria sunt, consistit. Bonorum quædam sunt animi, vt docilitas, celeritas ĩgenij, memoria fælix, bonitas naturæ & indolis, eruditio: quædam corporis, vt forma, vires, facultas, & eiusmodi: quædam externa, vt honores, magistratus, opes animi, & cætera generis eiusdem. Nam virtutes, quæ alioqui verissimè, & maximè bona putandæ sunt, & honestate continentur, ab hac partitione docendi gratia separamus. Necessarium dicitur, quod aliter fieri nequit, vel saltem commodè vitari non potest. Tutum positum est in tuẽda incolumitate, & sua & suorum. Iucundum est, quod delectationem affert. Facile quod vel nullo, vel non magno labore, sumptu, molestia, quam breuissimo tempore cõfici potest. Possibile in efficiendi facultate cõsistit. Hunc locum, & eum, qui proximè antecedit, circunstantiæ probãt, vt tempus, occasio, modus, instrumentum, locus, & aliæ quædam. Horum autem vt quodque tractandum sit, ne sim prolixior, a b Rhetoribus peti iubebo, qui de his vberrimè disseruerunt. Quoniam autem rationes,

b. Autor ad Her. in prin. li. 3. quomodo his vtamur 43.

 qui-

quibus propositiones confirmemus, etiam à circũstantiis inueniuntur, de his quoque breuiter explicemus. Hæ sex potissimum numerari solent, persona, res, locus, tempus, modus (ad quam facultas & instrumentum referri possunt) & causa: de quibus ita quæri solet: Quis, quid, vbi, quando, quomodo, quamobrem? Quis? vt, Italus, nobilis, diues, pauper, seruus, &c. Quid, vel quale? Furtum, sacrilegium, honestum, turpe, &c. Vbi? In templo, sylua, &c. Quando? die, noctu, nundinarum tempore, &c. Quomodo? palam, dolo, Veneno, gladio, laqueo, &c. Quamobrem? odio, ira, lucro &c. Quæ cum omnia diligentius a c Rhetoribus referantur, nobis ea tantum indicanda Videbantur. Eruũtur etiam argumenta & rationes è locis topicis, vt à genere, specie, differentia, &c. quibus tamen vel propter puerorum imbecillitatem, quibus hæc scribuntur, supersedendum duximus, de rationib. inueniendis hactenus.

c Quin. li. 5. c. 10. de his multa & docte.

De inuentione confirmationum.

Rationum autem confirmationes ab his ducuntur locis, a ab exemplo, maiori, minori, pari, contrario. b Planum fiat exemplo, quod dicemus. 1. Omne peccati genus, & quicquid animi splendorem inquinare potest, summo studio fugere oportet. 2. Et maximè Christianos id homines decet, qui cum baptismo initiarentur, id sunt professi, & regni cælestis volunt esse aliquando parti-

a Autor ad Heren. li. 4. 228.

b Idem ibidem 141.

1. Proposi. 2. Ratio a persona.

ticipes. 3. Nam maiores nostri, ob eam causam, loca deserta & vasta petierunt, inedia & vigiliis libidines domuerunt, precationibus assiduis diligenter vacauerunt. 4. Si corporis maculam multi, ignominię vitandæ causa, ferre non possunt, animi labem, quæ hominem vita ęterna priuat, poterit hominis Christiani dignitas sustinere? 5. Si tam multos videmus in committendis maleficiis diligentes, quæ perniciem illis æternam sunt allatura: an segnes erimus ad virtutes amplectendas, quibus salutem perpetuam consequamur? Atq; hæc de rationum & confirmationum inuentione dicta sufficiant. Nemo tamen putet his omnibus inueniendi locis in suadendo semper vtendum esse, quod perlongum foret præsertim in epistola: Sed quot incident ex quibus erui aliquid possit, tot etiam poterimus vti. Quæ ad stimulandi rationes pertinent, in exhortatoria epistola scribemus. Nunc exempla suasorij generis ex Cicerone pauca proferamus. Suasoriæ igitur Epistolæ in epist. famil. Ciceronis sint hæ; lib 2. epistola 18. cuius initium, Officium meum erga Rhodonem, &c. & li. 4 epist. 7. Et si eo te adhuc consilio, &c. & 8. Neque monere te audeo, &c. & 9. Etsi perpaucis, &c. Item lib. 8. epist. 16. Examinatus sum tuis literis. Item lib. 9. epi. 9. Si vales gaudeo. Hæ quidem omnes sunt in epistolis familiaribus Ciceronis, vt & illę quæ deinceps singulis formis subscribentur.

3. Confirmatio rationis ab exemplo.
4. a minori.
5. a contrario.

De dissuasoria epistola.

Dissuadendi ratio eadem erit quæ suadendi; sed argumenta in dissuasione contrarijs ex locis ducenda erunt: Vt a turpi, inutili, non necessario, periculosa, &c. Omnia denique rei, quæ dissuadebitur, incommoda in hoc genere colligemus. Huius generis epistolæ sunt apud Ciceronem hæ lib. 2. epist. 3. Rude studium. Item libr. 7. epistol. 20. Amabilior mihi. Item lib. 8. epist. Qua tu curasis. Item lib. 10. epist. 5. Lectis tuis literis.

De epistola exhortatoria.

Quid inter suasionem & exortationem intersit.

SVasioni exortatio valde finitima est: hanc tamen ab illo docendi gratia seiunximus, vel ob id etiam, quod inter eas aliquid interesse videatur. Nam suadendo id agitur vt velis: exortando, vt audeas. Suasio probationibus docet: exortatio stimulis excitat. Suasor sententiam mutat: exhortator animum addit. Suademus aut errantibus, aut certè hæsitantibus, exhortamur cessantes aut etiam iam currentes. Quare si rem ad viuum resecare voluerimus, exhortatio suasoriæ epistolæ pars erit, nempe epilogus, qui affectibus constat, non argumentis. Neq; enim suadenti sat erit quid sit optimum factu docuisse, ni stimulos nobis admoueat ne vel difficultate, & periculo deterriti, vel ignauia retardati, quod optimum esse vide

rimus non sequamur. Sed vt in suasionem ferè semper cadit cohortatio: ita in hac non rarò continget vti suasione. Quamuis autem cohortandò non id agitur, vt qui volunt agere aliquid, velint, sed vt vehementius incendantur: tamen in cohortando hoc ipsum persuadere nitimur, quod homines volunt vt magis libeat agere: sicque pertinent cohortationes ad consilium dandum, & deliberatione continetur. Ab his autem locis stimulandi rationes petemus; à laude, spe, metu, odio, amore, miseratione, æmulatione, expectatione, exemplis, obsecratione. Hi sunt enim quasi stimuli quidam, & incitamenta virtutum, quæ nobis natura tribuit, ex quibus exhortatorium genus componi debet. De his autem sigillatim dicendum aliquid videtur.

A laude.

A Laude bifariam exhortabimur, vt tum rem ipsam laudemus, tum hominem. Re laudanda excitabimus, si piam, si religiosam, si magnificam, si raram, si nouam, si arduam, si hactenus intentatam dicemus. Personæ collaudatione commouebimus, si ante ab eo bene gesta artificiosa laude dilatabimus: si vt bene cœpta animosè pergat, hortabimur: si generis claritatem, si opulentiam, si nobilitatem, si dignitatem, si imperij præstantiam, si vires, si sapientiam, si virtutem, si ætatem, si rerum vsum, extollemus, ac ne quid his indignum

commiseratio. Si amicorum solicitudinem, inopiam, luctum, squalorem: è regione vero, inimicorum potentiam, ferociam, audaciam, insolentiam adducemus, & vero prosopopœię interdum locus esse poterit.

Ab æmulatione.

Æmulatio duplíciter quidem dicitur, vt & in laude, & in vitio nomen hoc sit. Nam & ægritudo, si eo, quod quis concupierit, alius potiatur, ipse careat, æmulatio dicitur. Sed ea nihil hoc loco vtimur, est enim vituperabilis, & est æmulatio, imitatio virtutis: de qua hic loquimur, est enim laudis. Verum non simplex est ab æmulatione exhortandi ratio. Vtrinque enim accrescent animi, si æmulorum virtutem, gloriam, studium, conatum, opes, cum amplificatione ante oculos ponemus; aut certè eorundem ignauiam, inscitiam, infirmitatem, inopiam, per eleuationem proferemus. Cic. 4. Tusc. quæst.

Ab expectatione duplici.

Ab expectatione concitabimus, si ostendemus quanta sit omnium amicorum, & eorum maximè, quos ipse magni facere videatur, de illius virtute expectatio. Hanc expectationem admodum probabilem efficiemus à generis nobilitate, ab indole palam spectata, ab educatione, à loci cele-

celebritate, ab ante actis, & ante dictis atque aliis id genus circumstantiis. E diuerso autem, si maleuolorum expectationem atrociter exaggerabimus; si quantum gaudium eorum futurum sit, quæ scommata, qui risus, quanta ferocitas, si res parum fœliciter euenerit, descriptione, sub aspectum subijciemus.

Ab exemplis.

De his legendus Q. lib. 5. c. 11

Exemplum est breuis expolitio rei gestæ, aut ut gestæ: quæ quidem exhortandi causa proponitur. Vtemur autem exemplis tum externis, vt Aegyptijs, Phrygijs, Persicis, Syriacis, Græcis, Hebræis, Romanis, Ethnicis, Christianis, peregrinis, nostratibus: tum domisticis, veluti maiorum nostrorum, affinium, præceptorum, & eorum quibuscum vel patria, vel ordo, vel professio communis est. Atque à veteribus quidem ad recentiora, atque ab his ad ea quæ nostra gesta sunt memoria descendamus: à quibus ad gentilia, postremo ad domestica perueniamus. Fabulosis etiam exemplis interdum vti licebit.

Exempla quomodo tractanda.

Sic autem oportebit exempla tractari, vt quos proponemus imitandos, eos cum laude statim aliqua, & honorifica præfatione, sed quæ sit ad rem accomodata, nominemus, ad hunc modum: perspexit hoc Plato philosophiæ parens. Vidit hoc Alexander illi Macedo, vir gloriæ natus. Diuersum in contrarijs exemplis fieri conuenit: vt,

quæ

qua posteritas Dionysij sacrilegi tyranni nomen non execrabitur? Nobilitatus crudelitate Nero, &c. Si exemplum fabulosum fuerit poetæ laudem præfati, quid sibi eruditissimi, prudentissimiq; homines eiusmodi figmentis voluerint, probabiliter aperiemus.

Ab Obsecratione.

Obsecratio extremum in hoc epistolarum genere locum sibi vendicabit. Cum enim illis exhortandi locis vsi fuerimus, eum cui scribimus per virtutem aliquam laude adiuncta amplificatam, per fœlicissimam indolem, per ingenium pulcherrimis & honestissimis rebus natum, per gloriam bene gestis rebus partam, denique per quiduis aliud, quod rei, & personę conueniat, obtestabimus, atque obsecrabimus, vt se digne & velit, & audeat.

De lenienda exhortatione.

Si quando metuemus, ne quid offendat vehemens, & importuna cohortatio, multis rationibus eius molestiam leniemus, dicemusq; nos incredibili quodam amore fuisse inductos, vt eum hortaremur, qui non tam calcaribus, quàm frænis egeat: vel certè negabimus nos oratione nostra languentem velle accendere; sed currentem incitare: eumq; rogabimus, vt nostrę ignoscat im-

por-

portunitati: quæ non aliunde, quàm ab immodico gloriæ, salutis, & vtilitatis illius studio proficiscatur. Denique virtuti eius omnia secunda precabimur. Cauendum verò est, ne cu usquam causa, aliter quàm sentimus eloquamur.

Iam verò dehortatorias epistolas apud Ciceronem bis inuenies, lib. 2. Epist. 4. Epistolarum genera multa esse non ignoras. & epist. 10. Etsi nihil noui. item libro 10. epist. 5. Binas a te accepi. Item lib. 12. epist. 24. Ego nullum locum prætermitto. Item epistola plurimæ lib. 16. hortationes sunt ad valitudinem.

De epistola dehortatoria.

Vix vnquam alterum cohortamur, quin eadem opera dehortemur. Quo in genere cum versabimur, exempla eorum, quibus ea res haud feliciter euenerit congeremus. Deinde rei turpitudinem, probrum, conuitia, incommoda colligemus; quæ per exornationem, quam Rhetores descriptionem vocant, ante oculos ponemus. Vtrique vero generi tam exhortatorio, quàm dehortatorio, quid, quomodo respondendum sit, natura ipsa docebit. Nemo enim est tam inhumanus, nisi fortè superbus & arrogans, qui gratias non agat hortatori, gratissimumq; eius officium fuisse sibi significet.

De consolatoria epistola.

Existimandum quoq; est consolationem ad deliberationẽ referri, cum in consilio dando sint posita. Nam qui alios consolatur, is profectò consilium dat ne lugeant, ne mœreant, ne se confici dolore patiantur. Duplex autem est consolationis tractandæ ratio: vna simplex & aperta, cum argumentis declaramus non esse causam dolendi; a quod viro sapienti nihil triste accidere possit præter turpitudinem, idest vitium, neque a quoquam lædi queat, nisi a seipso. Hæc consolandi ratio conuenire in Philosophum, vel in eum, cuius prudentia cognita sit nobis, atque perspecta.

a Cic.li.5 ep. fam.17 to. Non obliuione amicitiæ, &c.

Altera est inuoluta & occulta per insinuationem ei adhibenda, cuius animus est infirmior, aut dolor recentior acerbiorue, quàm vt aperte sibi manus admoueri patiatur: vel cuius sit animus erectior, quàm vt videri velit consolatoris indigere. Dicemus igitur nos de illius sapientia & fortitudine in ferendis aduersis nihil dubitare: nos isti fortitudini gratulari velle; nos ad consolandum parum esse idoneos, qui non minus angamur animo, quàm is ipse, quam confirmare deberemus. Deinde omnia, quæ dolorem lenire possunt, diligenter colligemus. Id quod fiet, si malum extenuabimus ita vt vel non diuturnum fore ostendamus, vel non esse in commodum, aut

non

non esse tam graue quàm apparet, enumeratis, quæ in eo insunt commodis, aut citra culpam id accidisse dicemus. Alijs quoque rationibus ad rem accommodatis utemur: neque ullo modo illustrium virorum exempla, qui similes casus fortissimo animo tulerint, prætermittemus. Postremo ad exhortationem veniendum erit. Consolationis enim clausula ferè constat adhortatione, qua mœrentem amicum eò impellere nitimur, vt animum ab angoribus abductum ad ea conuertat, quibus & res aduersæ leuantur, & secundæ ornantur, in quibus res diuinæ ac celestes principatum tenent. Eidem omnes studium, operam, diligentiam, eiusq; liberis ac necessarijs deferemus.

Consolatoriæ literæ in epistolis famil. Ciceron. sunt inter cæteras hæ præcipuæ, lib. 4. epist. 5. Posteaquam mihi renuntiatum est. Quæ quidem epistola perfectum est consolationis exemplum. Item lib. 5. epist. 16. Etsi nunc ex omnibus pulcherrimum etiam exemplum. Et eiusdem lib. epist. 17. Non obliuione. Quanquam in hac hortando consolatur. Et eiusdem lib. epist. 18. Etsi egomet lib. 6. epist. 1. Etsi ea perturbatio. Quæ præstantissima est. Et epist. 4. Noui quod ad te. Quæ est etiam eximia. & 21. Etsi cum hac ad te.

Ad consolationem responsio.

Iam quibus modis respondendum sit consolatori, breuiter dici potest. Primùm gratias age-

agemus de officio: deinde laudabimus ingenium, quòd nihil adduci potuerit ad leniendum dolorem, quod ille summa dicendi facultate non sit persequutus. Deinde cum laude aperiemus quidnam effecerit eius consolatio: vtrum dolorem mitigarit, an totum absterserit. Quę si nihil profuerit, laudato illius animo, studio, & ingenio, eius rei causas exponemus.

Huius generis epistolæ apud Cic. sunt hę. lib. 16. epist. 13. Quanquam consolatio. Item libr. 4. epist. 6 Ego vero Serui vellem.

De epistola petitoria.

QVoniam varia est rerum natura, quas petimus, petendi rationem oportet esse variam. Quædam enim petimus liberè, vt consiliũ: alia verecundè, vt mutuum. Ergo in genere duplex erit petendi modus, rectus & obliquus. Si res erit huiusmodi, quæ liberè peti possit, apertè suadebimus eam esse præstandam: quæ quidem petendi ratio, præsertim si rem difficilem petemus, tractanda erit ad hunc modum: Primò eius, à quo rem ipsam petimus, beneuolentiam conciliabimus, à persona ipsius, facta beneficiorum eius erga nos, & alios mentione: à persona nostra, si quales in eum fuerimus ostendemus: à persona maiorum vtriusque, si de amicitia, quæ inter eos inter cesserit, loquamur. Deinde narrationem breuem subiiciemus, si quid fortè narrandum

Epistol. petitoria ex quibus partibus constet.

Exordiũ

Narratio.

con-

contigerit, vnde ipsa petitio nascatur: sin minus, erit omittenda. Postea docebimus rem piam Confirm. *esse, iustam, honestam, nobis necessariam, illi facilem, & honorificam. Deinde citra arrogantiam ostendemus, quid ex ea re commoditatis sit ad ipsum etiam aliquando rediturum. Si quid inerit incommodi, quod animum illius vel alienet à nobis vel deterreat, id aut diluemus aut extenuabimus. Ad extremum sequetur obtestatio & remunerationis pollicitatio, cum nostræ facultatis extenuatione.*

At verò si res pudorem nobis afferet, obliquus erit petendi modus per insinuationem hoc modò. Primùm necessitatem, quæ nos premat exaggerabimus, & quàm sit inutilis pudor viro egenti: nec ignorare nos dicemus quàm graue sit aliquid ab eo petere, de quo nihil vnquam simus meriti. Post hæc paulatim veluti cuniculis quibusdam, non apertè, ostendemus nos magna impetrandi ab eo quod petimus spe teneri, qui singulari quadam benignitate solitus sit etiam ignotis, & indignis opitulari. Deinde illa subijciemus, quæ supra dicta sunt ab eo loco, in quo res pia iusta, honesta, &c. demonstrari cœpta est, vsque ad finem. Hic studiosus monitos velim ne rem parum honestam aut turpem, his præcepti putent comprehendi. Illud enim omnes, præsertim Christi cultores, cauere, & prouidere debent vt nec petant res turpes, nec petentibus dent rogati. Quin etiam paulò acerbius, sed sine contumelia

talia

talia petentibus respondeant, & simul doceant non modo ius diuinum, sed etiam naturæ hoc pacto violari: alia item quam plurima in hanc sententiam afferri poterunt. Hæc tamen omnia moderatione quadam condienda erunt, vt ille ad meliorem mentem reuocari possit.

Petitoriæ sunt epistolæ in epist. fam. Cic. hæ. lib. 3. epist. 2. Cum & contra voluntatem. Item lib. 5. epist. 12. coram me tecum. Item lib. 6. epistol. 16. Si mihi tecum. Huc etiam pertinet illa petitio Iunonis apud Virgil. in 1. Æneid. qua supplex ab Aeolo petit, vt emissis ventis aut naues fluctibus obruat: aut, si id fieri non possit, eas disiiciat in diuersas orbis plagas, eodem referatur & oratio Ilionei, quam ipse in lib. 7. Aeneid. apud Latinum regem habuit.

De commendatitia epistola.

A Petitione non multum dissidet commendatio. Cum enim commendamus aliquem, illius nomine quippiam petimus: sed ne commendari quidem Vllus potest, quin laudetur. Quare commendatitia epistola partim demonstratiui generis est, cum eum quem commendamus, cum laude breuiter describimus: partim deliberatiui cum rem ipsam, aut honestam, aut vtilem, aut facilem ostendimus, Absolute tamen est deliberationis, cum illæ laudes ad suadendum referantur. In hoc genere literarum tres personæ sunt consideran-

derandæ: nostra, eius qui commendatur, eius cui scribimus. Quarto loco res ipsa cuiusmodi sit, est inspicienda: postremò officiosa promissione literas claudere oportet. Quæ quidem omnia ad persuadendum referri debent. Igitur à persona nostra persuadebimus, si amicum nostrum ostendemus, eum quem commendamus, aliasque causas commendationis plurimas, easque iustas & magnas referemus. Ab eius persona, qui commendatur, si virum bonum, & commendatione dignum confirmabimus. A persona eius cui scribimus, si eius in alios benignitatem & humanitatem, leuiter attingemus: ac eum, quem commendamus de ipso quã optimè & sentire & prædicare dicemus. At reducta commendatio valebit, si eam facilem, illi, potissimum, cui hominem commendamus, monstrabimus: si piam, si honestam, si vtilem probabimus. Tum si eiusmodi erit, quæ patrono laudi, gratiæ, autoritati, aut emolumento aliqua ex parte futura sit. Deinde obsecrationibus vti licebit. Ad extremum eum, quem commendamus, beneficij memorem futurum, simulque nos ipsos significabimus: nec non mutuam operam & studium deferemus.

a In argumento ep. 3. li. 1. epi. faml. Cic.

Paulus a *Manutius de hoc genere breuius præcipit, hoc pacto: huius generis epistolarum quatuor partes solent esse: vt amicum nostrum ostendamus eum, quem commendamus: vt bonum virum, & dignum qui commendetur: vt æquitatem rei de qua scribimus: denique vt beneficij memorem*

rem futurum: simulq; nos ipsos significemus. Quæ tamen in omnibus huius generis epistolis non planè omnia sunt expressa. Hæc ferè Manutius.

Ad hanc formam literarum hæ Cice. epistolæ pertinent: lib. 1. epist. 3. Aulo Trebonio. Item libr. 2. epistol. 6. Nondum erat auditum. Item libro 6. epistol. 9. Cum A. Cæcinna. Quæ est perfectæ commendationis exemplum. Item lib. 7. epistol. 5. Vide quàm mihi persuaserim. Deinde libr. 13. epistol. fermè omnes sunt commendatitiæ.

De epistola monitoria.

PRæcepta, admonita, & obiurgationes perte- nui discrimine separantur. Nam præcepta dicuntur, quæ pertinent ad vitam instituendam; admonita, quibus homines de officio suo commonefiunt; cùm ea in memoriam reuocantur, quę non eis veniebant in mentem sponte sua. Obiurgationes autem acriores, alicuius peccati sunt castigationes: neque aliud interest inter obiurgationem, & admonitionem, nisi quod admonitio non solum cótumelia, sed etiam acerbitate vacet; obiurgatio contumeliæ quidem est expers, sed asperitatis, & acerbitatis plena, vt admonitio sit leuior quædam obiurgatio, obiurgatio autem asperior quædam admonitio, & durior: vt Cicero docet in primo lib. de Offic. non longè ab extremo, vbi de sermone loquitur, altera parte orationis, & in libro de Amicitia non longè ab extremo, post versum Terrentianū.

Præceptiones admonitiones, & obiurgationes ad deliberationem referuntur, & vnius monitionis nomine comprehendūtur.

Obsequium amicos, veritas odium parit. *Et in secundo libro de Oratore. Quæ cum ita sint, quo genere vna harum partium continebitur, eodem necesse erit cæteras contineri. Admonitio autem planè pertinet ad deliberationem. Isocrates enim cum admonitionem scribere se velle profiteatur ad Demonicum, tamen velle se ei dare consilium affirmat. Atqui omnia quæ dicuntur, vel scribuntur ad dandum consilium, omnes confitebuntur esse deliberationis. Quo circa, & admonitiones, & præceptiones, & obiurgationes, ad deliberationem referendæ sunt. Quod ita esse facilè intelliget, qui viderint, & qui præcipiunt, & qui admonent, & qui obiurgant, id agere, vt is qui admonetur, vel instituitur, vel obiurgatur, accepto consilio, benè, & honestè viuat. Porrò hæc tria, propter cognationem, vnius monitoriæ epistolæ, seu monitionis nomine cõplexi sumus: de qua breuiter nobis præcipienda sunt, quæ sequuntur.*

Monitoriæ igitur epistolæ duplex est officium: & vitium, si quod mutari volemus prudenter indicare, vt inde hominem ad virtutem reuocemus: & quæ agenda sunt ea nescienti, vel admonendo, vel præcipiendo ostendere, vt eius vtilitati consulamus. Prius admonitionis genus obiurgationem admistam habet: posterius, vel admonet tantum, vel docet obiurgationis expers. Quoniam verò plerisque obiurgatio, & reprehensio odiosa solet esse, eius acerbitatem laude mitigabimus, adiuncta etiam, quoad veritas id patiatur, ipsius vitij extenua-

Obiurgatoria.

nua-

nuatione. Tum verò quibuscunque modis poterimus illum à vitio, cui deditus erit, abducere conabimur. Nos hæc præcipuo quodam in illum amore scribere dicemus, alijs non idem facturos. Orabimus, vt pari libertate in nos vtatur, quò maiorem in nos beneuolentiam declaret. Vt enim proprium est amicitiæ munus, vt libera sit admonitio, ac mutua, quam æquissimo animo vtrinque accipi oporteat.

Vbi verò sine reprehensione, quid agendum sit ostendemus, siue admoueamus quempiam officij, siue instituamus, autoritatem quamdã induamus oportet sine eius quem monemus iniuria. Idq; vel ab ætate, qua lõgè illum præcedimus, vel à multarum rerum vsu, qui in eo tantus per ætatem nondum esse potuit, vel à doctrina, et diuturno studio, in quo nos simus plurimis annis versati. Denique grauitate quadam sermonis quid, quo modò fieri conueniat, exponemus, vt quomodo instituenda vita: in ludo literarum quomodo versandum: stylus quibus modis parandus, & alia generis eiusdem.

In vtroque autem admonendi genere, hoc est in eo, quod obiurgationem habet, & in eo, quod eius est expers, probatissimorum autorum dictis, & exemplis crebris vtemur; præsertim eorũ quorum autoritas grauis est apud eum, quem admonemus: & quid quemque laudis, aut infamiæ consecutum sit, ostendemus.

Monitorio quæ habet obiurgationem epist. est apud Cicer. hæc lib. 7. epist. 8. Scripsit ad me Cæsar.

Sine obiurgatione verò manitoriæ sunt quæ sequũtur. lib. 9. epist. 8. Etsi munus flagitare. Item lib. 14. epist. 18. Considerandum vobis.

De conciliatoria epistola.

Conciliatoria epistola est, qua nos in beneuolentiam antea ignoti insinuamus. Hæc ita erit construenda. Principio causas, quibus ad ambiendam illius amicitiam sumus accensi, probabiliter exponemus: qua in re assentationis speciem summo studio fugiemus. Deinde si quid in nobis erit, quod illum ad amorem mutuum prouocare possit, id sine arrogantia significabimus.

De epistola mandatoria.

Mandatoriam epistolam nemo nõ videt ad genus deliberatiuum pertinere, cum aliquid nostro nomine fieri per eam petamus. Hæc nihil habet artificij, præter sermonis elegantiam, & breuitatem: qua quidem mandamus alteri, quid illum facere velimus.

Mandatoria est lib. 14. epistol. 20. In Tusculanum, & epistol. 21. Si vales, bene est. De literis deliberatiuis satis dictum est: nunc ad iudiciales transeamus.

DE IVDICIALIS GENERIS EPISTOLIS.

IVdiciale genus causę id rhetores dicunt a, *quod in lite ordinanda positum est. Huius partes præcipuæ duæ sunt* b, *accusatio, & defensio: sed ambæ partes alias comprehendunt. Nam accusatio, querelam, expostulationem, exprobrationẽ, &c. defensio, purgationem, & deprecationem, & si quæ aliæ sunt. Nam satis habemus earum partium meminisse, quæ ad nostrum institutum pertinere videantur. Has enim formas, quæ nunc enumeratæ sunt, transferimus a iudiciali causæ genere, ad secundum literarum genus, quod idem, propter eam, quæ huic cum illo est, similitudinẽ, iudiciale nominamus. Ac de his quidem partibus strictim nobis agendum videtur.*

a Cic. in 2. de Or. 24. b Autor ad Heren. in princ. lib. 1.

De accusatoria, seu criminatoria epistola.

IN accusatoria epistola, qua alterum accusamus, nonnunquam a principio abrupto conuenit exordiri: quo statim, & nostrum dolorem, & rei atrocitatem indicemus. Id erit si a conquestione, aut dubitatione, vel ab exclamatione, aut ab alia figura, quæ modò ad rem quadret, initium capiemus. Deinde ipsam rem verisimili narratione explicabimus. Mox probabilibus argumentis, quæ sunt è Rhetorum præceptis haurienda, rem

demonstrabimus. Postremò epilogum, aut aliquid epilogi loco subijciemus.

Criminatoria epistol. est lib. 8. 13. Pudet me, &c. Item lib. 11. epist. 3. quæ expostulatio ab alijs dicetur.

De defensoria epistola.

Defensionis, siue confutationis ratio quænam esse debeat, hæ Ciceronis epistolæ monstrabunt. lib. 3. epist. 7. Pluribus verbis. & 8. Etsi quantum. Item lib. 5. epist. 2. Situ, exercitusque. Quæ tamen excusatoria videri potest. Nec mirũ, cum hæ species inter se non multum dissideant. item li. 11. epist. 27. Quæ est huius loci maximè propria. & epist. 28. magnam voluptatem.

De epistola deprecatoria.

Deprecatio admodum cognata est defensioni. Quamuis enim pertinere ad deliberationem videatur, quod qui deprecatur pro filio apud patrem, consilium dat patri, vt filio ignoscat: tamen ad iudiciale genus eam retulimus, quòd si persimilis deprecationibus publicis iudiciorum: quæ ab omnibus dicendi magistris numerantur in defensionibus, quæ qualitate continentur.

a Autor ad Heren. lib. 1. 26. Item lib. 258. Item Cic. in 1. de Inuen. 22.

Deprecamur autem cùm culpam manifestam confitemur, & tamen ignosci a nobis, vel alijs petimus. Hic supplices erimus, culpã ingenuè fatebimur, quam tamẽ postea extenuabimus, vel ab im-

pru-

prudentia, vel ab ætate, vel hinc etiam, quod nunc primum deliquid: vel ab ipso delicti genere, culpæ partem in alios transferemus. Eum qui peccauit, sic affligi pudore, metu, dolore dicemus, vt dignus misericordia videatur. Eius quem placare conamur, clementiam laudabimus, & implorabimus. Spem melioris vitæ ostendemus: quam ex illius, qui peccauit. indole per se bona, aliisq́; eius benefactis, reddemus probabilem: Nostram quoque autoritatem interponemus, & pro eo reconciliando spondebimus.

De expostulatoria epistola.

EXpostulatio, quæ est quædam accusatio, persæpè inter amicos fieri solet, quoties officium eorum requiremus. Et quoniam hic amici queruntur de amicis, quòd aliqua in re discesserint ab officio, querimonia etiam, vel querela rectè vocari posfit. Vt si queratur quispiam, quòd amicus fidem fefellerit, quòd oblitus sit ueteris amicitiæ, quòd iam diu nullas literas miserit, aut aliquid eiusmodi. Ea, nequid amicitiam lædat, lenienda est, vel laude, vel ioco, uel dissimulatione, nisi talis erit is cui scribimus, ui apud illum nihil non liceat; dummodo semper modestiæ, & honestatis meminerimus quoad licebit, excusabimus. Mirari nos dicemus. Rem ipsam quidem damnabimus, sed voluntatē, quid causę fuerit, cur officio functus non sit: attamen quiduis malle suspicari, quàm ab eo neglectū offi-

officium fuisse. Deniq; illum cohortabimur ne committat in posterum, ut meritò prætermissi aliqua in re officij argui possit: quòd ea res nobis mœrori, ipsi verò dedecori, & probro futura sit.

Huius generis est, lib.3.epist.6. Cum meum factum. Item lib.5.epist.7. Si tu, exercitusq; valetis. Item lib.7. epist.26. Verberaui te cogitationis tacito duntaxat conuicio.

De purgatione, siue excusatione.

EXpostulationem purgatione, seu excusatione diluimus: qua prætermissi, vel neglecti officij, aut etiam suscepti consilij excusatio continetur. Quanquam excusatio afferri potest, etiam si nulla expostulatio antecessit. Quod si respondebimus ad expostulationem, nos ea non modò nihil offensos, verumetiam delectatos ostendemus. Deinde suspicionem obiectam vehementer detestabimur. Postremò rationes quàm maximè probabiles, quibus ea expurgetur, afferemus. Quanquam huic generi mirè vario vix vlla certa ratio præscribi potest. Ex re, ex tempore, ex personis consilium sumamus oportet.

Purgatoria est lib.2.epist.1. pars prima. Quanquam me nomine negligentiæ. Nam alioqui si hâc eandem epistolam integram accipias, ex pluribus generibus mixtam animaduertes.

Excusatoria est libro 1. Epist.1. Ego omni officio. In qua multiplicem rei non perfectæ excusa-

tionem

tionem affect. Nunciatoria tamen etiam dici potest quod Lentulo Cicero nuntiet, quid in causa regia in Senatu actum sit. Et epistol. 9. Periucundæ mihi fuerunt. Item lib. 10. epistol. 2. Meum studium, & 23. Nunquam. & 31. Minimè mirum. Item lib. 11. epistol. 13. Iam non ago tibi gratias. Item lib. 15. epist. 5. Quod & resp. me.

De exprobratione.

Exprobatio est, qua ingratis beneficia exprobramus: non tamen ea semper, cum libet, uti licet. Si enim intempestiuè, vel animo exprobrandi tantùm ea suscipiatur, proculdubio vituperanda est. Quippe odiosum est genus hominum sic officia exprobrantium. Sin opportunè, & è re illius, qui beneficium accepit, illa quispiam vtatur, reprehensione caret, si modò acerbitate vacet, qua Christiana charitas lædi vlla ratione possit. In hoc igitur genere consentiam ipsius testabimur, rem ipsam artificiosa narratione ante oculos ponemus: in qua perpetuò, & nostram in illum beneficentiam, & ingratum illius in nos animum amplificabimus.

Huius generis est epistol. 5. libro 5. Etsi statueram. Atque hæc de suasorio, & iudiciali genere dicta sint, deinceps demonstratiuum perstringemus.

DE

DE EPISTOLIS DEMONSTRATIui Generis.

GENVS est causæ apud scriptores Rhetoricæ artis, quod a Grece σπιδεικτικόν nominatur, quòd quasi ad inspiciendum delectationis causa comparatum est. Id Romani b plærique demonstratiuum, Cicero c in partitionibus oratorijs exornationem dixit. Est autem genus hoc exornationis, vt ibidem ipse M. Tullius affirmat, latum saneq; varium, omniaq; complectitur, quæ à duobus alijs causarum generibus remota dicuntur, vel scribuntur ad cognitionem, & ad aurium voluptatem. Itaque ille idem d in Oratore exornationi subijcit laudationes, & vituperationes, scriptiones, historias, & tales suasiones, qualem Isocrates fecit Panegyricum, & alij Sophistæ, reliquarumq; rerum formam, quæ absunt ab omni e contentione. Sed ex hoc tam vario genere; ac tam multiplici, Rhetores eam partem susceperunt, quæ ad laudandos claros viros sufficiat, & vituperandos improbos: de qua solùm in arte præceperunt, quòd sæpius hæc, quàm cæteræ partes: tractaretur, & ab ea vniuerso generi nomē fecerunt. Idq; Græci ἐγκωμιαστικόν, Latini quidam laudatiuum,

a Cice. in Orat. ad Brut. 21.

b Autor ad Heren. l. 1. 2. & l. 3. 31.

c Cicer. in p. orat. 37.

d In orat. ad Brut. 20. Idem quoque sentit Q. l. 3. c. 4. extremo.

e Contentionis nomen deliberatiuũ & iudiciale genus comprehendit. Vide Cic. in 1. offic. 184.

Cice-

Cicero f elegantius à parte meliori laudationem, vel laudationis genus dicere consueuit. f Vt in par. 37.

Nos igitur, qui demonstratiuum hoc genus fontem tertium constituimus, ex quo plures epistolarum formæ deriuentur, id è tantis laudationum, & vituperationum angustijs in campum illum pristinum, & laxitatem reuocamus. In hoc enim licebit vagari nobis liberè, omnesq; literarum species, quæ à reliquis generibus aliena videbuntur, hoc vno exornationis genere complecti. Atque id causæ fuit, cur paulò plura de hac re prædixerimus. Quare hoc, quidem ex ijs, quæ adhuc ex sententia M. Tullij dicta sunt effectum sit, epistolarum formas omnes, quæ vel Deliberatiuo, vel Iudiciali genere comprehendi non possunt, ad genus Demonstratiuum commodissimè referri. Cuiusmodi est Nuntiatoria, seu Narratoria, Lamentatoria, Gratiarum actio, Gratulatoria, Officiosa, Disputatoria, Collaudatoria: de quibus etiam breuiter disseramus.

De nuntiatoria, & enarratoria epistola.

AC primùm quidem Nuntiatoriam epistolam, qua & Narratoriam comprehendi volumus, demonstratiui generis esse constat, cum graue iudicium Cieceronis habeamus, a qui ad id genus Historiam, seu narrationẽ reuocauit. Hæc enim pertinet ad cognitionem rerum gestarum, & ad eam voluptatẽ, quæ capitur ex cognitione: quas nemo a In Orat. ad Brutum.

nemo negabit esse exornationis. Est autem epistola nuntiatoria historiæ quasi alumna quadã, sicut epistole Ciceronis, & pręcepta ipsa declarant.

Nuntiatoria enim epistola, est, qua facimus amicum certiorem, si quid voug reigestum sit apud nos, quod illius referat scire, vel quod illi voluptatem sit allaturum, siue priuatum sit illud, siue publicum. Priuatum. vt cùm significamus absenti, qua valetudine simus, quid agamus in studijs, quid rure, quid in vrbe, quid in ædificijs, quid in litibus successerit, & alia huiusmodi. Publicum verò, vt de pace, de bello, de regum gestis, aut fœderibus, de pestilentia, aut inundationibus, terræmotu, tempestatibus: alijsq; eiusdem. Sit autem nunciatio dilucida, breuis. & ueritati consentanea, cùm ea cognata sit narrationi.

b Legendus Menãdri liber. de genere demõstratiuo.

Ad hanc b formam referuntur descriptiones personarum, animantium, monstrorum, regionum, vrbium, arcium, domorum, locorum, tẽporum, tempestatum, conuiuiorum pomparum, fluuiorum, fontium, plantarum, itinerum, montium, hortorum, agrorum. Quarum rerum, aliarumq; similium descriptionibus potissimùm solemus uti, cum in peregrinis regionibus versamur. Huiuscemodi autem descriptiones, quibus describitur aliquid ad cognitionem, & voluptatem, siue controuersia erunt exornationis. Cæterùm pars illa Demonstratiui generis, quæ in laudandis, aut vituperandis personis consistit, raró quidem in epistola per se adhibetur, sed frequenter in alijs generibus

bus locum habet: vt in commendatione, consolatione, petitione, exhortatione, admonitione. Prætereà in criminatione, defensione, aliisq; similibus formis èpistolarum. Quod si per se aliquando adhibetur, tota erit ad delectationem accommodata. Quare vt in pictura; sic in ea exornatione conueniet adhibere sermonis varietatem, verborum apparatum, exornationum festiuitatē, annominationes, membra, comparia, contraria, interdū etiam verba Poetica. De his hactenus.

Nuntiatoria est lib. 1. epist. 2. Id. Ioan. in Senatu, & epist. 4. Ad 16. Cal. Febr. & epist. 5. Tametsi nihil, & 8. De omnibus rebus. Item libr. 4. epistol. 12. Et si scio non. Item lib. 7. epistol. 6. Cum ad me Decius. Item lib. 7. epist. 2. Mandatum tuum. Item lib. 8. epistolæ fermè omnes.

De epistola lamentatoria.

HVic generi proxima est lamentatio siue lamentatoria epistola qua quid aduersi nobis contigerit amico significamus. Nam inter commoditates, quas amicitia secum multas affert, hæc etiam commemoratur. Quæ res adimere solet bonam ægritudinis partem. Atque hic nihil opus est arte, cùm vnumquemque dolor soleat reddere disertum.

Lamentatoria est lib. 9. epist. 11. Vel meo ipsius interitu. Item lib. 14. epist. 1. Ex literis, & epist. 3. Accepi ab Aristocrito.

De

De gratiarum actione.

GRatiarum actiones, & gratulationes, quoniam ad ornamentum quoddam pertinent, ad exornationem reuocandæ sunt: referunturque ad res laudandas, & ad eos ipsos ornandos, quibus, vel gratias agimus, vel gratulamur. Igitur in gratiarum actione (vt de hac priore loco seorsum agamus) accepti beneficij magnitudo exornatur. Hic beneficium quod accepimus erit modis omnibus amplificandum. Nam sæpè gratiam retulisse videtur, qui bene gratias egit. Amplificatur autem his fermè rationibus: si vltro collatum est: si citò. Bis enim dat, qui citò dat. Si in tempore: si vberius, quàm alter ausus sit petere: si nihil pro merito: sine expectanti quidem: si ab eo cui libenter debemus, hoc est, ab eo quem amamus ex animo: aut si in eum collatum est, quem æquè, ac nos ipsos charum habeamus. Si quis fideli consilio iuuit, ei dicemus plus deberi, quã qui pecunia, & qui pecunia, quàm qui verbis tantùm operã tulit. Neque rarò maius beneficium præstat, qui obiurgat, quàm qui donat. Atq; his commemorandis declarabimus nos agnoscere beneficij magnitudinem. Ostendemus etiam, si poterimus, quã multos eodem beneficio deuinxerit, Deinde citra iactationem promittemus nos aut parem, aut vberiorem gratiam relaturos. Si nulla referendi facultas erit, certè animum memorem, & gratũ pollicebimur: precabimur etiam,

ut Deus bene merito referat gratiam, quod nobis ob fortunarum tenuitatem nō licet. Et recta quidem gratias agendi ratio hoc modo tractanda est.

Est præter hanc alia quædam, quæ obliqua dicitur: in qua non agendo gratias, maximè gratias agimus, quum ostēdimus, aut beneficium esse maius, quam ut vulgari more agendæ sint gratiæ: aut amicitiam nostram esse maiorem, quàm ut alterum alteri gratias agere oporteat.

Huius generis est lib. 3. epist. 13. Quasi diuina rem. Item lib. 10. epist. 4. gratissimę mihi tuæ literæ fuerunt. Item libro 15. epistol. 11. Quantæ tibi cura.

De gratulatoria epistola.

SI quid lætę rei amico accidit, eius voluptatem gratulatione duplicamus. Gratulandi autem, ut & gratias agendis, duplex est ratio: vna recta, obliqua altera. Recta sic erit instituenda. Initio exaggerabimus omni modo animi nostri voluptatem, quam ex prosperis amici nostri rebus ceperimus. Deinde id boni quod consecutus est, varijs rationibus attollemus: quod tamen dicemus illius meritis non respondere. Postremo loco bene precabimur, ut quod obtigit id sit ipsi, amicis, Reipublic. perpetuo faustum, ac fœlix. Obliquæ verò gratulationis initium ab occupatione capiendum est. Prius enim narrabimus, quid alij essent illi gratulaturi, ut honorem, aut quiduis aliud quod

Q ade-

adeptus sit. nos eadem nolle gratulari, sed ipsi potius honori talem virum, qui splendidior multo sit futurus in eo, cuius virtute illum non dubitemus exornatum iri. Aut certè negabimus nos illi gratulaturos dignitatis accessionẽ. sed tamen gaudere, quod illi facultas, & materia data sit exercendæ virtutis suæ, vt qui ante hac semper voluerit prodesse quàm plurimis, ampliorem id efficiendi facultatem ea dignitatis accessione sit consecutus.

Gratulatoria est, 2. epistol. 5. Hęc negotia quomodo, & 9. Primum tibi. Item lib. 15. episto. Te, & pietatis in tuos. Vel saltem eius magna pars. & epistol. 8. Maxima sum lætitia affectus, & 6. Marcellum tuum consulem. & 12. Episto. Etsi mihi nunquam.

De epistola officiosa.

Non infrequens est illud literarum genus, quo amicis, etiamsi nihil petant, operam nostrã vltrò deferimus: propterea quod sunt quos pudet rogare, cum egeant amicorum subsidio. Hos itaq; oportet vltrò delato officio ad postullandam amici operam prouocare. Vnde genus hoc non ineptè officiosum vocabitur.

Officiosa est lib. epist. 10. Ego quanti te faciam. Quæ in quibusdam codicibus 9. est. Item li. 5. episto. 8. quantum meum studium.

De

De disputatoria epistola.

CRebrum quoddam est epistolæ genus inter eruditos, quod est positum in disputationibus quas ipsi habent de ijs rebus, quæ liberalibus disciplinis, vel sacris etiam literis continentur. Hic ergo eruditi per literas de studijs literarum colloqui solent; cùm aut sciscitantur de re quapiam, aut respondent sciscitanti: aut si qua de re parum conuenit, interdum disputant. Atque hoc quidem genus ad exornationem referendum esse ex ijs, quæ ante dicta sunt, satis constat, cum scriptiones à M. Tullio eodem sint reuocatæ. Scriptiones autem is profectò appellat, quæ scribuntur à viris doctis, de ijs, quæ bonarum artium doctrina continentur. Quales sunt Rhetorici, Philosophicique libri Cic. aliaque scriptæ generis eiusdem. Huc plæreque D. August. & Hieron. literæ referuntur.

De epistola collaudatoria.

COllaudatio est, qua illum in quem nobis ius est, vt officio functum laudamus. Huius epistolæ clausula adhortationem breuem habere debet, qua quidem eum cohortemur, vt eam faciendi officij viam, quam instituerit, tenere pergat. De literis demonstratiuis hæc dicta sint.

Reliqua sunt epistolarum genera duo commodè hoc loco tractanda, quæ ad nullum per se genus

pertinent: vnum est iocosum, cuius iam supra meminimus, alterum mixtum nominatur. Quamquam iocosa epist. si nihil præter iocum habeat, ad demonstratiuum genus est referenda.

De iocosa epistola.

Cuiusmodi debeat esse iocus Cice. in 2. de Ora. & Quintil. in lib. 6. cap. 3. docent.

IN quouis epistolarum genere, quoties id res patitur, iocum admiscere debemus. Sed illud in primis curandum est, vt tempestiuus sit iocus, vt lōgè absit ab omni turpitudine, vt liberalis, vt decoris meminerit. Qui si aptè adhibebitur, plus sæpenumero habebit momenti, quam oratio, vel maximè seria. Sed affectatio est, in eo vitanda quam diligentissimè.

Iocosa est epistola, lib. 1. epist. 10. Cur enim tibi hoc non. Item lib. 7. epist. 12. Mirabar quid esset, & 14. Chrysippus Vettius, & 16. in equo Troiano. Item lib. 9. epist. 4. ἐκ δυνατῶν. & 20. Dupliciter delectatus sum. Item lib. 15. epist. 16. Puto te iam.

De mixta epistola.

EPistolæ mixtæ apud Cicer. admodum frequentes inueniuntur: in quibus plures ex superioribus literarum formis concurrunt. Epistola enim in qua vel petitio tātum est, vel suasio, vel dissuasio, &c. simplex dici debet: quæ verò ex duabus, vel ex pluribus epistolarum formis conflata est,

ea iure mixa vocabitur. Quo autem modo variæ res, quę scribuntur in eadem epistola connectẽdæ sint, docebimus infra, vbi de partibus epistolæ differemus.

Hactenus tria epistolarum genera breuiter exposuimus: nunc tempus est ad cętera, quæ initio polliciti sumus proficisci.

Deinceps igitur epistolæ partes, genus, dicendi, breuitatem, elegantiam perspicuitatem, & compositionem consideremus.

DE PARTIBVS EPISTOLÆ.

STudiosis adolescentibus hoc loco præcipiendũ est, quomodo se ad epistolam scribendam comparare, quatenus inhærere præceptis debeant. Nec enim ei, qui literas vult scribere, præcepta continuò respicienda sunt: aut ad libros, vnde Voculas, sententiolasve aliquot mutuet, confugiendum. sed prius rem, de qua scripturus est, ipse omni mentis acie contemplari ac dispicere debet, neque id satis esse putandum est. Eius enim ad quẽ scribitur, naturam, mores, & affectus, perspectos habeat necesse est: quantumque apud eum vel gratia, vel autoritate, vel meritis denique valeat, recordetur. Atque ex his omnibus diligenter consideratis, Epistolæ tanquam viuum, exemplar sumat. Quo constituto aliquot ex autoribus locos petet vnde verborum optimorum, tum sententiarum copiosam suppellectilem possit

dere. Vtrunque salutandi modum vno versu complexus est c Horatius: ait enim Celso gaudere, & bene rem gerere Albinouano Κέλσῳ τὸν Ἀλβινοβανῷ χαίρειν, καὶ εὖ πράττειν, d *Budæus etiam tertium genus addit, quod est* ὑγιαίνειν. *Cæterùm illud* εὖ πράττειν *bene agere*, e *Aristoteles dicit esse idem quod* εὐδαιμονεῖν, *hoc est, beatum esse.*

c Hora. li. epi. 8.
d In cõmẽtar. Ibidẽ
e In lib. de morib. ad Nicomach. c. 4.

Quomodo salutent Latini, exempla quę supra protulimus satis docent.

Hæbrei ergo salutantes, pacem, Gręci, tum fælicitatem, tum gaudium, aliquando etiam valetudinem, Latini salutem precantur & incolumitatem. Ea salutatio, quæ in tergo epistolæ scribitur hodie superscriptio dici solet. quæ latinis inscriptio diceretur, præsertim cum Cicero dicat epistolam alicui inscriptam. Hęc nomen, & merita eius continet, ad quem scribimus, locum præterea, in quo ipse habitat, in hunc modum: Petro Perpiniano Oratori præstantissimo, Lugduni. Sed hic subauditur, habitanti: illic, detur epistola. Quod si Lugdunum dixeris, subaudiendum erit (perferatur) aut aliud, cuius vis sit eadem.

De exordio epistolarum.

Est epistolarum libertas, vt in eis vnde debet initium sumere liceat: modo id sit eiusmodi, quod illum ad id, quod pares, præparet.

Tri-

Triplex autem est epistolæ exordiendæ ratio: aut enim obliquè in epistolam ingredimur, aut rectè, aut abruptè.

In orationibus insinuatione non nisi tribus temporibus Rhetores vtendum putant: at in epistola quoties videbitur, obliquè ingredi licebit, & quamlibet longè repetere, & quamlibet alienum assumere principium, dum quacunque via tamen ad rem conferat. Auto rad Herē.l.18.

2. *Rectum vero exordium his omnino rationibus constituitur, quas tradiderūt ij qui de arte Rhetorica conscripserunt. Sed oportebit eadem precepta, ad proprietatem epistolarum deflectere. Quod qua ratione fieri conueniat paucis ostendemus.* lib.i.Ci.in part.&c.

Hoc ergo exordium ducetur aut ex personis aut ex rebus ipsis: a quibus beneuolentiæ conciliandæ rationes petemus.

A personis beneuolentiam colligemus, si de amicitia loquemur, b *& mutuis officijs, quæ inter maiores & parentes nostros, nec non illius ad quē scribimus, extitere: quod necessitudinis vinculum nunquam à nobis neglectum, sed nutritum potius & confirmatum asseuerabimus. Aut si nulla inter auitos fuit amicitia, dicemus eam* c *a nobis natam, & educatam, propter similitudinem studiorum, coniunctum mutuum, mutua officia. Hic quibus in locis, quonam modo, quibus in studijs pueritiam aut adolescentiam transegerimus, commemoratione iucunda renouabimus. Preterea si qua*

b A personis maiorū Vtriusque.

c A persona vtriusque simul.

dere. Vtrunque ſalutandi modum vno verſu complexus eſt c *Horatius: ait enim Celſo gaudere, & bene rem gerere Albinouano* Κέλσῳ τῷ Ἀλβινοβανῷ χαίρειν, καὶ εὖ πράττειν, d *Budæus etiam tertium genus addit, quod eſt* ὑγιαίνειν. *Cæterùm illud* εὖ πράττειν *bene agere*, e *Ariſtoteles dicit eſſe idem quod* εὐδαιμονεῖν, *hoc eſt, beatum eſſe.*

c Hora. li. epi. 8.
d In cōmētar. Ibidē
e In lib. de morib. ad Nicomach. c. 4.

Quomodo ſalutent Latini, exempla quę ſupra protulimus ſatis docent.

Hæbrei ergo ſalutantes, pacem, Gręci, tum fœlicitatem, tum gaudium, aliquando etiam valetudinem, Latini ſalutem precantur & incolumitatem. Ea ſalutatio, quæ in tergo epiſtolæ ſcribitur hodie ſuperſcriptio dici ſolet. quæ latinis inſcriptio diceretur, præſertim cum Cicero dicat epiſtolam alicui inſcriptam. Hęc nomen, & merita eius continet, ad quem ſcribimus, locum præterea, in quo ipſe habitat, in hunc modum: Petro Perpiniano Oratori præſtantiſſimo, Lugduni. Sed hic ſubauditur, habitanti: illic, detur epiſtola. Quod ſi Lugdunum dixeris, ſubaudiendum erit (perferatur) aut aliud, cuius vis ſit eadem.

De exordio epiſtolarum.

E*A eſt epiſtolarum libertas, vt in eis vnde debet initium ſumere liceat: modo id ſit eiuſmodi, quod illum ad id, quod pares, præparet.*

Tri-

Triplex autem est epistolæ exordiendæ ratio: aut enim obliquè in epistolam ingredimur, aut rectè, aut abruptè.

In orationibus insinuatione non nisi tribus temporibus Rhetores vtendum putant: at in epistola quoties videbitur, obliquè ingredi licebit, & quālibet longè repetere, & quamlibet alienum aßumere principium, dum quacunque via tamen ad rem conferat. Autor ad Herē. l. 18.

2. *Rectum vero exordium his omnino rationibus constituitur, quas tradiderūt ij qui de arte Rhetorica conscripserunt. Sed oportebit eadem precepta, ad proprietatem epistolarum deflectere. Quod qua ratione fieri conueniat paucis ostendemus.* lib. i. Ci. in part. &c.

Hoc ergo exordium ducetur aut ex personis aut ex rebus ipsis: a quibus beneuolentiæ conciliandæ rationes petemus.

A personis beneuolentiam colligemus, si de amicitia loquemur, b *& mutuis officijs, quæ inter maiores & parentes nostros, nec non illius ad quē scribimus, extitere: quod necessitudinis vinculum nunquam à nobis neglectum, sed nutritum potius & confirmatum aßeuerabimus. Aut si nulla inter auitos fuit amicitia, dicemus eam* c *a nobis natam, & educatam, propter similitudinem studiorum, coniunctum mutuum, mutua officia. Hic quibus in locis, quonam modo, quibus in studijs pueritiam aut adolescentiam transegerimus, commemoratione iucunda renouabimus. Preterea si qua*

b A persona maiorū Vtriusque.

c A persona vtriusque simul.

dere. Vtrunque ſalutandi modum vno verſu complexus eſt c Horatius: ait enim Celſo gaudere, & bene rem gerere Albinouano Κέλσῳ τὸν Ἀλβινοβανῷ χαίρειν, καὶ εὖ πράττειν, d Budæus etiam tertium genus addit, quod eſt ὑγιαίνειν. Cæterùm illud εὖ πράττειν bene agere, e Ariſtoteles dicit eſſe idem quod εὐδαιμονεῖν, hoc eſt, beatum eſſe.

c Hora. li. epi. 8.
d In cõmẽtar. Ibidẽ
e In lib. de morib. ad Nicomach. c. 4.

Quomodo ſalutent Latini, exempla quę ſupra protulimus ſatis docent.

Hæbrei ergo ſalutantes, pacem, Gręci, tum fœlicitatem, tum gaudium, aliquando etiam valetudinem, Latini ſalutem precantur & incolumitatem. Ea ſalutatio, quæ in tergo epiſtolæ ſcribitur hodie ſuperſcriptio dici ſolet. quæ latinis inſcriptio diceretur, præſertim cum Cicero dicat epiſtolam alicui inſcriptam. Hęc nomen, & merita eius continet, ad quem ſcribimus, locum præterea, in quo ipſe habitat, in hunc modum: Petro Perpiniano Oratori præſtantiſſimo, Lugduni. Sed hic ſubauditur, habitanti: illic, detur epiſtola. Quod ſi Lugdunum dixeris, ſubaudiendum erit (perferatur) aut aliud, cuius vis ſit eadem.

De exordio epiſtolarum.

EA eſt epiſtolarum libertas, vt in eis vnde debet initium ſumere liceat: modo id ſit eiuſmodi, quod illum ad id, quod pares, præparet.

Triplex autem est epistolæ exordiendæ ratio: aut enim obliquè in epistolam ingredimur, aut rectè, aut abruptè.

In orationibus insinuatione non nisi tribus temporibus Rhetores vtendum putant: at in epistola quoties videbitur, obliquè ingredi licebit, & quãlibet longè repetere, & quamlibet alienum assumere principium, dum quacunque via tamen ad rem conferat. Autor ad Herē.l.18.

2. *Rectum vero exordium his omnino rationibus constituitur, quas tradiderũt ij qui de arte Rhetorica conscripserunt. Sed oportebit eadem precepta, ad proprietatem epistolarum deflectere. Quod qua ratione fieri conueniat paucis ostendemus.* lib.i.Ci.in part.&c.

Hoc ergo exordium ducetur aut ex personis aut ex rebus ipsis: a quibus beneuolentiæ conciliandæ rationes petemus.

A personis beneuolentiam colligemus, si de amicitia loquemur, b *& mutuis officijs, quæ inter maiores & parentes nostros, nec non illius ad quẽ scribimus, extitere: quod necessitudinis vinculum nunquam à nobis neglectum, sed nutritum potius & confirmatum asseuerabimus. Aut si nulla inter auitos fuit amicitia, dicemus eam* c *a nobis natam, & educatam, propter similitudinem studiorum, coniunctum mutuum, mutua officia. Hic quibus in locis, quonam modo, quibus in studijs pueritiam aut adolescentiam transegerimus, commemoratione iucunda renouabimus. Preterea si qua*

b A personis maiorũ Vtriusque.

c A persona vtriusque simul.

c Hora. li. epi. 8.
d In comẽtar. Ibidẽ
e In lib. de morib. ad Nicomach. c. 4.

dere. Vtrunque salutandi modum vno versu complexus est c *Horatius: ait enim Celso gaudere, & bene rem gerere Albinouano* Κέλσῳ τὸν Ἀλβινοβανῷ χαίρειν, καὶ εὖ πράττειν, d *Budæus etiam tertium genus addit, quod est* ὑγιαίνειν. *Cæterùm illud* εὖ πράττειν *bene agere*, e *Aristoteles dicit esse idem quod* εὐδαιμονεῖν, *hoc est, beatum esse.*

Quomodo salutent Latini, exempla quę supra protulimus satis docent.

Hæbrei ergo salutantes, pacem, Gręci, tum fælicitatem, tum gaudium, aliquando etiam valetudinem, Latini salutem precantur & incolumitatem. Ea salutatio, quæ in tergo epistolæ scribitur hodie superscriptio dici solet. quæ latinis inscriptio diceretur, præsertim cum Cicero dicat epistolam alicui inscriptam. Hęc nomen, & merita eius continet, ad quem scribimus, locum præterea, in quo ipse habitat, in hunc modum: Petro Perpiniano Oratori præstantissimo, Lugduni. Sed hic subauditur, habitanti: illic, detur epistola. Quod si Lugdunum dixeris, subaudiendum erit (perferatur) aut alud, cuius vis sit eadem.

De exordio epistolarum.

Ea est epistolarum libertas, vt in eis vnde debet initium sumere liceat: modo id sit eiusmodi, quod illum ad id, quod pares, præparet.

Tri-

Triplex autem est epistolæ exordiendæ ratio: aut enim obliquè in epistolam ingredimur, aut rectè, aut abruptè.

In orationibus insinuatione non nisi tribus temporibus Rhetores vtendum putant: at in epistola quoties videbitur, obliquè ingredi licebit, & quãlibet longè repetere, & quamlibet alienum aßumere principium, dum quacunque via tamen ad rem conferat. Auto rad Herẽ.l.18.

2. *Rectum vero exordium his omnino rationibus constituitur, quas tradiderũt ij qui de arte Rhetorica conscripserunt. Sed oportebit eadem pręcepta, ad proprietatem epistolarum deflectere. Quod qua ratione fieri conueniat paucis ostendemus.* lib.i.Ci.in part.&c.

Hoc ergo exordium ducetur aut ex personis aut ex rebus ipsis: a quibus beneuolentiæ conciliandæ rationes petemus.

A personis beneuolentiam colligemus, si de amicitia loquemur, b *& mutuis officijs, quæ inter maiores & parentes nostros, nec non illius ad quẽ scribimus, extitere: quod necessitudinis vinculum nunquam à nobis neglectum, sed nutritum potius & confirmatum aßeuerabimus. Aut si nulla inter auitos fuit amicitia, dicemus eam* c *a nobis natam, & educatam, propter similitudinem studiorum, coniunctum mutuum, mutua officia. Hic quibus in locis, quonam modo, quibus in studijs pueritiam aut adolescentiam transegerimus, commemoratione iucunda renouabimus. Preterea si qua*

b A personis maiorũ Vtriusque.

c A persona vtriusque simul.

adeptus sit. nos eadem nolle gratulari, sed ipsi potius honori talem virum, qui splendidior multo sit futurus in eo, cuius virtute illum non dubitemus exornatum iri. Aut certè negabimus nos illi gratulaturos dignitatis accessionē. sed tamen gaudere, quod illi facultas, & materia data sit exercendæ virtutis suæ, vt qui ante hac semper voluerit prodesse quam plurimis, ampliorem id efficiendi facultatem ea dignitatis accessione sit consecutus.

Gratulatoria est, 2. epistol. 5. Hęc negotia quomodo, & 9. Primum tibi. Item lib. 15. episto. Te, & pietatis in tuos. Vel saltem eius magna pars. & epistol. 8. Maxima sum lætitia affectus, & 6. Marcellum tuum consulem. & 12. Episto. Etsi mihi nunquam.

De epistola officiosa.

NOn infrequens est illud literarum genus, quo amicis, etiamsi nihil petant, operam nostrā vltrò deferimus: propterea quod sunt quos pudet rogare, cum egeant amicorum subsidio. Hos itaq; oportet vltrò delato officio ad postullandam amici operam prouocare. Vnde genus hoc non ineptè officiosum vocabitur.

Officiosa est lib. epist. 10. Ego quanti te faciam Quæ in quibusdam codicibus 9. est. Item li. 5. episto. 8. quantum meum studium.

De

De disputatoria epistola.

CRebrum quoddam est epistolæ genus inter eruditos, quod est positum in disputationibus quas ipsi habent de ijs rebus, quæ liberalibus disciplinis, vel sacris etiam literis continentur. Hic ergo eruditi per literas de studijs literarum colloqui solent; cùm aut sciscitantur de re quapiam, aut respondent sciscitanti: aut si qua de re parum conuenit, interdum disputant. Atque hoc quidem genus ad exornationem referendum esse ex ijs, quæ ante dicta sunt, satis constat, cum scriptiones à M. Tullio eodem sint reuocatæ. Scriptiones autem is profectò appellat, quæ scribuntur à viris doctis, de ijs, quæ bonarum artium doctrina continentur. Quales sunt Rhetorici, Philosophicique libri Cic. aliaque scriptæ generis eiusdem. Huc plæreque D. August. & Hieron. literæ referuntur.

De epistola collaudatoria.

COllaudatio est, qua illum in quem nobis ius est, vt officio functum laudamus. Huius epistolæ clausula adhortationem breuem habere debet, qua quidem eum cohortemur, vt eam faciendi officij viam, quam instituerit, tenere pergat. De literis demonstratiuis hæc dicta sint.

Reliqua sunt epistolarum genera duo commodè hoc loco tractanda, quæ ad nullum per se genus

pertinent: vnum est iocosum, cuius iam supra meminimus, alterum mixtum nominatur. Quamquam iocosa epist. si nihil præter iocum habeat, ad demonstratiuum genus est referenda.

De iocosa epistola.

Cuiusmodi debeat esse iocus. Cice. in 2. de Ora. & Quintil. in lib. 6. cap. 3. docent.

IN quouis epistolarum genere, quoties id res patitur, iocum admiscere debemus. Sed illud in primis curandum est, vt tempestiuus sit iocus, vt lõgè absit ab omni turpitudine, vt liberalis, vt decoris meminerit. Qui si aptè adhibebitur, plus sæpenumero habebit momenti, quam oratio, vel maximè seria. Sed affectatio est, in eo vitanda quam diligentissimè.

Iocosa est epistola, lib. 1. epist. 10. Cur enim tibi hoc non. Item lib. 7. epist. 12. Mirabar quid esset, & 14. Chrysippus Vettius, & 16. in equo Troiano. Item lib. 9. epist. 4. ἐγ δυνατῶν. & 20. Dupliciter delectatus sum. Item lib. 15. epist. 16. Puto te iam.

De mixta epistola.

EPistolæ mixtæ apud Cicer. admodum frequentes inueniuntur: in quibus plures ex superioribus literarum formis concurrunt. Epistola enim in qua vel petitio tãtum est, vel suasio, vel dissuasio, &c. simplex dici debet: quæ verò ex duabus, vel ex pluribus epistolarum formis conflata est,

ea iure mixa vocabitur. Quo autem modo variæ res, quę scribuntur in eadem epistola connectẽdæ sint, docebimus infra, vbi de partibus epistolæ differemus.

Hactenus tria epistolarum genera breuiter exposuimus: nunc tempus est ad cętera, quæ initio polliciti sumus proficisci.

Deinceps igitur epistolæ partes, genus, dicendi, breuitatem, elegantiam perspicuitatem, & compositionem consideremus.

DE PARTIBVS EPISTOLÆ.

STudiosis adolescentibus hoc loco præcipiendũ est, quomodo se ad epistolam scribendam com parare, quatenus inhærere præceptis debeant. Nec enim ei, qui literas vult scribere, præcepta continuò respicienda sunt: aut ad libros, vnde Voculas, sententiolasve aliquot mutuet, confugiendum. sed prius rem, de qua scripturus est, ipse om ni mentis acie contemplari ac dispicere debet, neque id satis esse putandum est. Eius enim ad quẽ scribitur, naturam, mores, & affectus, perspectos habeat necesse est: quantumque apud eum vel gra tia, vel autoritate, vel meritis denique valeat, recordetur. Atque ex his omnibus diligenter consideratis, Epistolæ tanquam viuum, exemplar sumat. Quo constituto aliquot ex autoribus locos petet vnde verborum optimorum, tum sententiarum copiosam supellectilem possit

mutuari. Eaque omnia commodè permutata, sic oportebit ad rem accommodare, vt non aliunde ascita & accepta; sed dominata esse uideantur. Quo autem quæque ordine in epistola scribenda sint, vel natura, vel ars ipsa monstrabit: sed ab arte hic ordo petetur minus frequenter. In simplicibus argumentis eum sequemur ordinem, quem nobis consilium, non præceptiones præscribent. In ijs verò epistolis, in quibus innumerabilium propè rerum acervus congeritur, vel quod in buccam venerit, scribemus: vel ordinem aliquem a loco, tempore, personis, aut rebus, animo fingemus: quem transitionibus crebris breuiter significabimus, quibus ea inter se connectantur, quæ natura non cohærebunt. Quæ cum ita sint, illos falli perspicuum est, qui hanc epistolarum libertatem certis quibusdam partibus illigare volunt, cum ne ipsæ quidem orationes certo partium numero astringantur. Quamobrem de his plura tradere, quam quæ supra tradita, & præcepta sunt, superuacaneum videri possit. Aliquid tamen de quibusdam partibus separatim, & necessariò dicendum est.

De salutatione.

Salutatio, est oratio, quæ in fronte, vel tergo Epistolæ posita nuntiat, ac dicit absenti salutem.

In salutatione semper veteres præposuere scribentis

bentis nomen nomini eius, ad quem scribebatur, quamuis hic superior esset, ille inferior. M.C. Trebatio S.D.M.T.C.M. Mario S.D.

Obseruanda in salutatione.

Item veteres in salutatione, dignitatis, aut magistratus siue professionis, aut cognationis & affinitatis nomen postponebant, ad hunc modum a, Ισοκράτης φιλίππω μακεδόνων βασιλεῖ χαίρειν. Id est, Isocrates Philippo Macedonum regi. S.D.M.C.P. Vatinio Imperat. S.D.M.T. Cicero P. Lentulo Procos. S.D. M. Rullius Quinto fratri S.D. Hieronymus Damaso Papæ. Id autem fit contra recentium morem, qui honoris gratia dignitatis vocabula præponunt, sic, Beatissimo Papæ Alexandro sexto, &c.

a Græcum verbum. χαίρειν sonat gaudere.

Quid in salutatione vitandum

At verò in salutatione assentatio studiosissimè cauenda est: in quam turpiter incurrunt, qui magnam epithetorum vim coaceruant, quibus eius, cui scribunt, laus contineri videatur. Videndum est igitur quæ cuique epitheta possint congruere.

Hebræi vulgato gentis suæ more pacem optant salutantes. Cuius consuetudinis D. Paulus memor hac salutandi ratione Vti solet. Gratia vobis, & pax à Deo patre nostro & Domino Iesu Christo. Quę quidem salutatio maximè Christianis est accommodata.

b *Græci sunt in hac re varijs. Πλάτων Δίωνι εὖ πράττειν, hoc est Plato Dioni bene agere. Ισοκράτης φιλίππω χαίρειν, id est, Isocrates Philippo gaudere. Δημοσθένης τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ χαίρειν, hoc est Demosthenes Senatui populoque Atheniensi gaudere.*

Budeus in cōm. in εὖ πράττειν. Plato in epi. 3. ad Dionysiū tyrannum.

dere. Vtrunque ſalutandi modum vno verſu complexus eſt c *Horatius: ait enim Celſo gaudere, & bene rem gerere Albinouano* Κέλσῳ τῷ Ἀλβινοβανῷ χαίρειν, καὶ εὖ πράττειν, d *Budæus etiam tertium genus addit, quod eſt* ὑγιαίνειν. *Cæterùm illud* εὖ πράττειν *bene agere*, e *Ariſtoteles dicit eſſe idem quod* εὐδαιμονεῖν, *hoc eſt, beatum eſſe.*

c Hora. li. epi. 8.
d In cōmētar. Ibidē
e In lib. de morib. ad Nicomach. c. 4.

Quomodo ſalutent Latini, exempla quę ſupra protulimus ſatis docent.

Hæbrei ergo ſalutantes, pacem, Gręci, tum fœlicitatem, tum gaudium, aliquando etiam valetudinem, Latini ſalutem precantur & incolumitatem. Ea ſalutatio, quæ in tergo epiſtolæ ſcribitur hodie ſuperſcriptio dici ſolet. quæ latinis inſcriptio diceretur, præſertim cum Cicero dicat epiſtolam alicui inſcriptam. Hęc nomen, & merita eius continet, ad quem ſcribimus, locum præterea, in quo ipſe habitat, in hunc modum: Petro Perpiniano Oratori præſtantiſſimo, Lugduni. Sed hic ſubauditur, habitanti: illic, detur epiſtola. Quod ſi Lugdunum dixeris, ſubaudiendum erit (perferatur) aut alud, cuius vis ſit eadem.

De exordio epiſtolarum.

EA eſt epiſtolarum libertas, vt in eis vnde debet initium ſumere liceat: modo id ſit eiuſmodi, quod illum ad id, quod pares, præparet.

Tri-

Triplex autem est epistolæ exordiendæ ratio: aut enim obliquè in epistolam ingredimur, aut rectè, aut abruptè.

In orationibus insinuatione non nisi tribus temporibus Rhetores utendum putant: at in epistola quoties videbitur, obliquè ingredi licebit, & quãlibet longè repetere, & quamlibet alienum assumere principium, dum quacunque via tamen ad rem conferat. Autor ad Herē.l.18.

2. *Rectum vero exordium his omnino rationibus constituitur, quas tradiderũt ij qui de arte Rhetorica conscripserunt. Sed oportebit eadem pręcepta, ad proprietatem epistolarum deflectere. Quod qua ratione fieri conueniat paucis ostendemus.* lib.1.Ci.in part.&c.

Hoc ergo exordium ducetur aut ex personis aut ex rebus ipsis: a quibus beneuolentiæ conciliandæ rationes petemus.

A personis beneuolentiam colligemus, si de amicitia loquemur, b *& mutuis officijs, quæ inter maiores & parentes nostros, nec non illius ad quẽ scribimus, extitere: quod necessitudinis vinculum nunquam à nobis neglectum, sed nutritum potius & confirmatum asseuerabimus. Aut si nulla inter auitos fuit amicitia, dicemus eam* c *a nobis natam, & educatam, propter similitudinem studiorum, coniunctum mutuum, mutua officia. Hic quibus in locis, quonam modo, quibus in studijs pueritiam aut adolescentiam transegerimus, com memoratione iucunda renouabimus. Preterea si qua*

b A personis maiorũ Vtriusque.

c A persona vtriusque simul.

si qua affinitas intercedat, ab hac contrahenda d *beneuolentia erit: si nulla ab aliquo* d *genere virtutis; quæ quo affinitate nobilior & diuturnior, hoc amicitia, quę ab ea proficiscitur, stabilior, & laudabilior esse solet. Maximè tamen a libertate, officio, iustitia, fide, ducere beneuolentiam eiusmodi conuenient. Id verò fiet his virtutibus vel in eo, vel in nobis sine arrogantia laudandis.* e *Licebit etiam* e *illius in nos merita cum grati animi significatione quadam vehementer exaggerare;* *nostra uicissim* f *in illum multa cum verecundia significare: qui nostra de illo sermones; quantopere illius literis delectemur, quod commodis illius & gloria non minus quàm nostra gaudeamus incommoda vero non minus acerbè, quàm propria feramus, quantam pro illius dignitate, fortunisq; tuendis curam suceperimus.* *Ad hæc* g *si eruditionem aliquam in eo laudabimus, &* h *nostram, si qua erit laude digna verecundè commemorabimus. Postremò si nostrum* i *in commodum inopiam, calamitatem, aut* K *eorum, quos commendamus flebiliter exponemus. Sed videndum vt hæc omnia ad eam ipsam rem, de qua agitur, sint accomodata.*

d Cicer. in Partit. 17.

e A persona illi, cui scribimus

f A persona nostra

g A persona eius cui scribitur.

h A nostra

i A nostra.

k Ab eorū persona de quib scribimus.

A rebus ipsis beneuolentiam contrahemus, si negabimus, ad nos pertinere id, de quo scripturi simus, ad illum magnopere, sed nos commodis illius commoueri æquè ac nostris. Præterea si rei magnitudine, periculo, nouitate, antiquitate, vtilitate, iucunditate, necessitate, aut huiusmodi quapiá

com-

commendatione excitabimus. Quanquam l hæc ad attentionem, ac docilitatem magis pertinent. Quod si res ipsa durior videbitur, præmunitione opus erit qua ante ipsa molliatur, quam illi tractanda proponatur. Neque omnino ea exordiendi forma repudiãda est, quæ quibusdam huius ætatis hominibus placet, vt à peruetusta quapiam sententia, factoue memorabili epistolam ordiamur.

l Auctor ad Heren. li. 1. 6. Cic. in partit. 18.

3. *Sicut abruptus sermo, atque abrupta m oratio dicitur, quæ caret exordio: sic abrupta epistola, quæ insinuationem, vel proœmium non habet. Itaque initium eiusmodi, quod abruptè fiat, abruptum nominatur. Id autem constat & conflatur ex aliqua ratione pathetica, & concitata, aut alioqui figurata, quæ satis declaret, nec proœmium esse, nec insinuationem. Huius rei exempla in epistol. Cic. multa sunt Lib. 2. epist. 7. Quid? tu me hoc tibi mandasse existimas, &c. & epist. 10. Putaresne unquam accidere posse. Initium habet ab admiratione. Item lib. 7. epist. 13. Adeone me iniustum esse existimasti, &c. Item lib. 8. epist. 3. Estne? vici, &c. & epist. 9. Si tu, inquis, Hirrum tractasti? &c.*

m Cuiusmodi est prima Catil. Varia.

Quomodo dicendum, Vale.

QVemadmodum à salutatione inchoamus epistolam, ita dicto, Vale claudimus. Atque hoc inter vtrumq; interest, quòd salutatio nonnunquam sic effertur, quasi recitaretur a tabellario,

ad hunc modum, Cicero Trebatio salutem dicit.

At Vale, semper ad scribentis personam accommodatur, sic: Vale, mi Tiro. Cura vt valeas. Fac valeas, &c. Pluribus enim modis Vale dicitur a latinis. Græci quoque non vno modo Vale dicunt. ἔρρωσο, id est, Vale, ἐῤῥῶσθε, id est, Valete. a *ἀλλ' ἔρ-*

a Plato in epist. 10. *ρωσό τε, καὶ μένε ἐν τοῖς ἤθεσιν οἷσπερ καὶ μένεις, id est, Sed & vale, & in istis tuis moribus persevera:*

b Plato in epist. 11. & Demost. i epist. ep. 5. *vel, & istos tuos mores retine. Dicunt etiam* b *εὐτύχει, id est, esto fœlix, &* c *εὐτυχεῖτε, id est, este*

c Demost. in epistol. epi. 2. 3. 4. & 6. *fęlices. Præterea, vt hic & in salutatione Latini ponunt, Salue; sic Græci verbum, χαίρειν, quamuis in calce varius. Si cupias aut tuo, aut alterius nomine quempiam salutari, id ante (Vale) sic facies: fratrem tuum verbis meis salutato, Vale. Atticę & Pyliæ salutem: Vale. Vbi intelligitur, dicito Tulliolę, & Ciceroni salutem dic. Valete. Atque alijs id genus formis. Verùm illud est Christianorum proprium, vt hic alteri perpetuam Dei gratiam precētur, & vicissim ab eo petant vt se precationibus iuuent.*

d lege De sp. in artæ epistolica. d *Si post Vale, aliquid scribendum occurrat, id poterit honestè addi, Vale: sed priusquam obsignem epistolam, hoc addam, &c.*

Quid Post Valè.

a Cice. l. 4. epi. 12.

b Cic. li. 5. ep. 9.

c Cic. li. 5. ep. 10.

d Cic. i. 12. ep. 13.

Post Vale, continenter locum ac tempus a scribunt veteres, hoc modo a vale. D. prid. Cal. Iun. Athenis. b *Vale. A d V. Id. Quint. ex castris, Narona,* c *vale. Data Non. Dec. Narona.* e *Vale.*

le. Data. Id. In Cypro à Crommyuacride, e Vale Dat. IV. Cal. Iun. Pergæ. f Valete. Dat. ad. VI. Kal. Decemb. Dyrrachij. g Vale. Cal. oct. de Venusio. h Vale VII. Id. Non. Actio, Vesperi. Tempus interdum & locus præcedunt. i V. Id. April. Vale, k Non. Maij. Ex castris. Vale. Prętermittitur etiam locus subiecto tempore. Vale. XI. Calen. Feb. Quinto Metello, & L. Afranio Coss. m Vale. Id. Mar.

Sæpissimè Cicero, prætermisso Vale, vel tempus tantùm, vel tempus & locum simul subnectit, hoc pacto: n D IV: Non. Mart. o D. ad IV. Cal. Non. p Prid. Non. Quin. q Cal. Ian. M. Messala & M. Pisone Coss. r VI. Cal. Feb. M. Messala, et M. Pisone Coss. s Id. Feb. t Dat. Liberalibus. Tempus & locum simul in his, quæ sequuntur animaduerte. u V. Cal. Sex. Rhegio. x VIII. Cal. Sex. Velia. y VIII. Id. Iun. Cuiarone, ex finibus Allobrogum. z V. Cal. Sext. ex castris a XIII. Cal. Apr. Cordubæ b VII. Id. Iun. Corduba, c D. III. Cal. à Ponte argẽteo. d III. Cal. Maij. Ex castris Rhegij e III. Nõ. Maij. Ex castris, Dertboma. f Prid. Non. Maii. Ex castris, finibus Statiellensium. g Ephesum ad V. Id. Sextil. Dat. h XV. Cal. Maii. Ex itinere.

Non

e Cic. l. 12. epi. 14. f Cic. l. 14. ep. 7. g Ci. l. ep. 20. h Cic. l. 16 ep. 7. i Cic. l. 10. ep. 12. k Cic. l. 11. ep. 12. l Ci. j. epi. ad Attic. ep. 13. m Ci. l. ep. ad Att. ep. 14. n Ci. lib. 7 epi. 13. o Cic. li. 7. ep. 30. p Cic. l. 10 ep. 29. q Cic. l. 2. ep. ad Att. ep. 7. r Ci. l. epi. ad Att. ep. 6. s Ci. lib. 1. ep. ad Att. ep. 9. ep. t Cic. l. 9. ep. ad Att. ep. 11. 5. u Cic. li. 7. ep. 20.

x Ci. li. 7. ep. 21. y Cic. 10. epist. 23. z Ci. l. 10. ep. 24. a Cic. l. 10. epist. 31. b Ci. l. 10. epi. 31. c Ci. l. 10. epi. 35. d Ci. l. 11. epist. 9. e Ci. l. 11. ep. 10. f Cic. lib. 11. epist. 11. g Cic. lib. 4. epist. ad Att. epist. 15. h Cic. l. 10. epist. ad Att. epi. 8.

Non rarò etiam post Vale (quod varijs efferri modis ante dictum est) nihil ponitur, sed, & illud idem, & cætera, quæ ipsum subsequi diximus sæpenumero M. Tullius prætermittit, ut ex ipsius epistolis perspicere licet.

Ex his, quæ diximus, perspicuum est locum variè vsurpari. Adhæc, temporis nomine, non solùm horam, diem, & mensem, sed annum etiam comprehendi: id quod exempla illa ex epistolis ad Atticum petita, in quibus fit mentio de Consulibus declarant. Romani enim primùm ab vrbe condita numerabant: sed postea per Consules annum designarunt, quòd is magistratus esset annus Græci per Olympiadas: Veteres autem ab orbe condito solebant numerare. Nos verò à Christo nato annos dinumeramus. Sic enim dicimus: Vale Turnoni, Cal. Ian. Anno à Christo nato, millesimo, quingentesimo, septuagesimo primo. Vel Anno à natali Iesu Christi, primo, & 70. supra millesimum.

Nec absurdum est, quod nonnulli nostris festis indicant dies, hoc modo: Natali Christi. Natalitio Virginis matris. Pridie natalis Ambrosiani, &c. quemadmodum à ferijs Bacchi, quem Liberum etiam Ethnici vocarunt, Cicero dixit, Dat. Liberalibus. vt supra dictum est.

Cum autem præponitur ablatiuus accusatiuo ad hunc modum, Tertiò nonas, Sexto Calendas, duæ voces per eclipsim desiderantur, nempè ablatiuus, die, & præpositio, ante, quæ illum accusatiuum

tiuum regat. Plena enim constructio his additis esset huiusmodi: Tertiò die ante nonas. Sexto die ante Calendas. Hoc etiam præceptum ad eas loquendi formas transferri debet, in quibus numeri nomen accusandi casu effertur, in hunc modum: i Ad III. No. Iun. K Ad XIII. Cal. &c. Cuiusmodi exempla permulta reperies in epist. Ciceronis ad Q. Fratrem: potissimum verò lib. 2. epist. 7. & 8. In quibus cum præpositione, ante, supprimitur accusatiuus, diem.

i Cic. li. 2. epis. ad Q. Fr. epi. 12.
k Cic. l. 3. epis. ad Q. Fr. epis. 1. eius libri.

Præterea, Calendis Ianuarijs, siue Ianuarij, & ad Calendas Ianuarij, vel Ianuarias, pro eodem dicuntur. Errant enim, qui præpositionem, ad, additam, existimant semper tempus reddere incertum. Qui sermo sumptus est à Græcis: qui, τῶνεἰς τέσσαρα, dicunt, pro τεσσάρων, quatuor.

Porrò cum dicit Cicero, Datum, aut, Data, substantiuum aliquod per eclipsim deesse quis neget? Aptè igitur in hoc, epistola, in illo, scriptum, subaudies. Neque est quod ita interpretemur Datum, vt sit idem quod, scriptum, & Data idem quod scripta, cum aliud sit epistolam dare, aliud scribere. Id quod apertè vel vnus Ciceronis locus probabit, qui est in Epistolis ad Atticum: Scripseram ad te, inquit ille, Epistolam, quam darem IIII. Id. sed eo die is, cui dare volueram non est profectus.

Lib. 6. epi. 1. eius lib. 6.

Nec mirum, cum pridie interdum, aut pluribus etiam diebus ante scriberetur epistola, quàm daretur. Dabatur autem tabellario ad absentem per-

perferenda. Quamobrem non inepte dixeris casum dandi suppressum debere intelligi, vt sit haec integra constructio, Scriptum datum est tabellario, & epistola data est taballario, &c.

Illis omnibus ita perscriptis in postrema parte paginae, modestiae, aut sui commendandi gratia, nunc adiici solet, Tui amantissimus nepos Iohannes Fontanus. Tui obseruantissimus cliens
In arte ep. Petrus Boissatus: aut aliud simile, quod à decoro & latinitate non discedat. Quod cum fit, scribentis nomen in salutatione, quę est frons epistolae, non ponitur. Atque in hoc capite quae exposita sunt omnia Despauterius Vno subscriptionis nomine comprehendit.

Quod genus dicendi epistolę conuenit.

CVm variae sint argumentorum species, quas epistola recipit, & nusquam oporteat genus orationis ab argumenti genere dissidere, huic rerum varietati exile dicendi genus, quod vnum & simplex est, non potest accommodari: sicut nec omni pedi crepidae forma eadem conuenire possunt: nec iisdem lineamentis quoduis animal po-
a Li.9.ep. 21. test affingi. a At enim Cicero de hac re Pato scribens, Epistolas, inquit, quotidianis verbis texere solemus. Quare scribendis literis attenuata di-
b Autor ad Heren. li.4.155. cendi figura, b quae ad infimum & quotidianum sermonem demissa est, sufficere videtur. Illum

Cice-

Ciceronis locum ad eas epistolas pertinere putandum est, in quibus res tractantur leviores. Tres enim sunt species epistolarum, quæ hic sunt considerandæ. Aliæ de rebus magnis & grauibus agunt ornatè & copiosè, & ab orandi facultate, quas possunt accipiunt vires, eoque dignitatis attolluntur, vt ad hunc quasi plebeium ordinem referri non debeant. Has existimandum est temperato dicendi genere contineri. Huius generis habendæ sunt epistolæ Ciceronis, quæ ad Q. Fratrem scribuntur. Item vt quas D. Hieronymus ad Augustinum, & contra, quas D. August. ad Hieronymum scripsit. Quæ quidem omnes vltra speciem tenuitatis assurgunt. Aliæ sunt Epistolę tam viles & abiectæ, vt nullo ordine censeantur. Quales pleriq; scribunt literas, & olim scripserunt illiteratissimas: nec dignæ sunt, quæ literæ nominentur. Alię sunt cultæ & elegantes, tenues tamen & pressæ, quæ non alio conduntur artificio, quàm leuiores causæ, & controuersiæ minores. Quanquam artificij ratio non semper in omnibus adhibetur. At nunquam non elegantes literas esse oportet. Ex his, quæ modò dicta sunt, id confici volumus, vt epistolarum genera omnia partim ad subtile & preßum, partim ad mediocre & tēperatum genus dicendi reuocanda esse videātur. Sicubi autem vehementiam orationis requirit epistola, & propterea contendet quispiam sublime genus etiam ad literas pertinere, nequaquam pugnaces erimus, dum intelligat cauendum esse

diligenter, nè specie recti aliquando fallamur. Licet etiam in epistolis, vel ipsius Ciceronis exemplo, Græca miscere Latinis, obscuris allusionibus vti, ambiguis significationibus, prouerbijs, ænigmatis, clausulis de repentè præcisis. Vbi multa etiam dedita opera obscuramus, ne, si fortè intercipiantur literæ, possint à quo minimè volumus, intelligi. Id verò epistolę quas ille Attico scripsit, non obscurè demonstrant.

De epistolæ breuitate.

Epistola sunt complures apud Cice. lõgissima.

Non probamus illorum sententiam, qui volunt epistolam ea breuitate esse, vt intra duodecim versiculos tota contineatur. Nam quēadmodum in re non ampla longiorem esse vituperabile est: sic in re copiosa breuitas nimia laudari non potest: propterea quòd superuacanea fortasse cum tędio leguntur: certè necessaria non nisi magno colloquentium per literas dispendio prætereũtur. Illud insuper potest accidere, vt in epistolam duodecim versiculorum sæpe sex, aut septem redundent: in epistola quingentorum, ne vnus quidem supersit. Nam breuem eße nihil aliud est, quam maximam rerum vim, quoad fieri potest, in pauca conferre, non pauca scribere quod alioqui vel indoctissimus quisque & desidiosissimus facere possit.

De elegantia epistolæ.

ELegantiæ nomine latinitatem, & perspicuitatem complectimur. Elegantia a enim est quæ facit vt vnumquodque purè dici videatur: quæ in epistola quam diligentissimè conseruanda est. Atque b vt purè, id est, Latinè loquamur; nō solum videndum est vt verba efferamus ea, quæ nemo iure reprehendat, sed ea sic & casibus, & temporibus, & genere, & numero, & persona cōseruemus, vt nihil perturbetur oratio. Nam vt in simplicibus verbis, quod non est Latinum: sic in coniunctis quod non est consequens, vituperandum est. Vnde vitiat in sermone quo minus is latinus sit, duo extiterunt: barbarismus, qui in verbis singulis, & solæcismus, qui in coniunctis spectatur. Nam Barbara lexim, quam addunt plærique, Barbarismo volumus contineri. Sed c prætereamus præcepta latinè loquendi, quæ puerilis doctrina tradit, & subtilior cognitio, ac ratio literarum alit, aut consuetudo sermonis quotidiani: ac domestici libri confirmant, & lectio veterum oratorum & poetarum. Neque verò in illo altero diutius commemoremur, vt disputemus quibus rebus assequi possumus, vt ea quæ dicamus, intelligantur, latine d scilicet dicendo. Verbis vsitatis e ac propriè demonstrantibus ea, quæ significari ac declarari volemus, sine f ambiguo verbo aut sermone, g non minus longa continua-

a Autor ad Herenniū li. 4. 159.

b Cic. in 3. de Ora. 37

c Cic. in 3. de Ora. 27. Perspicuitas. De hac lege Quint. lib. 8. c. 2.

d Contra Barbarismū, & Solœcismū.

e Contra Acyrogiā.

f Contra Amphibologiam.

g Contra Macrologiam. h Contra longiores allegorias

tione verborum, h *non valde productis ijs, quæ similitudinis causa ex alijs rebus transferuntur, non discerptis sententijs, non proposteris temporibus, non confusis personis, non perturbato ordine. Quæ quidem omnia adolescentibus præstanda sunt diligenter, vt plana & perspicue loquantur ac scribant. Neque enim minorem lucis & perspicuitatis curam habere debent, quam ornatus & elegantiæ.*

De compositione.

a Autor ad Herennium, l. 4. 160. Quint. li. 9. cap. 4.

Compositio est apta Verborum collocatio, qua suauis efficitur orationis cursus. In a *hac præcipitur primum, vt vitentur crebræ vocalium concursiones, quæ vastam atque hiantem reddunt orationem: vt hoc est, Baccæ æneę amænissimæ impendebant. Deinde vt fugiatur eiusmodi literæ, aut syllabæ, aut dictionis assiduitas nimia: vt O Tite tute Tati tibi tanta tyranne tulisti. Et flentes, plorantes, lachrymantes, obtestantes. Et, O fortunatam natam me consule Romam. Et, Nam cuius rationis ratio non extet, ei rationi ratio non est fidem habere. Tertiò vitanda est inconcinna verborum traiectio, & ordo perturbatus: Vt, Tres notus abreptas in saxa latentia torquet. Saxa vocant Itali, medijs quæ in fluctibus aras. In his ordo est, Notus torquet tres (scilicet naues) abreptas in saxa, quæ saxa latentia in medijs fluctibus, Itali vocant aras. Atque*

que hæc quidem compoſitionis præcepta diligenter in epiſtola ſcribenda ſeruari debent, ſi neque hiulcam, neque aſperam eſſe orationem volumus: cætera, quæ in periodis & numeris cõſiſtunt, ſunt que compoſitionis Rhetoricæ magis propria, non item: b *niſi cum aliquid epiſtola grauius tractat, vt de Philoſophia, de Rep. ſimilibuſque. Quibus cum mediocre dicendi genus conueniat, compoſitio etiam Rhetorica congruat neceſſe eſt. Sed ſatis eſſe pueris putamus, ſi leuioribus rebus humili ſtylo tractandis initio conſueſcant, maiorem illam ſitim Rhetorico fonte aliquando leuaturi.* b Quintil. lib. 9. c. 4.

Ciceronis epiſtolas eſſe diligenter volendas.

AD literas rectè ſcribendas plurimum afferat adiumenti, lectio frequens epiſtolarum M. Tulij Ciceronis. Is enim vt alijs in rebus, ſic etiam in hoc genere eſt præclarè locutus: cuius ſermone aſſuefacti qui erunt, ne cupiẽtes quidem poterunt loqui, niſi Latinè. Quamobrem ſit illud in his præceptis extremum adoleſcentulis eleganter ſcribere volentibus, Ciceronis epiſtolas eſſe ardenti ſtudio lectitandas. Nec enim dubitamus quin optimas literas ſcripturus ſit, qui in illis erit ſtudiosè & multum volutus.

Epilogus.

a Autor ad Herennium li.4. extremo: Quintil. i proœmio lib.1. b Autor Herenniũ sub finem lib.3

HÆc de literarum scribendarum ratione breuiter præcipienda duximus; a *quæ omnia studiosi adolescentes adipiscentur, si rationes præceptionis diligentia consequentur, & exercitatione.* b *Nam cum in omni disciplina infirma est artis præceptio sine summa assiduitate exercitationis: tum in his, quæ describendis literis traduntur, minimum valet doctrina, nisi industria, studio, labore, diligentia comprobetur.*

REGVLAE QVIBVS ARTIFICIOSÆ.

Pronunciationis, & actionis ratio continetur ex Cicerone potissimum, & Quintiliano collectæ.

CVM in dicendo præcipuũ id esse videatur: ut non modò verba rebus, sed uox verbis, motusque voci sit accommodatus: vtilissimum forè uisum est, actionem oratori propriam regulis quibusdam breuiter complecti, Quarum primæ spectarent ea, quæ dicendi actum præcedunt, mediæ pronunciationem ipsam & actionem: postremæ uerò ea, quæ dicendi actum consequuntur.

DE IIS QVAE PRAECEDVNT actum dicendi.

REGVLA I.

ANTE omnia suam orationem orator memoria teneat, ita vt expeditè eam, sine interruptione, vel hæsitatione possit recitare.

II.

DEINDE pronuntiando se priuatim exerceat. Optimum autem exercitationis genus esse

ducat, quod ipsi operi sit quam simillimum. Rerum igitur dicendarum varietatem priuatim obseruare, iisque sonum vocis, & gestem, regulis quæ sequuntur præscriptum, accommodare consuescat.

III.

EXPEDIT rerum, ac personarum de quibus agitur, locos diuersos ante se dextra læuaque positos animo concipere, ad quos oratio, manus, oculi, motusque omnis conuertatur.

IIII.

QVICVNQVE dicendo volet excellere, vocis suę quantitatem, qualitatem, & vsum, priuata exercitatione, vt experiatur necesse est. Quantitas vocis duas habet cautiones: vna est, vt tantus sit sonus, quantum loci amplitudo postulabit: altera, vt cui vox est imbecillis, insurgat rarò, rarius exclamet, sæpe summittat, deflectat sæpè. Qualitas vocis item in duobus maximè cernitur vt clara sit, vt suauis; claritas augebitur frequenti exercitatione pronunciandi ea quæ clamorem habeant, & disputationem, & flexum: Suauitas imitatione suauiter presseque loquentium: eaque soni moderatione, quæ vox ad finem vsque pura, flexibilis, facilis, aptaque perseueret.

AD

V.

AD motus vocisq; confirmationem prodest amici prudentis iudicium adhibere; gestum a minori motu, ad maiorem; vocem ab imis sonis ad summos præparare: spiritumq; , ut longior fiat pluribus versibus continuè voce pronunciatis subinde producere.

VI.

NON NISI gratia à Deo precibus expetita, animoq; prius collecto, & alacritate quadam excitato: naribus, ac pectore (si opus esse videatur) præpurgatis: veste composita, cum dignitate quadam, ac grauitate, neque timidus, neque perturbatus ad dicendum accedat.

VII.

IN LOCO vbi dicendum erit consistens, antequam orationem incipiat, exhibito auditoribus honore, breuiuscula mora sibi comparet attentionem.

DE IPSO DICENDI ACTV.

CVM actio nihil sit aliud quàm vocis, & gestus moderatio: constat omnẽ actio-

ctionem duabus partibus contineri: Sono vocis, & corporis motu. Duo igitur regularum genera constituenda sunt: vnum, quod ad vocis moderationem, alterum, quod ad gestus conformandos pertineat. Maximè enim solet auditores permouere, quod simul, & vox auribus, & gestus oculis, & verba mentibus impresserunt.

DE MODO PRONVNCIANDI ET VOCIS

Moderatione.

REGVLA I.

ACTO silentio iamq; ad audiendum compositis auditoribus; principium orationis (nisi sit abruptum) clare suauiterq; pronunciandũ est: non clamose, neque præcipitanter, sed temperata voce: graui, & distincta modulatione.

II.

ABSOLVTO exordio, sono vocis apertiore narrabit orator; acriore confirmabit, flexo miserationem, elato summos affectus, submisso compositos pronunciabit.

III.

VOX non vltra vires vrgenda Sonorum igitur mediorum præcipuus sit vsus: rarior aliorum, minusq; diuturnus: nam summi rumpuntur: imi uim non habent, uox autem media, quæ nimiam depressionem, & elationem fugiet, est longe omnium optima.

NON

IIII.

NON diù tamen eodem tenore pronunciabit, nec quasi legiet orationem, sed adhibebit vocis varietatem, pro rerum, & affectum varietate; atrocia concitatè, tristia flebiliter, mediocrita tēperatè. grandia cum maiestate quadam; commutationem voce commutata, Prosopopœiam, vel Reticentiam concisa proferet; obseruabit sonum proprium affirmantibus, indignantibus, dolentibus, interrogantibus, mirantibus, vel alio affectu cōmotis; voces deniq; pro ratione rerum significatarum, vel contracta voce formabit, vel erecta.

V.

LATINI accentus exprimantur suauiter, sono Latinarum literarum proprio, siue tremore, uocis, aut cantillatione, sine peregrina, vel rustica, vel effeminata, vel dura literarum appellatione, siue sibilo, hiatu, balbutie, & id genus alijs deformitatibus. Pronunciatio peregrina est, quæ Gallicæ, Germanicæ, cæterisq; linguis barbaris est propria.

VI.

CVM in oratione neque tarditas nimia placeat, quia soluit animos, inueniendi difficultatem

fa-

fatetur, & auditorem cogit expectare. Neque uolubilitas, & celeritas nimia; quia distinctiones, & affectus confundit, verba truncat, nec satis intelligitur; optima erit promptitudo moderata, quæ vel sola magnam parit admirationem. Quemadmodum memoriæ defectus contemptū parit. Nemo enim magnopere mirabitur oratorē, qui chartam inspexerit, qui titubauerit, qui hæserit, qui repetierit semel dicta; quātumuis, vel tussiendo, vel mungendo, vel spuendo, vel sese inclinando dissimulantem.

V I I.

QVANQVAM neque dictionū, neque membrorum, neq; periodorum fines ita cadere debent: nec ita rapi, vel absorberi syllabę, vt non intelligantur; molestum tamen est, & odiosum nimis expressè literas, & syllabas singulas velut annumerare. Optimi oratoris est literas nec opprimere, neque nimis exprimere, voces tamen integras proferre; pedes etiam, & numeros docta modulatione nonnunquā seruare, præcipuè in finibus sententiarum.

V I I I.

VT ORATIO distincta sit, obseruādum est vbi, & quonam modo inchoanda, vel sustinēda sit, ac quasi suspendenda sententia; deniq; vbi,

&

IIII.

NON diù tamen eodem tenore pronunciabit, nec quasi lesiet orationem, sed adhibebit vocis varietatem, pro rerum, & affectum varietate; atrocia concitatè, tristia flebiliter, mediocria tẽperatè, grandia cum maiestate quadam; commutationem voce commutata, Prosopopæiam, vel Reticentiam concisa proferet; obseruabit sonum proprium affirmantibus, indignantibus, dolentibus, interrogantibus, mirantibus, vel alio affectu cõmotis; voces deniq; pro ratione rerum significatarum, vel contracta voce formabit, vel erecta.

V.

LATINI accentus exprimantur suauiter, sono Latinarum literarum proprio, siue tremore, uocis, aut cantillatione, sine peregrina, vel rustica, vel effeminata, vel dura literarum appellatione, siue sibilo, hiatu, balbutie, & id genus aliis deformitatibus. Pronunciatio peregrina est, quę Gallicæ, Germanicæ, cæterisq; linguis barbaris est propria.

VI.

CVM in oratione neque tarditas nimia placeat, quia soluit animos, inueniendi difficultatem

fa-

fatetur, & auditorem cogit expectare. Neque volubilitas, & celeritas nimia; quia distinctiones, & affectus confundit, verba truncat, nec satis intelligitur; optima erit promptitudo moderata, quæ vel sola magnam parit admirationem. Quemadmodum memoriæ defectus contemptũ parit. Nemo enim magnopere mirabitur oratorẽ, qui chartam inspexerit, qui titubauerit, qui hæserit, qui repetierit semel dicta; quãtumuis, vel tussiendo, vel mungendo, vel spuendo, vel sese inclinando dissimulantem.

V I I.

QVANQVAM neque dictionũ, neque mẽbrorum, neq; periodorum fines ita cadere debent: nec ita rapi, vel absorberi syllabę, vt non intelligantur; molestum tamen est, & odiosum nimis expressè literas, & syllabas singulas velut annumerare. Optimi oratoris est literas nec opprimere, neque nimis exprimere, voces tamen integras proferre; pedes etiam, & numeros docta modulatione nonnunquã seruare, præcipuè in finibus sententiarum.

V I I I.

VT ORATIO distincta sit, obseruãdum est vbi, & quonam modo inchoanda, vel sustinẽda sit, ac quasi suspendenda sententia; deniq; vbi,

&

IIII.

NON diù tamen eodem tenore pronunciabit, nec quasi legiet orationem, sed adhibebit vocis varietatem, pro rerum, & affectum varietate; atrocia concitatè, tristia flebiliter, mediocria tẽperatè. grandia cum maiestate quadam; commutationem voce commutata, Prosopopœiam, vel Reticentiam concisa proferet; obseruabit sonum proprium affirmantibus, indignantibus, dolentibus, interrogantibus, mirantibus, vel alio affectu cõmotis; voces deniq; pro ratione rerum significatarum, vel contracta voce formabit, vel erecta.

V.

LATINI accentus exprimantur suauiter, sono Latinarum literarum proprio, siue tremore, uocis, aut cantillatione, sine peregrina, vel rustica, vel effeminata, vel dura literarum appellatione, siue sibilo, hiatu, balbutie, & id genus alijs deformitatibus. Pronunciatio peregrina est, quę Gallicæ, Germanicæ, cæterisq; linguis barbaris est propria.

VI.

CVM in oratione neque tarditas nimia placeat, quia soluit animos, inueniendi difficultatem sa-

fatetur, & auditorem cogit expectare. Neque uolubilitas, & celeritas nimia; quia distinctiones, & affectus confundit, verba truncat, nec satis intelligitur; optima erit promptitudo moderata, quæ vel sola magnam parit admirationem. Quemadmodum memoriæ defectus contemptũ parit. Nemo enim magnopere mirabitur oratorẽ, qui chartam inspexerit, qui titubauerit, qui hæserit, qui repetierit semel dicta; quãtumuis, vel tussiendo, vel mungendo, vel spuendo, vel sese inclinando dissimulantem.

V I I.

QVANQVAM neque dictionũ, neque mẽbrorum, neq; periodorum fines ita cadere debent: nec ita rapi, vel absorberi syllabæ, vt non intelligantur; molestum tamen est, & odiosum nimis expressè literas, & syllabas singulas velut annumerare. Optimi oratoris est literas nec opprimere, neque nimis exprimere, voces tamen integras proferre; pedes etiam, & numeros docta modulatione nonnunquã seruare, præcipuè in finibus sententiarum.

V I I I.

VT ORATIO distincta sit, obseruãdum est vbi, & quonam modo inchoanda, vel sustinẽda sit, ac quasi suspendenda sententia; deniq; vbi,

&

IIII.

NON diù tamen eodem tenore pronunciabit, nec quasi lesiet orationem, sed adhibebit vocis varietatem, pro rerum, & affectum varietate; atrocia concitatè, tristia flebiliter, mediocria tẽperatè. grandia cum maiestate quadam; commutationem voce commutata, Prosopopæiam, vel Reticentiam concisa proferet; obseruabit sonum proprium affirmantibus, indignantibus, dolentibus, interrogantibus, mirantibus, vel alio affectu cõmotis; voces deniq; pro ratione rerum significatarum, vel contracta voce formabit, vel erecta.

V.

LATINI accentus exprimantur suauiter, sono Latinarum literarum proprio, siue tremore, uocis, aut cantillatione, sine peregrina, vel rustica, vel effeminata, vel dura literarum appellatione, siue sibilo, hiatu, balbutie, & id genus aliis deformitatibus. Pronunciatio peregrina est, quę Gallicæ, Germanicæ, cæterisq; linguis barbaris est propria.

V I.

CVM in oratione neque tarditas nimia placeat, quia soluit animos, inueniendi difficultatem

sa-

fatetur, & auditorem cogit expectare. Neque uolubilitas, & celeritas nimia; quia distinctiones, & affectus confundit, verba truncat, nec satis intelligitur; optima erit promptitudo moderata, quæ vel sola magnam parit admirationem. Quemadmodum memoriæ defectus contemptũ parit. Nemo enim magnopere mirabitur oratorẽ, qui chartam inspexerit, qui titubauerit, qui hæserit, qui repetierit semel dicta; quãtumuis, vel tussiendo, vel mungendo, vel spuendu, vel sese inclinando dissimulantem.

V I I.

QVANQVAM neque dictionũ, neque mẽbrorum, neq; periodorum fines ita cadere debent: nec ita rapi, vel absorberi syllabę, vt non intelligantur; molestum tamen est, & odiosum nimis expresse literas, & syllabas singulas velut annumerare. Optimi oratoris est literas nec opprimere, neque nimis exprimere, voces tamen integras proferre; pedes etiam, & numeros docta modulatione nonnunquã seruare, præcipuè in finibus sententiarum.

V I I I.

VT ORATIO distincta sit, obseruãdum est vbi, & quonam modo inchoanda, vel sustinẽda sit, ac quasi suspendenda sententia; deniq; vbi, &

ctionem duabus partibus contineri: Sono vocis, & corporis motu. Duo igitur regularum genera constituenda sunt: vnum, quod ad vocis moderationem, alterum, quod ad gestus conformandos pertineat. Maximè enim solet auditores permouere, quod simul, & vox auribus, & gestus oculis, & verba mentibus impresserunt.

DE MODO PRONVNCIANDI ET VOCIS

Moderatione.

REGVLA I.

ACTO silentio iamq; ad audiendum compositis auditoribus; principium orationis (nisi sit abruptum) clarè suauiterq; pronunciandū est: non clamosè, neque præcipitanter, sed temperata voce: graui, & distincta modulatione.

I I.

ABSOLVTO exordio, sono vocis apertiore narrabit orator; acriore confirmabit, flexo miserationem, elato summos affectus, submisso compositos pronunciabit.

I I I.

VOX non vltra vires vrgenda Sonorum igitur mediorum præcipuus sit vsus: rarior aliorum, minusq; diuturnus: nam summi rumpuntur: imi nim non habent, uox autem media, quæ nimiam depressionem, & elationem fugiet, est longè omnium optima.

NON

fatetur, & auditorem cogit expectare. Neque uolubilitas, & celeritas nimia; quia distinctiones, & affectus confundit, verba truncat, nec satis intelligitur; optima erit promptitudo moderata, quæ vel sola magnam parit admirationem. Quemadmodum memoriæ defectus contemptũ parit. Nemo enim magnopere mirabitur oratorẽ, qui chartam inspexerit, qui titubauerit, qui hæserit, qui repetierit semel dicta; quãtumuis, vel tussiendo, vel mungendo, vel spuendo, vel sese inclinando dissimulantem.

V I I.

QVANQVAM neque dictionũ, neque mẽbrorum, neq; periodorum fines ita cadere debent: nec ita rapi, vel absorberi syllabę, vt non intelligantur; molestum tamen est, & odiosum nimis expressè literas, & syllabas singulas velut annumerare. Optimi oratoris est literas nec opprimere, neque nimis exprimere, voces tamen integras proferre; pedes etiam, & numeros docta modulatione nonnunquã seruare, præcipuè in finibus sententiarum.

V I I I.

VT ORATIO distincta sit, obseruãdum est vbi, & quonam modo inchoanda, vel sustinẽda sit, ac quasi suspendenda sententia; deniq; vbi,

& quonam modo deponenda; vbi comma fuerit, vel parua quædam distinctio, breuioribus interuallis vtendum: in membris longioribus finibusq; sententiarum, ea moderatione respirãdum est, vt neč celeritas fatiget oratorem, neque tarditas afferat tædium audientibus.

IX.

NEMO *cum sonitu respiret, aut maiorẽ spiritus, ac vocis partem per nares emitat.*

X.

FINEM *orationis, si ad concitandum sit cõpositus, decet continens, & intentior sonus, & concitata pronunciatio: si ad placandum, leuis; si ad hortandum, erectus, ac concinnus: si ad mærorem, flexus; si ad lætitiam, plenus, & iucundus.*

DE GESTV.

REG. I.

HONORE *auditoribus exhibito, manibusq; in pulpitum prolatis stet rectus orator, curamq;, ac grauitatem præ se ferens exordiatur, idq; vel sine vllo manuum motu, vel non nisi leniter paululumq; vltra sinum protensa dextra, cum graui, ac tardo in vtramq; partem laterum flexione, eo-*

dem

dem spectantibus oculis: capite, & humeris sensim obsecundantibus. Quæ quidem laterum virilis conuersio, totius orationis decursu nunc ad hos, nunc ad illos gestum diriget; tum varietatis gratia, tum etiam, vt orator commodius à pluribus videatur, & audiatur; denique, vt inter res ipsas de quibus agit quasi versetur, singulas ad locos à se cõceptos gestu referens, quò magis, & affici possit, & afficere. Nam Cicero laterum, & totius corporis motu rebus consentiente plus agi putat. quæ ipsis manibus. Manus autem compositio ad exordiendum, gestusq; reliquos eleganter formandos plerumque vel ea esse debet, qua pollice eleuato cæteri digiti leniter inflectuntur: 2. vel qua medius digitus in pollicem contrahitur tribus explicatis: 3. vel qua primis quatuor digitis leniter in summum coeuntibus, manu non procul ab ore, vel pectore ad nos conuersa fertur, ac deinde prona, ac paulum prolata laxatur: 4. vel indice medioq; digito (quod narrationi commune est) pollici iunctis, reliquis duobus remissis; 5. vel si quid monstrandum erit, pollice intus inclinato quatuor digitis remissis.

II.

NARRATIONEM decet manus magis prolata, gestusq; liberior. Confirmationem acrior, & varijs affectibus, de quibus paulò post dicetur, concitatus.

CA-

deant, nec sursum, vt tela iactentur: dexterum tamen bracchium subinde liberius proferre licebit, non tantum quantum patet eius longitudo (nisi fortè cum ad res magnas gestu notandas in latus exspatiabitur. explicantibus se in proferenda manu digitis) neque vt velut ad tectum, aut ad cælum erigatur: verùm vt in summis tantùm affectibus, & rarò, vel ad dextram supra oculos, vel ad sinistram supra humeros extendatur. Sinistrũ verò bracchium plerumque ita tenendum, vt quasi angulum rectum faciat, nisi cùm motibus dextri obsecundabit.

X.

CVM duo sint actionis genera, quæ magis in manum, quàm reliquarũ partium corporis motu cernuntur: aut eam exhibent animi, quam docet impetus animi, & naturæ: aut eam quæ cura, studio, & arte comparatur: vtramque, et naturalem, & artificiosam actionem orator obseruabit: ita videlicet, vt motui naturali quendam modum arte adiungat: quo nimia tarditas, nimia celeritas, & immoderata vastitas euitetur.

XI.

NVMEROS, argumenta, partes, membra, distributionem, vel in digitos eleganter conspicuo motu digerat; vel motibus quibusdam manus dextræ perducentibus seriem numerorum a læua ad latus dextrum; vel repetito quolibet leni dextræ motu significet enumerationem: vel modica percussione dextræ in sinistram, duobus vl-

S timis

timis digitis dextræ palmam, aut pollicis initium prementibus, pollice ad medios articulos iuncto prioribus.

X I I.

SVPLICABIT *& inuocabit, vtranq; manum vel attollendo, vel submittendo: aut utraque manu, vel iuncta, vel protensa.*

X I I I.

AVERSABITVR, *execrabitur, negabit humero sinistro prolato, capite ad dextrā vergente, manuque dextra propellente in læuam: vel vtramque manum in sinistrū latus auertens, uel vtramque auersam obijciens: vel in latus vtrimque distendens: vel demissis superciliis, dextrā excutiēs: vel capite renuens: Vel dextra in sinistrū latus vnde descendebat resiliente.*

X I I I I.

INTERROGABIT *dextram manum conuersam paulum attollens.*

X V.

VRGEBIT *& instabit alterno motu nunc totam manum contrahens, nunc totam explicans vel duos medios pollici subijciens, uel indice prono reliquis tribus pollice pressis, vel summo indice sinistræ leniter apprehenso: vel medio indicis sinistro articulo apprehenso ad uehementiam maiorem: Vel medio dextræ digito in policem contracto, reliquis tribus explicatis, ac bracchio liberius prolato.*

XVI.

DISTINGVET *contraria, transferendo dextram supinam in sinistrum latus, eadem mox prona in dextrum relata, police intus inclinato, & quatuor digitis remissis: vel summo pollice iuncto dextri indicis vngui medio, cæteris digitis remissis. Distinguet etiam subinde membra sententiarum, & commata manui dextra accommodata, & leni percussione, nunc maiori, nunc minori, nunc pressa, nunc citata, pro rerum, & affectuum diuersitate.*

XVII.

DEMONSTRABIT *seipsum, manu ad se relata, vbi de se loquetur: ad res alias demõstrãdas quod attinet, cùm septem sint partes motus, quinque earum probantur. Nam dextra, læuaque sursum, deorsum, & ante nos rectè ostẽdimus: sed posteriora gestu retrorsum conuerso demonstrare, vel circulis sine gestibus in se redeuntibus vti vitiosum habetur.*

XVIII.

DISPVTABIT *summo indicis articulo apprehẽso duobus proximis digitis modicè curuatis minimo interim vix inflexo.*

XIX.

EXPROBRABIT *tribus digitis pressis, & indice explicato: vel presso medio reliquis tribus explicatis: vel pressis medijs duobus.*

XX.

PROFERET *rationes manu primũ collecta*

digitis deorsum spectantibus: mox eadem conuersa, & resoluta, vt quasi reuera aliquid proferat.

XXI.

TIMEBIT *prolata manu dextra ad pectus, quatuor primis digitis in summum coeuntibus, quæ deinde prona, & protensa lexetur.*

XXII.

IRASCETVR *stricto pugno, percussoque pulpito, vel pugno compresso, pectori admoto, voce aspera, vultu turbato, motibus concitatis, neq; vitium erit manu dextra ad sinistram ad humeri altitudine eleuata, aut femur (si extra suggestũ dicetur) percutere: aut contentione incipienda, vel finienda pede supplodere.*

XXIII.

PŒNITEBIT *pressa manu admota pectori. Dolebit autem manibus inter se complicatis, vel vtrinque deiecti.*

XXIV.

ADMIRABITVR *manu resupina a minimo digito collecta, flexuque redeunte explicata, & conuersa, oculis in cælum suspicientibus: Vel motu dextræ ad sinistram, unde descendebat, resiliente.*

XXV.

IRONIAM *ostendet vtroque indice in latus protenso, vultu paulum auersc.*

XXVI.

ASSEVERABIT *dextra remissa, pectori admota: vel manibus quadã grauitate cõplosis.*

HOR-

XXVII.

HORTABITVR manu dextra, caua, rara, supraque altitudinem humeri dextri graui motu elata.

XXVIII.

MITIGABIT animos manu passa leniter, paruisque interuallis mota; humeris paulum, modesteque assentibus.

XXIX.

MODVM & copiam manibus, vel parum, vel multum disiunctis ostēdet: vocabit manu sursum flexa: dimittet auersa: minitabitur erecto, et moto indice: ꝓhibebit, ꝓmittere poscet motu, quē his affectibus impetus naturæ proprium dedit.

XXX.

GESTVS optimè incipitur dextra à latere sinistro simul incipiente sententia: deponitur autē à dextris vnà cum fine sententiæ. Ineptum est *gestum sæpè deponere in eadem sententia, aut sæpè finire motus sinistros.*

XXXI.

SOLA sinistra rarissimè gestum exhibebit: sępe tamen sinistram cum dextra mouebit orator: vt cum ostendet rerum multitudinem, magnitudinem, vastitatem, vel summos affectus, vel vbi vocem per conduplicationem repetet.

XXXII.

VTRAQVE manus nonnunquam immota cōquiescūt: pręsertim vbi nullus affectus assurgit:

S 3 di-

Eſſicet tamen diuturna motus intermiſſio.

XXXIII.

CVRANDVM eſt, vt varietas geſtuū varietati vocis, & verborum reſpondeat: quod commodius fiat, quatuor obſeruanda ſunt. Primùm tota cauſa videnda, an læta ſit, an triſtis. Deinde partes maiores: nam exordio lenis motio, confirmationi verò conuenit alacrior: Tum ſententiæ, quæ variantur affectibus, quibus exprimendis adhibenda eſt diligentia: Poſtremò verba ſingula: quorum aliqua ſubinde, vel cum emphaſi, vel cum irriſione, vel cū admiratione, vel aliqua alia ſignificatione proferenda ſunt.

XXXIV.

NEMINI placeat eiuſdem geſtus perpetua repetitio: argutiæ tamē, & flexus ſuperſtitioſi quos veteres non tradiderunt, procul ſunt remouendi.

XXXV.

FINIS orationis ſi ad concitandum ſit compoſitus, motus requirit concitatos: ſi ad placandum, lenes, & ſuaues: ad triſtitiam, tardos, ac fractos: ſi ad lætitiam, alacres, excitatos.

XXXVI.

DIGNITAS & modeſtia in omni motu magnopere eſt obſeruanda, & decorū illud quod latenti quadam, et inexplicabili ratiōne aliud eſt in aliis, quod quidem ſine arte non eſt, neque tamen totum arte tradi poteſt.

DE

DE IIS QVAE ACTVM DICENDI CONSEQVVNTVR.

REGVLA I.

ABSOLVTA oratione reuerentiam exhibens auditoribus, addat tritum illud, Dixi.

II.

SIMVLATQVE ad sua se receperit, post actas Deo gratias diligenter animaduertat, sicubi errauerit, vel defecerit: aliorũ de se iudicia conetur intelligere: & ea quæ prudentibus, & eruditis viris displicuerunt, in melius componere: quæ placuerunt, vsu, & exercitatione confirmare. Quod sanè plurimum conferet ad eximiam dicendi facultatem breui comparandam.

INSCRIPTIONVM
ALIQVOT EXEMPLA
In gratiam Puerorum confecta.

Nterrogo epistolæ obsignatæ nomina eorum quibus scripsistis, cum honoribus & dignitatibus ponetis tertio casu, &, vt nunc sunt mores ante nomina vnum atq; alterum epitheton collocabitis, sicuti post nomina dignitates. Familiares & qui optimè volunt aliјs, verbum aliquod addunt amicitiæ notam, vtrum verò scribatis, suo, perinde, Vt in salutatione, an meo sunt qui existimant parui referre. Aliј contendũt in inscriptione, meo, dicendum. Ad extremum adiјcietis locum, vbi sint, quibus scribitis, vel quò tabellariũ mittatis. Quamquam tamen, si locus notitiam et claritatẽ à persona, cui scribimus, accipiat, non video cur sit necesse.

AD ARCHIEPISCOPVM.

R*euerendissimo in Christo patri, Serenissimoque principi ac Domino, D. Ernesto Archiepisc. Coloniensi, Sacri Romani* Imperiј *per* Italiã *Archicancellario, principi Electori, Comiti Palatino Rheni, vtriusque Bauariæ, VVestphaliæ, Vngariæque Duci, & legato nato, principi ac Domino meo clementissimo.*

AD

AD EPISCOPVM.

Reuerendissimo in Christo patri ac Domino, D. GVILIELMO DAMASI LINDANO, Cathedralis Ecclesię Ruremundensis Episcopo dignissimo, Domino atque Męcenati meo plurimum obseruando.

AD DVCEM.

Illustrissimo, Generosissimoq́; principi ac Domino D. IOANNI GVILELMO, Duci Iuliæ, Cliuiæ & Montium Comiti Marchiæ, & Rauensbergi, Domino in Rauestein, principi atque Domino meo clementissimo.

AD ABBATEM.

Reuerendo in Christo patri, ac Domino, D. GODEFRIDO DRAECK, primi & celeberrimi Cistertiensis ordinis in Germania Monasterij, Veteris Campi Abbati præstantissimo, patrono meo ac Domino inter primos obseruando.

AD COMITEM.

Illustri ac Generoso Comiti & Domino, D. IOHANNI Comiti in Salm, Domino in Rifferscheid, Dick & Alffter, Mæcenati meo, atque domino unicè colendo & obseruando.

AD DECANVM.

Præstantissimo, & Eruditione, & integritate viro, D. Henrico Rech, Iuris pontificij Licentiato

centiato, & Collegiatæ Ecclesiæ ad S. Georgium Decano vigilantissimo; patruo meo & Domino summè colendo.

Coloniæ.

AD DOCTOREM
Thologum.

ERuditione, Prudentia, & rerum vsu ornatissimo viro, D. THEODORO RIPHAN, sacræ Theologię professori, & Parachialis Ecclesiæ ad S. Laurentium pastori vigilantissimo, præceptori meo, ac domino summè collendo.

Coloniæ.

Τῶ σοφοτάτω κὶ ἐλλογιμωτάτω κυρίω θεοδώρω ῥειφανῶ θεολογίας δόκτορι, κὶ ταύτης ἐν τῆ ἀγριπινίδι ἀκαδημίᾳ ἐξηγῆτῃ, διδασκάλω μου, κὶ συγγενεῖ προσφιλεστάτω.

AD DOCTOREM
Iurisconsultum.

ERuditione, eloquentia, & integritate præstantissimo viro D. PETRO KRANTZ legum Doctori atque Professori, & inclytæ Agrippiensis Reipublicę Syndico prudendissimo, amico, & patrono meo summè venerando.

Coloniæ.

AD DOCTOREM
Medicum.

PRæstanti Eruditione, multaq; experientia celeberrimo viro, D. ARNOLDO MANLIO,

pri-

primario in Academia Coloniensi rei Medicę Doctori & professori, amico meo, & Domino singulariter obseruando.

Coloniæ.

Τῷ τὰ πάντα κυρίῳ καὶ σοφῷ κυρίῳ, ἀργύλδῳ τοῦ μαγλίῳ ἰατρικῆς δόκτορι, καὶ ταύτης ἐν τῇ ἀγριππινδιακαδημίᾳ διδασκάλῳ, ἐμοὶ φιλτάτῳ.

AD CANONICVM.

Vitæ morumq; integritate præstanti viro, D. HERMANNO KELLER, sacræ Theologiæ Licentiato, & Collegiatæ Ecclesiæ Coloniensis ad sanctum Andream Canonico, amico meo integerrimo.

Coloniæ.

AD MONACHVM.

Ruditio pariter & religioso patri, D. Theodoro Fustingio S. Theologiæ Baccalaureo & Dominicæ Professionis apud Surphanienses monacho, Domino meo plurimum obseruando.

Surphaniam

AD VIRVM CONSVLAREM.

Virtute & singulari vitæ integritate præstanti viro, TILEMANNO SCHOMAN, Ciuitatis Nouesiensis viro consulari, parenti meo pientissimo, & plurimum obseruando.

Nouelij.

AD

AD ELOQVENTIÆ Professorem.

INgenio, doctrina, & eloquentia excellentissimo viro D. CASPARI VVIGEDALIO Græcæ & Latinæ institutionis in Montano Coloniensis Academiæ Gymnasio professori, collegæ meo, unicè caro.

Coloniæ.

Τῷ σπουδαιοτάτῳ καὶ λογιωτάτῳ κυρίῳ ἰλέρμαντον γεχενίῳ της ἑλληνίδος καὶ λατινίδος ἐν τον μοντανῷ ἀγριππινέων γυμνασίῳ παιδίας διδασκάλῳ καὶ ἐμοὶ φιλτάτῳ.

AD DECANVM FACVLTATIS artium.

Τῷ σοφωτάτῳ καὶ φιλομαθεστάτῳ κυρίῳ γουνερνήρῳ τον κρεμηρίῳ τοῦ τελαυρεντιανοῦ ἐν τῇ ἀγριππινῇ διὸ ἀκαδημία γυμνασίου διδασκάτῳ, καὶ ἐν τον ναῷ τῷ φιλοσοφικῆς συγκλήτου αὐτόθι δεκάρχῃ, συνηγόρῳ μου εὐλογουμένῳ.

PRæstanti eruditione, & integritate viro D. Guernero Cremerio, Philosophiæ in Laurentiano Coloniensi Gymnasio professori, & dignissimo facultatis artium pro tempore Decano, patrono meo optimo, & præceptori cum primis colẽdo.

AD

AD PRAECEPTOREM.

Eruditione, virtute & moribus excellenti viro, M. Hermāno Polygropsio Essendiensi, moderatori Scholæ Dusseldorpianæ, præceptori meo carissimo & vnicè colendo.

Dusseldorpij.

AD PROCVRATOREM.

Eruditione, prudentia & integritate præstanti viro, M. Gulielmo Hochstein, in Archiepiscopali Coloniensi curia procuratori, amico meo et fautori præcipuè obseruando.

AD ADOLESCENTES Nobiles.

Magnæ spei adolescentibus, nobilitate generis, integritate morum, & pietate ornatissimis, CONSTANTINO & IOHANNI LYSKIRCHIIS, magnifici & verè nobilis viri IOHANNIS LYSKIRCHII, inclytæ Agrippinensis Reipub. Consulis meritissimi, filijs, sodalibus meis & amicis verè pyladeis.

Coloniæ.

Μεγάλης προσδοκίας νεανίσκῳ, τῇ εὐγενείᾳ καὶ καλοκἀγαθίᾳ τῶν τρόπων καὶ εὐσεβείᾳ διαφέροντι, φραγκίσκῳ ἐρρίκῳ των πουπεφειδίῳ, των ἀπό τοῦ φρεμερεσδοπίου, ἑταίρῳ μου πιστῷ ἅμα καὶ χρησίμῳ.

AD CIVEM.

Spectato & industrio ciui Coloniensi GOSVINO CHOLINO, sub signo Torquis bibliopolæ.

digitis deorſum ſpectantibus: mox eadem conuerſa, & reſoluta, vt quaſi reuera aliquid proferat.

XXI.

TIMEBIT prolata manu dextra ad pectus, quatuor primis digitis in ſummum coeuntibus, quæ deinde prona, & protenſa lexetur.

XXII.

IRASCETVR ſtricto pugno, percuſſoque pulpito, vel pugno compreſſo; pectori admoto, voce aſpera, vultu turbato, motibus concitatis, neq; vitium erit manu dextra ad ſiniſtram ad humeri altitudine eleuata, aut femur (ſi extra ſuggeſtũ dicetur) percutere: aut contentione incipienda, vel finienda pede ſupplodere.

XXIII.

PŒNITEBIT preſſa manu admota pectori. Dolebit autem manibus inter ſe complicatis, vel vtrinque deiecti.

XXIV.

ADMIRABITVR manu reſupina a minimo digito collecta, flexuque redeunte explicata, & conuerſa, oculis in cælum ſuſpicientibus: vel motu dextræ ad ſiniſtram, unde deſcendebat, reſiliente.

XXV.

IRONIAM oſtendet vtroque indice in latus protenſo, vultu paulum auerſo.

XXVI.

ASSEVERABIT dextra remiſſa, pectori admota: vel manibus quadã grauitate cõpleſis.

HOR-

XXVII.

HORTABITVR manu dextra, caua, rara, supraque altitudinem humeri dextri graui motu elata.

XXVIII.

MITIGABIT animos manu passa leniter, paruisque interuallis mota, humeris paulum, modesteque assentibus.

XXIX.

MODVM & copiam manibus, vel parum, vel multum disiunctis ostēdet: vocabit manu sursum flexa: dimittet auersa: minitabitur erecto, et moto indice: ꝓhibebit, ꝑmittere poscet motu, quē his affectibus impetus natura proprium dedit.

XXX.

GESTVS optimè incipitur dextra à latere sinistro simul incipiente sententia: deponitur autē à dextris vnà cum fine sententiæ. Ineptum est *gestum sæpè deponere in eadem sententia, aut sæpè finire motus sinistros.*

XXXI.

SOLA sinistra rarissimè gestum exhibebit: sępe tamen sinistram cūm dextra mouebit orator: vt cum ostendet rerum multitudinem, magnitudinem, vastitatem, vel summos affectus, vel vbi vocem per conduplicationem repetet.

XXXII.

VTRAQVE manus nonnunquam immota cōquiescūt: prę sertim vbi nullus affectus assurgit:

S 3 di-

displicet tamen diuturna motus intermissio.

XXXIII.

CVRANDVM est, vt varietas gestuum, varietati vocis, & verborum respondeat: quod ut commodius fiat, quatuor obseruanda sunt. Primum tota causa videnda, an læta sit, an tristis: Deinde partes maiores: nam exordio lenis motus, confirmationi verò conuenit alacrior: Tum sententiæ, quæ variantur affectibus, quibus exprimẽdis adhibenda est diligentia: Postremò uerba singula: quorum aliqua subinde, vel cum emphasi, vel cum irrisione, vel cũ admiratione, vel aliqua alia significatione proferenda sunt.

XXXIV.

NEMINI placet eiusdem gestus perpetua repetitio: argutiæ tamẽ, & flexus superstitiosi quos veteres non tradiderunt, procul sunt remouendi.

XXXV.

FINIS orationis si ad concitandum sit compositus, motus requirit concitatos: si ad placandum, lenes, & suaues: ad tristitiam, tardos, ac fractos: si ad lætitiam, alacres, excitatos.

XXXVI.

DIGNITAS & modestia in omni motu magnopere est obseruanda, & decorũ illud quod latenti quadam, et inexplicabili ratione aliud est in alijs, quod quidem sine arte non est, neque tamen totum arte tradi potest.

DE

DE IIS QVAE ACTVM DICENDI CONSEQVVNTVR.

REGVLA I.

ABSOLVTA oratione reuerentiam exhibens auditoribus, addat tritum illud, Dixi.

II.

SIMVLATQVE ad sua se receperit, post actas Deo gratias diligenter animaduertat, sicubi errauerit, vel defecerit: aliorũ de se iudicia conetur intelligere: & ea quæ prudentibus, & eruditis viris displicuerunt, in melius componere: quæ placuerunt, vsu, & exercitatione confirmare. Quod sanè plurimum conferet ad eximiam dicendi facultatem breui comparandam.

INSCRIPTIONUM
ALIQVOT EXEMPLA
In gratiam Puerorum confecta.

Nterrogo epiſtolæ obſignatæ nomina eorum quibus ſcripſiſtis, cum honoribus & dignitatibus ponetis tertio caſu, &, vt nunc ſunt mores ante nomina vnum atq; alterum epitheton collocabitis, ſicuti poſt nomina dignitates. Familiares & qui optimè volunt aliis, verbum aliquod addunt amicitiæ notam, vtrum verò ſcribatis, ſuo, perinde, Vt in ſalutatione, an meo ſunt qui exiſtimant parui referre. Alij contendũt in inſcriptione, meo, dicendum. Ad extremum adijcietis locum, vbi ſint, quibus ſcribitis, vel quò tabellariũ mittatis. Quamquam tamen, ſi locus notitiam et claritatẽ à perſona, cui ſcribimus, accipiat, non video cur ſit neceſſe.

AD ARCHIEPISCOPVM.

REuerendiſſimo in Chriſto patri, Sereniſſimoque principi ac Domino, D. Erneſto Archiepiſc. Colonienſi, Sacri Romani Imperij per Italiã Archicancellario, principi Electori, Comiti Palatino Rheni, vtriuſque Bauariæ, VVeſtphaliæ, Vngariæque Duci, & legato nato, principi ac Domino meo clementiſſimo.

AD

AD EPISCOPVM.

Reuerendissimo in Christo patri ac Domino, D. GVILIELMO DAMASI LINDANO, Cathedralis Ecclesię Rurȩmundensis Episcopo dignissimo, Domino atque Męcenati meo plurimum obseruando.

AD DVCEM.

Illustrissimo, Generosissimoq́, principi ac Domino D. IOANNI GVILELMO, Duci Iuliæ, Cliuiæ & Montium Comiti Marchiæ, & Rauensbergi, Domino in Rauèstein, principi atque Domino meo clementissimo.

AD ABBATEM.

Reuerendo in Christo patri, ac Domino, D. GODEFRIDO DRAECK, primi & celeberrimi Cistertiensis ordinis in Germania Monasterij, Veteris Campi Abbati præstantissimo, patrono meo ac Domino inter primos obseruando.

AD COMITEM.

Illustri ac Generoso Comiti & Domino, D. IOHANNI Comiti in Salm, Domino in Rifferscheia, DicK & Alffter, Mæcenati meo, atque domino vnicè colendo & obseruando.

AD DECANVM.

Præstantissimo, & Eruditione, & integritate viro, D. Henrico Rech, Iuris pontificij Licentiato

centiato, & Collegiatæ Ecclesiæ ad S. Georgium Decano vigilantissimo, patruo meo & Domino summè colendo.

Coloniæ.

AD DOCTOREM
Thologum.

E*Ruditione, Prudentia, & rerum vsu ornatissimo viro, D. THEODORO RIPHAN, sacræ Theologiæ professori, & Parochialis Ecclesiæ ad S. Laurentium pastori vigilantissimo, præceptori meo, ac domino summè collendo.*

Coloniæ.

Τῷ σοφοτάτῳ καὶ ἐλλογιμωτάτῳ κυρίῳ θεοδώρῳ ῥειφανῷ θεολογίας δόκτορι, καὶ ταύτης ἐν τῇ ἀγριππινίδι ἀκαδημίᾳ ἐξηγητῇ, διδασκάλῳ μου, καὶ συγγενεῖ προσφιλεστάτῳ.

AD DOCTOREM
Iurisconsultum.

E*Ruditione, eloquentia, & integritate præstantissimo viro D. PETRO KRANTZ legum Doctori atque Professori, & inclytæ Agrippiensis Reipublicæ Syndico prudendissimo, amico, & patrono meo summè venerando.*

Coloniæ.

AD DOCTOREM
Medicum.

P*Ræstanti Eruditione, multaq; experientia celeberrimo viro, D. ARNOLDO MANLIO,*

pri-

primario in Academia Coloniensi rei Medicę Doctori & professori, amico meo, & Domino singulariter obseruando.

Coloniæ.

Τῷ τὰ πάντα κυρίῳ καὶ σοφῷ κυρίῳ, ἀργύλδω τοῦ μαγλίῳ ἰατρικῆς δόκτορι, καὶ ταύτης ἐν τῇ ἀγριππινιακῇ ἀκαδημίᾳ διδασκάλῳ, ἐμοὶ φιλτάτῳ.

AD CANONICVM.

Vitæ morumq; integritate præstanti viro, D. HERMANNO KELLER, sacræ Theologiæ Licentiato, & Collegiatæ Ecclesiæ Coloniensis ad sanctum Andream Canonico, amico meo integerrimo.

Coloniæ.

AD MONACHVM.

ERuditio pariter & religioso patri, D. Theodoro Fustingio S. Theologiæ Baccalaureo & Dominicæ Professionis apud Surphanienses monacho, Domino meo plurimum obseruando.

Surphaniam

AD VIRVM CONSVLAREM.

Virtute & singulari vitæ integritate præstanti viro, TILEMANNO SCHOMAN, Ciuitatis Nouesiensis viro consulari, parenti meo pientissimo, & plurimum obseruando.

Nouelij.

AD

AD ELOQVENTIÆ Professorem.

Ingenio, doctrina, & eloquentia excellentissimo viro D. CASPARI VVIGEDALIO Græcæ & Latinæ institutionis in Montano Coloniensis Academiæ Gymnasio professori, collegæ meo unicè caro.

Coloniæ.

Τῶ σπουδαιοτάτω κὶ λογιωτάτω κυρίω ἰλέρμωτον γεχενίω της ἑλλίωίδος κὶ λατινίδος ἐν τον μοντανῶ ἀγριππινέων γυμνασίω παιδίας διδασκάλω κὶ ἐμοὶ φιλτάτω.

AD DECANVM FACVLTATIS artium.

Τῶ σοφωτάτω κὶ φιλομαθεςάτω κυρίω γουνερνήρω τον κρεμηρίω τοῦ τελαυρεντιανοῦ ἐν τῆ ἀγριππινῖ διὸκαδημία γυμνασίου διδασκάτα, κὶ ἐντον ναύ τῶ φιλοσοφικῆς συγκλήτου ἀυτόθιδεκάρχη, συνηγορω μου ἐυλογουμένω.

Præstanti eruditione, & integritate viro D. Guernero Cremerio, Philosophiæ in Laurentiano Coloniensi Gymnasio professori, & dignissimo facultatis artium pro tempore Decano, patrono meo optimo, & præceptori cum primis colēdo.

AD

AD PRAECEPTOREM.

ERuditione, virtute & moribus excellenti viro, M. Hermãno Polygropsio Essendiensi, moderatori Scholæ Dusseldorpianæ, præceptori meo carissimo & vnicè colendo.

Dusseldorpij.

AD PROCVRATOREM.

ERuditione, prudentia & integritate præstanti viro, M. Gulielmo Hochstein, in Archiepiscopali Coloniensi curia procuratori, amico meo et fautori præcipuè obseruando.

AD ADOLESCENTES Nobiles.

MAgnæ spei adolescentibus, nobilitate generis, integritate morum, & pietate ornatissimis, CONSTANTINO & IOHANNI LYSKIRCHIIS, magnifici & verè nobilis viri IOHANNIS LYSKIRCHII, inclytæ Agrippinensis Reipub. Consulis meritissimi, filijs, sodalibus meis & amicis verè pyladeis.

Coloniæ.

Μεγάλης προσδοκίας νεανίσκω, τῇ εὐγενείᾳ καὶ καλοκἀγαθίᾳ τῶν τρόπων καὶ εὐσεβείᾳ διαφέροντι, φραγκίσκῳ ἐρρίκῳ τῶν πουπερειδίῳ, τῶν ἀπὸ τοῦ φρεμερεσδοπίου, ἑταίρῳ μου πιστῷ ἅμα καὶ χρησίμῳ.

AD CIVEM.

SPectato & industrio ciui Coloniensi GOSVINO CHOLINO, sub signo Torquis bibliopolæ.

pole, amico meo integerrimo, & imprimis caro.

Francoforti.

AD PATREM.

OPtimo, & integerrimo ciui & Senatori Nouesiensi, EVALDO FRADTS, parenti meo pientissimo, & plurimum obseruando, in signo lupi inaurati œnopolæ.

Nouesium

AD LITERARVM studiosum.

LIberali indole & eximia spe adolescenti Petro Cholino Coloniensi liberalium disciplinarum in Gymnasio Montis studioso, sodali meo & amico verè pyladeo.

Coloniam

AD FRATREM.

INgenuo & probo adolescẽti Euerhardo Hochstein, fratri meo carissimo, bonarum artium in Gymnasio Montis studioso.

Coloniam.

Μεγάλης προσδοκίας νεανίσκῳ ἰωάννῃ ὑψιλλιδίῳ ἀγριππινεῖ, ἐπὶ τὸν παιδείαν κὶ ταύτην ἀπὸ τοῦ μουσανῶν διατριβῆς ὁρμῶντι, ἀδελφῷ μου προσφιλεστάτῳ.

Ἀγριππίνησι.

FINIS.

